

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Skirmanto Jankausko,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studento

Magistro darbas

**Asmens, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo
galimai padarytą nusikalstamą veiką, statusas baudžiamajame
processe**

Vadovas: doc. dr. Andrej Gorbatkov

Recenzentė: doc. dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė

Vilnius

2016

TURINYS

IŽANGA	2
1. ASMENS, KURIS PROKURORO NUTARIMU YRA APKLAUSIAMAS APIE SAVO GALIMAI PADARYTĄ NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ, STATUSO IŠTAKOS IR LYGINAMIEJI ASPEKTAI.....	6
1.1. Liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką (specialusis liudytojas), institutas Lietuvoje	6
1.1.1. Specialiojo liudytojo instituto teisinis pagrindas	6
1.1.2. Specialiojo liudytojo instituto taikymo tvarka	9
1.1.3. Specialiojo liudytojo procesinis statusas.....	12
1.2. Liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką (atstovaujамasis liudytojas), institutas Prancūzijoje	15
1.2.1. Atstovaujamojo liudytojo instituto teisinis pagrindas.....	15
1.2.2. Atstovaujamojo liudytojo instituto taikymo tvarka.....	18
1.2.3. Atstovaujamojo liudytojo procesinis statusas	20
2. ASMENS, KURIS PROKURORO NUTARIMU YRA APKLAUSIAMAS APIE SAVO GALIMAI PADARYTĄ NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ, STATUSO REGLAMENTAVIMO LIETUVOJE ANALIZĖ.....	24
2.1. Liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto reglamentavimo tikslai ir būdai	24
2.1.1. Specialiojo liudytojo institutas baudžiamojo proceso kodekse.....	24
2.1.2. Generalinio prokuroro rekomendacijos dėl specialiojo liudytojo instituto taikymo.....	30
2.2. Liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto reglamentavimo ypatumai.....	34
2.2.1. Specialiojo liudytojo apklausa.....	34
2.2.2. Specialiojo liudytojo teisių, pareigų ir atsakomybės turinio problematika	38
2.2.3. Specialiojo liudytojo procesinės padėties problematika	42
3. ASMENS, KURIS PROKURORO NUTARIMU YRA APKLAUSIAMAS APIE SAVO GALIMAI PADARYTĄ NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ, STATUSO TAIKYMAS LIETUVOJE	47
3.1. Lietuvos teismų praktikos, susijusios su liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto taikymu apžvalga.....	47
3.1.1. Specialiojo liudytojo instituto taikymo baudžiamosiose bylose apžvalga.	47
3.1.2. Specialiojo liudytojo instituto aiškinimas Lietuvos teismų praktikoje	50
3.1.3. Specialiojo liudytojo instituto taikymo problemos Lietuvos teismų praktikoje	56
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	62
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	64
SANTRAUKA	71
SUMMARY	72
PRIEDAI.....	73

IŽANGA

„Jam buvo pasakyta, kad bus apklaustas specialiuoju liudytoju, tačiau buvo pareikšti įtarimai“ – teismų praktikoje vis dažniau aptinkami gynėjų teiginiai, kuriais motyvuojami jų ginamųjų konstitucinių teisių pažeidimai. Viešojoje erdvėje nuolat kyla diskusijos, kodėl vienas ar kitas (dažnai – visuomenėje žinomas) asmuo yra apklausiamas specialiuoju liudytoju. Taip nutinka rezonansinių nusikaltimų atvejais, kada visuomenė žiniasklaidos yra įtikinama (ar lenkiama manyti), jog minimas asmuo yra vienaip ar kitaip prisidėjęs prie nusikaltimo arba kada minimas asmuo yra įžymi ar oficiali persona. Tokiais atvejais yra natūralu, kad visuomenė kelia įvairius procesinius klausimus, į kuriuos atsakymus turėtų pateikti kvalifikuoti teisininkai, tačiau neretai jokių atsakymų nesulaukiama. Vis dažniau tokie klausimai yra susiję su liudytojo, apklausiamo apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, institutu, žiniasklaidoje įvardijamu „specialiuoju liudytoju“. Nors žiniasklaidos priemonės jau gana laisvai operuoja šia sąvoka, todėl visuomenėje ji vis labiau įsitvirtina, tačiau baudžiamojo proceso įstatyme tokios sąvokos iš tiesų nėra.

Temos aktualumas. Šiame darbe nagrinėjamas asmens, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, statusas baudžiamajame procese. Šis statusas Lietuvoje atsirado įtvirtinus liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką (specialiojo liudytojo), institutą. Turint omenyje tai, kad šio instituto teisinis pagrindas baudžiamojo proceso įstatyme buvo įtvirtintas dar 2007 metais, todėl jau 2017 metais sukaks dešimtmetis, kaip specialiojo liudytojo institutas yra taikomas, ši tema yra išties aktuali, kadangi net praėjus beveik dekadai, tiek teorijoje, tiek praktikoje vis dar kyla nemažai abejonių šio instituto teisinio reglamentavimo ir taikymo klausimais. Įvedus galimybę apklausti asmenį kaip liudytoją apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką į baudžiamąjį procesą, Lietuvos teisės teorijoje kilo tam tikras sąmyšis, kadangi atsirado sąlyginai naujos rūšies proceso dalyvis, galimai panaikinantis takoskyrą tarp tradicinių procesinių statusų – įtariamojo ir liudytojo. Praktinė šio instituto taikymo reikšmė taip pat nėra aiški, nes institutas iš esmės yra reglamentuojamas poįstatyminiu teisės aktu. Dėl šios priežasties specialiojo liudytojo instituto praktinis pritaikymas baudžiamojo proceso metu įgauna tam tikro latentškumo, kuris gali lemti ikiteisminio tyrimo pareigūnų ar prokuroro piktnaudžiavimą šiuo institutu. Atsižvelgiant į visa tai, šios temos aktualumas yra itin išaugęs ir reikalaujantis detalesnio, platesnio aptarimo.

Darbo tikslas. Jau praėjo pakankamai laiko, kad būtų galima plačiau įvertinti įstatymų leidėjo ketinimų ir tikslų įgyvendinimą įtvirtinant liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, institutą, taip pat šio instituto praktinį pritaikymą. Jau galima atlikti tinkamą esamo reglamentavimo teisinę analizę ne tik šio instituto ištakų kontekste, bet ir jo praktinio pritaikymo atžvilgiu. Išvardytos galimybės sutampa su šio darbo tiesioginiu tikslu, tai yra siekiama įvertinti asmens, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, statusą baudžiamajame procese lyginamuoju, teisiniu ir praktiniu aspektais. Netiesioginiai tikslai yra: sukelti aktyvesnį diskursą dėl nagrinėjamo instituto teisėtumo ir reikalingumo; inspiruoti tam tikras iniciatyvas vienaip ar kitaip keisti esamą situaciją. Taigi šio darbo uždaviniai yra: atskleisti asmens, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, statuso ištakas ir lyginamuosius aspektus, atlikti detalią teisinio reglamentavimo analizę ir apžvelgti taikymo ypatumus. Šiame darbe bus bandoma atsakyti į tokius pagrindinius klausimus: ar Lietuvos baudžiamajame procese tinkamai reglamentuotas liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, institutas; ar šio instituto praktinė nauda yra reali, ar vis tik fiktyvi; ar šis institutas turi būti pašalintas iš Lietuvos baudžiamojo proceso.

Darbo objektas. Šio darbo objektas yra asmens, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, statusas. Pažymėtina, kad darbe sąvokos „asmuo, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką“, „liudytojas, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką“ (arba „liudytojas, kuris apklausiamas BPK 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje numatyta tvarka“) ir „specialusis liudytojas“ yra sutapatinamos (išskyrus šio darbo 1.2. dalį), todėl atitinkamai darbo objektą sudaro ir liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką arba specialiojo liudytojo institutas. Darbo dalyką sudaro Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso nuostatos ir Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijos, reglamentuojančios šį statusą, taip pat Lietuvos teismų praktika. Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso nuostatos tiriamos lyginamuoju aspektu, tačiau tiek darbo tema, tiek jo objektas yra orientuoti į Lietuvos baudžiamojo proceso institutą, todėl jos nepatenka į šio darbo dalyko ribas.

Tyrimo metodai. Darbe naudojami tradiciniai tyrimo metodai: **lyginamasis**, kuris naudojamas palyginimui Lietuvos teisinio reglamentavimo nagrinėjamu klausimu su Prancūzijos teisiniu reglamentavimu, iš kurio kildinamas nagrinėjamas liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką (Prancūzijoje –

atstovaujamojo liudytojo), institutas; **sisteminis**, naudojamas analizuojant teisinių reglamentavimą (kaip teisinių nuostatų sistemą, visumą) ir jo atskirus elementus – institutus, normas (tiek visumos, tiek tarpusavio atžvilgiais); **loginis**, naudojamas teisinių nuostatų tyrimui pritaikant loginės analizės dėsnius ir prieinant prie atitinkamų loginių išvadų; **teisinės analizės**, kuris naudojamas pasitelkiant asmeniškai įgytas ir teisės teorijoje išdėstytas teises žinias, sudarančias individualią teisinę sąmonę; **lingvistinis**, naudojamas aiškinant teises nuostatas pažodžiui, įsigilinant į jų gramatinę, sintaksinę prasmę ir sandarą, taip pat atskleidžiant teisinių institutų, įtvirtintų užsienio šalių baudžiamojo proceso teisėje, esmę; **teleologinis**, kuris naudojamas įstatymų leidėjo ketinimų ir tikslų išleidžiant įstatymą ir įtvirtinant naujas teises nuostatas atskleidimui bei įvertinimui; **apibendrinimo** arba **indukcijos** metodo pagalba nagrinėjant atskirus elementus (teiginius, nuostatas) prieinama prie pagrindinės, esminės išvados. Darbo autoriaus nuomone, pasitelkiant šiuos mokslinio tyrimo metodus šiame darbe tinkamai įgyvendinti numatyti uždaviniai ir pasiekti užsibrėžti tikslai.

Darbo originalumas. Lietuvoje dar neatlikta detali studija nagrinėjama tema, nėra publikuoto nei vieno mokslinio darbo, skirto išimtinai asmens, kuris prokuroro nutarimu apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, statuso nagrinėjimui, todėl šis darbas yra pakankamai originalus. Nagrinėjamas institutas Lietuvoje buvo ne kartą fragmentiškai apžvelgiamas atskirose mokslinėse publikacijose, tačiau iki šiol nebuvo atlikta jokio pilno, baigtinio tyrimo šia tema, todėl šis darbas yra iš esmės pirmas rimtas bandymas atlikti visapusišką nagrinėjamo instituto mokslinį – teisinį tyrimą.

Darbo šaltiniai. Šio darbo šaltinius sudaro: teisės norminiai aktai, tai yra Lietuvos Respublikos įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai, iš kurių esminiai – baudžiamojo proceso kodeksas ir generalinio prokuroro rekomendacijos, kadangi šiais teisės aktais yra reglamentuojamas tiriamas teisinis institutas, taip pat Prancūzijos Respublikos įstatymai, naudojami lyginamuoju aspektu; Lietuvos Respublikos įstatymų projektų parengiamieji aktai (*travaux préparatoires*), kurie leidžia pažvelgti į įstatymų leidėjo ketinimus ir tikslus įtvirtinant nagrinėjamą institutą; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina, kadangi liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, institutas yra susijęs su tam tikromis fundamentaliomis konstitucinėmis vertybėmis; Lietuvos teismų praktika, apžvelgiama šio instituto praktinio taikymo atžvilgiu; specialioji literatūra, kurią sudaro užsienio šalių ir Lietuvos teisės mokslo autorių monografijos ir vadovėliai, taip pat Lietuvos teisininkų mokslinės publikacijos, ir kurioje fragmentiškai apžvelgiamos lietuviškojo specialiojo liudytojo arba prancūziškojo atstovaujamojo liudytojo ištakos ir teisinis reglamentavimas. Šiame darbe remiamasi

Lietuvos teisės mokslininkų V. Kilinsko, R. Jurkos, R. Merkevičiaus, E. Šapalaitės, V. Kukaičio, G. Godos ir kitų autorių darbais.

1. ASMENS, KURIS PROKURORO NUTARIMU YRA APKLAUSIAMAS APIE SAVO GALIMAI PADARYTĄ NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ, STATUSO IŠTAKOS IR LYGINAMIEJI ASPEKTAI

1.1. Liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką (specialusis liudytojas), institutas Lietuvoje

1.1.1. Specialiojo liudytojo instituto teisinis pagrindas

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (toliau tekste – BPK)¹ 2007 m. birželio 28 d. priimtu įstatymu² buvo gana plačiai pakeistas ir gausiai papildytas. Šiuo įstatymu, be kita ko, BPK 5 skyriaus 1 skirsnyje (Liudytojas) buvo įtvirtintos naujos nuostatos, susijusios su liudytojo apklausa baudžiamajame procese. Pakeistas BPK 80 straipsnio (Aplinkybės, dėl kurių asmenys negali būti apklausti kaip liudytojai) 1 punktą, kuriame šiuo metu numatyta, kad *„Kaip liudytojas negali būti apklausiamas asmuo, kuris gali duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, išskyrus atvejus, kai jis sutinka duoti tokius parodymus, taikant šio Kodekso 82 straipsnio 3 dalyje numatytus liudijimo ypatumus“*, taip pat BPK 82 straipsnis (Liudijimo ypatumai) papildytas 3 dalimi, kurioje numatyta, jog *„Asmuo, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, turi teisę apklausos metu turėti įgaliotąjį atstovą, reikalauti būti pripažintas įtariamuoju. Tokiam asmeniui netaikoma atsakomybė, numatyta šio Kodekso 83 straipsnio 2 ir 4 dalyse“*. Šie BPK pakeitimai sudaro teisinį pagrindą apklausti asmenį apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką.

Nors šios nuostatos yra akivaizdžiai priskirtos liudytojo institutą reglamentuojančių BPK normų grupei³, tačiau tokio asmens statusas konkrečiai nėra įvardijamas. Viena vertus, BPK 80 straipsnio 1 punkto nuostatos sakinio dalis *„Kaip liudytojas negali būti apklausiamas asmuo, kuris gali duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, išskyrus atvejus, kai jis sutinka duoti tokius parodymus“* leidžia

¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. IX-785.

² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 37, 40, 44, 46, 48, 53, 55, 56, 62, 63, 64, 65, 70, 73, 80, 82, 90, 93, 108, 110, 111, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 151, 154, 160, 161, 166, 167, 168, 171, 178, 186, 199, 212, 214, 217, 225, 232, 233, 234, 254, 256, 276, 287, 296, 300, 302, 303, 308, 310, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 324, 326, 327, 329, 333, 342, 358, 367, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 380, 381, 382, 384, 385, 409, 413, 414, 439, 447, 448, 454, 460 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 306 straipsnio pripažinimo netekusiu galios, kodekso papildymo 41-1, 77-2, 80-1, 374-1, 374-2, 412-1 straipsniais ir kodekso priedo papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2007, nr. X-1236.

³ Pakeistos ir papildytos BPK 5 skyriaus „Liudytojai, ekspertai, specialistai“ 1 skirsnio „Liudytojai“ nuostatos.

suprasti, kad toks asmuo yra liudytojas, kadangi loginiu ir gramatiniu požiūriu ši nuostata suteikia galimybę asmenį, kuris sutinka duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, apklausti kaip liudytoją. Kita vertus, BPK 82 straipsnio 3 dalyje naudojamos tokios formuluotės kaip „*Asmuo, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, <...>*“ ir „*Tokiam asmeniui <...>*“, konkrečiai neįvardijant šio asmens liudytoju.

Atsižvelgiant į šiuos pakeitimus ir papildymus, 2008 m. sausio 9 d. buvo patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro „Rekomendacijos dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka“⁴ (toliau tekste – Rekomendacijos), kuriomis detalizuota asmens, prokuroro nutarimu apklausiamo apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, apklausos tvarka, teisės ir pareigos. Taip pat galima teigti, kad Rekomendacijomis bandoma aiškiau apibrėžti tokio asmens statusą baudžiamajame procese. Prie Rekomendacijų pridėti šie priedai: prokuroro nutarimo apklausti asmenį kaip liudytoją apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką formos pavyzdys, liudytojo apklausos protokolo (BPK 80 straipsnio 1 punkto ir 82 straipsnio 3 dalies pagrindais) formos pavyzdys, pažymos apie liudytojo, apklausto BPK 80 straipsnio 1 punkto ir 82 straipsnio 3 dalies pagrindais, asmens duomenis formos pavyzdys. Pažymėtina, kad 2011 m. rugpjūčio 31 d. priimtu įsakymu⁵ liudytojo apklausos protokolo (BPK 80 straipsnio 1 punkto ir 82 straipsnio 3 dalies pagrindais) formos pavyzdys buvo pakeistas, o pažymos apie liudytojo, apklausto BPK 80 straipsnio 1 punkto ir 82 straipsnio 3 dalies pagrindais, asmens duomenis formos pavyzdys buvo papildytas, todėl nuo 2011 m. rugsėjo 4 d. įsigaliojo nauja Rekomendacijų redakcija.

Rekomendacijų 1 punkte nurodoma, kad „*BPK 80 straipsnio 1 punkte numatyta galimybė ikiteisminio tyrimo stadijoje asmenį, kuris gali duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, jo sutikimu apklausti kaip liudytoją. Šios BPK normos pagrindu atsiranda sąlyginai naujos rūšies liudytojo, kuris neturi atskiro procesinio pavadinimo, institutas. Šiose rekomendacijose toks liudytojas vadinamas specialiuoju liudytoju*“. Visų pirma, asmens, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas

⁴ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymu „Dėl rekomendacijų dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka patvirtinimo“ patvirtintos Rekomendacijos dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka. *Valstybės žinios*, 2008, nr. I-8.

⁵ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas „Dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymo nr. I-8 „Dėl rekomendacijų dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka patvirtinimo“ pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 2011, nr. I-211.

apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką (arba „sąlyginai naujos rūšies liudytojo“), instituto teisiniu pagrindu Rekomendacijose laikomas BPK 80 straipsnio 1 punktas, tačiau manytina, jog privalu šio instituto teisiniu pagrindu laikyti ir BPK 82 straipsnio 3 dalį, kadangi pastaroji norma lingvistiniu požiūriu suteikia net daugiau informacijos apie šį institutą, tai yra įtvirtina esminius asmens, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, teisių ir pareigų turinio bei atsakomybės apimtį aspektus. Antra, Rekomendacijose asmuo, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, yra laikomas „sąlyginai naujos rūšies liudytoju“, tokiu būdu sukuriant įprasto doktrinoje baudžiamojo proceso subjekto (liudytojo) porūšį – „specialųjį liudytoją“. Be to, Rekomendacijų 5 punkte bandoma apibrėžti šį „sąlyginai naujos rūšies liudytoją“, nurodant, kad tai – „*asmuo, kurio procesinė padėtis yra sąlyginai tarpinė tarp neturincio procesinio intereso liudytojo ir įtariamojo procesinės padėties*“, nors ši nuostata kelia daugiau klausimų nei pateikia paaiškinimų. Galiausiai, asmuo, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką (arba „sąlyginai naujos rūšies liudytojas“), Rekomendacijose yra vadinamas „specialiuoju liudytoju“. Nors tai pirmasis bandymas teisės akte suformuluoti nagrinėjamo instituto pavadinimą ir tuo pačiu įvardinti asmens, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką (kaip baudžiamojo proceso dalyvio), procesinį statusą⁶, tačiau pirmasis asmenį, apie kurį yra duomenų, kad jis žino kokių nors reikšmės bylai išspręsti turinčių aplinkybių, kurios vėliau gali būti pagrindu įteikti jam pranešimą apie įtarimą, pavadinti „specialiuoju liudytoju“ pasiūlė V. Kilinskas, kuris dar 2005 metais šį pasiūlymą adresavo Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjams⁷.

Rekomendacijų 2 punkte pažymima, kad „*Teisės norma, numatyta BPK 80 straipsnio 1 punkte, yra procesinio draudimo apklausti kaip liudytoją asmenį apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką išimtis*“, todėl nurodoma, kad ši norma „*turi būti taikoma itin retais atvejais*“. Be to, Rekomendacijose nurodomi BPK 80 straipsnio 1 punkte įtvirtintos nuostatos tikslai: realizuoti BPK 1 straipsnyje numatytą baudžiamojo proceso paskirtį (Rekomendacijų 3 punktas); gauti tyrimui būtinų faktinių duomenų, kad

⁶ Šiame darbe nesiūloma „specialiojo liudytojo“ sąvokos vienareikšmiškai naudoti įvardijant asmens, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, statusą, kadangi Rekomendacijų 1 punkte pažymima, jog „specialiuoju liudytoju“ asmuo, apklausiamas BPK 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje numatyta tvarka, įvardijamas tik „šiose rekomendacijose“, todėl sąvokos „specialusis liudytojas“ vartojimas teisiškai apsiriboja Rekomendacijomis. Be to, ši sąvoka nėra nei įtvirtinta įstatyminiu lygmeniu, nei tinkamai pripažinta teisės doktrinoje, nors teismų praktikoje (jei vis tik nagrinėjamoje byloje bent vienas asmuo buvo apklausiamas BPK 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje numatyta tvarka) sąvoka „specialusis liudytojas“ yra vartojama.

⁷ KILINSKAS, V. Ikitiesminio tyrimo teisėjo atliekama įtariamojo apklausa. *Teisė*, 2005, t. 57, p. 55.

nepažeidžiant asmens teisių būtų užtikrinta įrodomoji gautų duomenų vertė ir būtų galima priimti tolesnius proceso sprendimus (Rekomendacijų 4 punktas); per trumpiausią laiką išaiškinti specialiojo liudytojo santykį su tiriamą nusikalstama veika (Rekomendacijų 6 punktas). Loginiu ir sisteminiu požiūriu šie tikslai yra tarpusavyje susiję ir įgyvendinami palaipsniui, tai yra realizuojant BPK 1 straipsnyje numatytą baudžiamojo proceso paskirtį, vadovaujantis BPK 80 straipsnio 1 punkto (kartu ir 82 straipsnio 3 dalies) nuostatomis ir Rekomendacijomis, nepažeidžiant asmens teisių ir užtikrinant įrodomąją gautų duomenų vertę gaunami tyrimui būtini faktiniai duomenys, kurių pagrindu per trumpiausią laiką išaiškinamas specialiojo liudytojo santykis su tiriamą nusikalstama veika ir priimami tolesni proceso sprendimai.

Taigi BPK 80 straipsnio 1 punktas, 82 straipsnio 3 dalis ir Rekomendacijos sudaro liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką (specialusis liudytojas), instituto teisinį pagrindą Lietuvos baudžiamajame procese.

1.1.2. Specialiojo liudytojo instituto taikymo tvarka

Minėta, kad BPK 80 straipsnio 1 punktas yra procesinio draudimo apklausti kaip liudytoją asmenį apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką išimtis. Taigi, remiantis šia norma, jei asmuo sutinka duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, jis gali būti apklausiamas kaip liudytojas. Rekomendacijose nustatomos papildomos sąlygos šios normos taikymui. Pirmiausia, įtvirtinama pozityvi sąlyga, kuri leidžia taikyti šį institutą, tai yra asmenį apklausti kaip specialųjį liudytoją (apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką) galima tik tokiu atveju, jeigu ikiteisminio tyrimo metu susiklostė situacija, kada *„byloje yra duomenų apie tai, kad galimai buvo padaryta nusikalstama veika ir tą veiką galimai padarė konkretus asmuo, tačiau šių duomenų nėra pakankamai, kad šiam asmeniui būtų suteiktas įtariamojo statusas“* (Rekomendacijų 7 punktas). Kitaip tariant, tuo metu privalo nebūti pagrindo tokiam asmeniui pranešti apie pagrįstą įtarimą padarius nusikalstamą veiką. Antra, įtvirtinama ir negatyvi sąlyga (draudimas), kuriai esant draudžiama šį institutą taikyti, tai yra asmens apklausti kaip specialiojo liudytojo (apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką) negalima, jeigu *„byloje yra pakankamai faktinių duomenų, leidžiančių manyti, kad buvo padaryta nusikalstama veika ir ją padarė konkretus asmuo (įskaitant atvejus, kai toks asmuo nėra apklaustas) <...>. Tokiu atveju galioja draudimas tokį asmenį apklausti kaip liudytoją ir jam turi būti suteiktas tik įtariamojo statusas“* (Rekomendacijų 8 punktas). Ši nuostata yra grindžiama *inter alia* tiek Lietuvos

Respublikos Konstitucijos (toliau tekste – Konstitucijos) 31 straipsnio 3 dalyje įtvirtintu draudimu versti duoti parodymus prieš save⁸, tiek BPK 2 straipsnyje įtvirtinta pareiga atskleisti nusikalstamas veikas, pagal kurią „*Prokuroras ir ikiteisminio tyrimo įstaigos kiekvienu atveju, kai paaiškėja nusikalstamos veikos požymių, privalo pagal savo kompetenciją imtis visų įstatymų numatytų priemonių, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika*“, o šiuo atveju – privalo suteikti įtariamą statusą.

Remiantis šiomis Rekomendacijų nuostatomis galima teigti, kad faktinis specialiojo liudytojo instituto taikymo pagrindas yra duomenys, leidžiantys manyti, kad buvo padaryta nusikalstama veika ir ją padarė apklausiamasis. Jei šių duomenų yra pakankamai, kad būtų galima pranešti apie įtarimą BPK 187 (Pranešimas apie įtarimą) straipsnio numatyta tvarka, toks asmuo bus apklausiamas kaip įtariamasis. Jei šių duomenų nėra pakankamai, tokiu atveju asmuo gali būti apklausiamas kaip specialusis liudytojas Rekomendacijose numatyta tvarka. Tuo tarpu jei šių duomenų pagrindu yra žinoma, kad padaryta nusikalstama veika, tačiau ją padarė konkretus (ne apklausiamas) arba nenustatytas asmuo, tokiu atveju apklausiamajam suteikiamas liudytojo statusas ir jis apklausiamas bendra tvarka, numatyta BPK 183 straipsnyje (Liudytojo apklausa). Taigi surinktų duomenų apie padarytą nusikalstamą veiką ir ją padariusį asmenį kiekis ir jų įrodomosios vertės laipsnis yra esminiai liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto taikymo kriterijai.

Procesinis dokumentas, kuriuo įforminamas liudytojo, apklausiamo apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto taikymas ir kartu „*procesinė garantija*“ (kaip nurodoma Rekomendacijose), kad šis institutas būtų taikomas tinkamai ir pagrįstai, yra prokuroro nutarimas (Rekomendacijų 9 punktą ir 1 priedas), o „*Prieš priimdamas nutarimą apklausti asmenį kaip specialųjį liudytoją prokuroras privalo įsitikinti, kad tiriamoje baudžiamojoje byloje nėra pakankamai faktinių duomenų, kad asmeniui, galimai padariusiam nusikalstamą veiką, būtų suteiktas įtariamą statusas, ir gali būti taikoma draudimo apklausti tokį asmenį kaip liudytoją išimtis*“ (Rekomendacijų 9 punktą). Kitaip tariant, būtent prokuroras turi įvertinti duomenų apie padarytą nusikalstamą veiką ir ją padariusį asmenį kiekį bei jų įrodomosios vertės laipsnį, taip pat tiek pozityviosios sąlygos (draudimo apklausti tokį asmenį kaip liudytoją išimties) buvimą, tiek negatyviosios sąlygos (pagrindo suteikti įtariamą statusą) nebuvimą ir priimti atitinkamą sprendimą – apklausti asmenį kaip specialųjį liudytoją arba to nedaryti.

⁸ „*Draudžiama versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius*“. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Lietuvos Aidas*, 1992, nr. 220.

Rekomendacijų 10 punkte numatyta, kad „*Prokuroro nutarimas apklausti asmenį kaip specialųjį liudytoją priimamas tiek prieš tai gavus rašytinį asmens prašymą ar sutikimą būti apklaustam BPK 80 straipsnio 1 punkte numatyta tvarka, tiek prokurorui pačiam nustačius ar gavus ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūno atitinkamą informaciją, kad yra procesiniai pagrindai, numatyti BPK 80 straipsnio 1 punkte, apklausti asmenį kaip liudytoją apie jo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką*“. Lingvistiniu ir loginiu požiūriu, pagal šią nuostatą prokuroras nutarimą apklausti asmenį kaip specialųjį liudytoją gali priimti vien gavęs rašytinį asmens prašymą ar sutikimą dėl tokios apklausos, tuo tarpu nesant tokio prašymo ar sutikimo, prokuroras gali remtis savo iniciatyva nustatyta ar ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūno gauta informacija. Sisteminiu požiūriu tokia nuostata lemia tai, kad „*Rašytinis asmens sutikimas ar prašymas iki nutarimo priėmimo prokurorui nėra privalomas*“ (Rekomendacijų 11 punktas). Iš to darytina išvada, kad prokuroro nutarimo apklausti asmenį kaip liudytoją apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką priėmimas nepriklauso nuo tokio asmens valios ir priklauso tik prokuroro diskrecijai. Be to, šio nutarimo priėmimas yra techninis pagrindas specialiojo liudytojo apklausai, tačiau vienareikšmiškai nelemia pačios apklausos. Kitaip tariant, jei prokuroras nutarė apklausti asmenį kaip liudytoją apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, tai dar nereiškia, kad toks asmuo bus apklaustas kaip specialusis liudytojas, net jei prieš tai prokuroras gavo šio asmens rašytinį prašymą ar sutikimą būti apklaustam apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką.

Pažymėtina ir tai, kad „*Rašytinį asmens sutikimą ar prašymą apklausti jį BPK 80 straipsnio 1 punkte numatyta tvarka, vadovaudamasis BPK 82 straipsnio 3 dalimi, nagrinėja prokuroras ir priima nutarimą. Skundai dėl prokuroro nutarimo paduodami ir nagrinėjami BPK 63 ir 64 straipsniuose nustatyta tvarka*“ (Rekomendacijų 11 punktas), tačiau nėra aišku, ar pagal šią nuostatą skūsti galima prokuroro nutarimą apklausti asmenį kaip liudytoją apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, ar nutarimą dėl rašytinio asmens sutikimo ar prašymo apklausti jį BPK 80 straipsnio 1 punkte numatyta tvarka. Nors Rekomendacijų 1 priede (Nutarimo formos pavyzdys) nėra nurodyta, kad nutarimas (apklausti asmenį kaip liudytoją apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką) gali būti skundžiamas, tačiau prokuroro nutarimas yra neskundžiamas tik BPK konkrečiai numatytais atvejais. Taigi darytina išvada, kad skundžiamas yra tiek išnagrinėjus rašytinį asmens sutikimą ar prašymą apklausti jį kaip liudytoją apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką priimtas prokuroro nutarimas, tiek savarankiškai ar su ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnų pagalba nustatytais pagrindais

priimtas prokuroro nutarimas apklausti asmenį kaip liudytoją apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką.

Kita sąlyga, nuo kurios priklauso tai, ar asmuo bus apklausiamas kaip specialusis liudytojas, yra apklausiamąjo valia. Rekomendacijų 12 punkte nurodoma, kad „*Asmuo gali būti apklausiamas kaip specialusis liudytojas tik esant jo sutikimui*“. Be šio sutikimo būtų pažeistas Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas draudimas versti duoti parodymus prieš save, todėl toks asmens sutikimas privalo būti tinkamai įformintas. Kaip minėta prieš tai, asmuo šį sutikimą gali išreikšti iki prokuroro nutarimo apklausti asmenį kaip liudytoją apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką priėmimo, be to, toks asmuo gali pateikti ir prašymą tokiai apklausai (Rekomendacijų 10, 11 punktai). Tačiau tai, kad asmuo išreiškė išankstinį sutikimą ar pateikė prašymą būti apklaustam specialiuoju liudytoju, dar nereiškia, jog prokuroras priims nutarimą apklausti asmenį kaip liudytoją apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką ar tenkinti tokį prašymą, nes, kaip minėta, tai priklauso nuo prokuroro valios. Tuo tarpu priėmus nutarimą apklausti asmenį kaip liudytoją apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, pati apklausa gali būti atliekama tik tinkamai įforminus tokio asmens sutikimą pagal Rekomendacijų 12 punktą: pirmiausia, „*Asmuo su prokuroro priimtu nutarimu apklausti jį kaip specialųjį liudytoją supažindinamas pasirašytinai, nutarime jam išaiškinamos specialiojo liudytojo teisės, pareigos ir atsakomybė*“, antra, „*Asmens sutikimas būti apklaustam kaip liudytojui apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką turi būti išreikštas raštu ir patvirtintas jo parašu prokuroro nutarime*“, galiausiai, „*Jei asmuo nesutinka būti apklaustas kaip liudytojas apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, tai taip pat pažymima ir patvirtinama asmens parašu prokuroro nutarime*“. Tik tinkamai įtvirtinus asmens, apklausiamo specialiuoju liudytoju, valią atitinkama „procesine garantija“ – prokuroro nutarimu, galima pradėti kalbėti apie tinkamą procesinio draudimo apklausti kaip liudytoją asmenį apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką išimties įgyvendinimą.

1.1.3. Specialiojo liudytojo procesinis statusas

Remiantis BPK 82 straipsnio 3 dalimi, „*Asmuo, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, turi teisę apklausos metu turėti įgaliotąjį atstovą, reikalauti būti pripažintas įtariamuoju. Tokiam asmeniui netaikoma atsakomybė, numatyta šio Kodekso 83 straipsnio 2 ir 4 dalyse*“. Nors ši norma akivaizdžiai įtvirtina specialiojo liudytojo teisių ir pareigų turinio ypatumus, tačiau

nepateikia aiškaus ir baigtinio liudytojo, apklausiamo apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, teisių ir pareigų sąrašo. Toks sąrašas tiesiogiai neįtvirtintas nei Rekomendacijose, nei prokuroro nutarime apklausti asmenį kaip liudytoją apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką (Rekomendacijų 1 priedas). Aiškų ir baigtinį teisių ir pareigų sąrašą galima surasti tik liudytojo apklausos (BPK 80 straipsnio 1 punkto ir 82 straipsnio 3 dalies pagrindais) protokole (Rekomendacijų 2 priedas – protokolo formos pavyzdys), kuriame liudytojui išaiškinamos BPK 81 straipsnyje, 82 straipsnio 3 dalyje, 83 straipsnio 1 dalyje ir 163 straipsnyje numatytos liudytojo teisės, pareigos ir atsakomybė. Šiame protokole yra aiškiai išdėstomas tiek specialiojo liudytojo teisių sąrašas, tiek specialiojo liudytojo pareigų ir atsakomybės sąrašas.

Rekomendacijų 2 priede nurodyta, kad „*Liudytojo teisės: 1) apklausos metu turėti įgaliojimą atstovą; 2) reikalauti būti pripažintam įtariamuoju; 3) duoti parodymus savo gimtąja kalba ir naudotis vertėjo paslaugomis, jei apklausa vyksta jam nesuprantama kalba; 4) susipažinti su savo parodymų protokolu ir daryti jame pakeitimus bei pataisas; 5) prašyti, kad būtų daromi jo parodymų garso ir vaizdo įrašai; 6) pats surašyti parodymus; 7) įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka prašyti taikyti apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės; 8) gauti turėtų išlaidų atlyginimą*“. Šiame sąraše yra nurodytos tiek BPK 82 straipsnio 3 dalyje įtvirtintos asmens, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, teisės (apklausos metu turėti įgaliojimą atstovą, reikalauti būti pripažintam įtariamuoju), tiek BPK 81 straipsnyje įtvirtintos liudytojo teisės (duoti parodymus savo gimtąja kalba ir naudotis vertėjo paslaugomis, jei apklausa vyksta jam nesuprantama kalba; susipažinti su savo parodymų protokolu ir daryti jame pakeitimus bei pataisas; prašyti, kad būtų daromi jo parodymų garso ir vaizdo įrašai; pats surašyti parodymus; įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka prašyti taikyti jam apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės; gauti turėtų išlaidų atlyginimą; turėti atstovą). Atkreiptinas dėmesys, kad 2010 m. rugsėjo 21 d. priimtu įstatymu (įsigaliojusių 2010 m. spalio 1 d.)⁹ BPK 81 straipsnis buvo papildytas 7 punktu – teise turėti atstovą. Iki 2010 m. spalio 1 d. (taigi ir liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką (specialusis liudytojas), instituto įtvirtinimo metu) šios teisės liudytojas neturėjo, todėl pagal BPK 82 straipsnio 3 dalį teisė apklausos metu turėti įgaliojimą atstovą buvo laikoma liudijimo ypatumu, siejamu su liudytoju, apklausiamu apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką. Tačiau po šių

⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 3-1 straipsniu ir 18, 21, 38, 55, 64, 78, 81, 102, 112, 121, 125, 134, 135, 136, 137, 142, 151, 157, 168, 170, 176, 178, 181, 342, 348, 389, 418, 440 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2010, nr. XI-1014.

pakeitimų įsigaliojimo tiek BPK 81 straipsnio 7 punktą, tiek BPK 82 straipsnio 3 dalis įtvirtina iš dalies tą pačią teisę – turėti įgaliotąjį atstovą, todėl ši teisė nebegali būti laikoma liudijimo ypatumu ir specifine specialiojo liudytojo teise. Priešingai, teisės turėti tik įgaliotąjį atstovą numatymas šiuo atžvilgiu tampa suvaržymu (arba teisės spraga), kadangi specialiojo liudytojo teisių ir teisėtų interesų ginti negali atstovas pagal įstatymą, BPK nuostata *expressis verbis* numato, kad tai gali daryti tik įgaliotasis atstovas. Taigi vienintelė teisė, kuria skiriasi liudytojo ir specialiojo liudytojo teisių sąrašai, yra teisė reikalauti būti pripažintam įtariamuoju.

Remiantis prieš tai minėta BPK 82 straipsnio 3 dalimi, asmeniui kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką netaikoma atsakomybė, numatyta šio BPK 83 straipsnio 2 ir 4 dalyse. BPK 83 straipsnio, įtvirtinančio liudytojo pareigas ir atsakomybę, 2 dalyje numatyta, kad „*Liudytojui, kuris be svarbios priežasties neatvyksta pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą arba be teisėto pagrindo atsisako ar vengia duoti parodymus, gali būti taikomos šio Kodekso 163 straipsnyje numatytos procesinės prievartos priemonės*“, o 4 dalyje numatyta, jog „*Už melagingų parodymų davimą liudytojas atsako pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 235 straipsnį*“. Taigi šios nuostatos specialiajam liudytojui nėra taikomos. Tačiau BPK 83 straipsnio 1 ir 3 dalyse numatytos nuostatos, tai yra „*Kiekvienas šaukiamas kaip liudytojas asmuo privalo atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ir į teismą bei duoti teisingus parodymus apie tai, kas jam žinoma apie reikšmės bylai išspręsti turinčias aplinkybes*“ (1 dalis), taip pat „*Liudytojui, kuris be svarbios priežasties neatvyksta į teismą arba be teisėto pagrindo atsisako ar vengia duoti parodymus, teisėjas ar teismas taip pat gali paskirti šio Kodekso 163 straipsnio 1 dalyje numatytą areštą*“ (3 dalis), gali būti taikomos tiek liudytojui, tiek specialiajam liudytojui. Rekomendacijų 2 priede apibendrintai nurodyta, kad „*Liudytojo pareigos ir atsakomybė: 1) kiekvienas šaukiamas kaip liudytojas asmuo privalo atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą; 2) liudytojui už ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo teisėtų nurodymų nevykdymą ar trukdymą tirti bei nagrinėti baudžiamąją bylą gali būti taikomos procesinės prievartos priemonės, numatytos BPK 163 straipsnyje; 3) liudytojas, kuris be pateisinamos priežasties neatvyksta pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą, gali būti atvesdinamas BPK 142 straipsnio nustatyta tvarka*“. Šios nuostatos laikytinos aiškiu ir baigtiniu specialiojo liudytojo pareigų ir atsakomybės sąrašu.

1.2. Liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką (atstovaujамasis liudytojas), institutas Prancūzijoje

1.2.1. Atstovaujamojo liudytojo instituto teisinis pagrindas

Dabartinis Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (toliau tekste – Prancūzijos BPK) buvo priimtas dar 1958 m., o įsigaliojo 1959 m., tačiau aktuali kodekso redakcija ženkliai skiriasi nuo pirminės dėl didelio kiekio pakeitimų ir papildymų¹⁰. 2000 m. Prancūzijos BPK buvo papildytas naujomis nuostatomis, kuriomis įtvirtintas atstovaujamojo¹¹ liudytojo (pranc. *témoin assisté*) institutas¹². Skirtingai nuo reglamentavimo Lietuvoje, tiek šio instituto pagrindai, tiek taikymo tvarka ir kiti ypatumai yra įtvirtinti įstatyminiu lygmeniu. Prancūzijos BPK 2 poskyrį „Atstovaujамasis liudytojas“ sudaro 8 straipsniai (nuo 113-1 iki 113-8), kuriuose detalčiai išdėstytas atstovaujamojo liudytojo institutas.

Prancūzijos BPK 113-1, 113-2 straipsniai iš esmės numato tris atvejus, kada asmuo gali būti apklausiamas kaip atstovaujамasis liudytojas. Visų pirma, remiantis Prancūzijos BPK 113-1 straipsniu, „*Bet kuris asmuo, įvardintas pradiniame ar vėlesniame prokuroro teikime ir kurio atžvilgiu nėra atliekamas teisminis tyrimas, gali būti apklausiamas tik kaip atstovaujамasis liudytojas*“. Šiuo atveju asmuo yra konkrečiai įvardijamas pradiniame procesiniame dokumente, kuriuo prokuroras inicijuoja baudžiamąjį procesą, šio asmens atžvilgiu neturi būti pradėtas baudžiamasis persekiojimas, be to, jei yra būtinybė tokį asmenį apklausti, jis apklausiamas gali būti tik kaip atstovaujамasis liudytojas.

Antra, remiantis Prancūzijos BPK 113-2 straipsnio 1 dalimi, „*Bet kuris asmuo, įvardytas skunde arba nurodytas nukentėjusiojo, gali būti apklausiamas kaip*

¹⁰ Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (*Code de procédure pénale*). Konsoliduota 2016 m. sausio 1 d. redakcija. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006071154>>.

¹¹ Prancūzų kalbos žodžių junginio *témoin assisté* pažodinis vertimas į lietuvių kalbą reiškia „gaunas paramą liudytojas“ (žiūrėti: JUSKIENĖ., A., *et al. Prancūzų – lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Mokslas, 1976), tačiau, Lietuvos teisės doktrinoje prigijo vertinys „atstovaujамasis liudytojas“, kuris, manytina, yra ne tik analogiška prasmę turintis teisinis terminas, bet ir geriausiai atspindi šios ypatingos prancūziškojo liudytojo rūšies vieną esminių aspektų – teisę turėti gynėją (žiūrėti: KILINSKAS, V. Ikteisminio tyrimo teisėjo atliekama įtariamojo apklausa. *Teisė*, 2005, t. 57, p. 53-54; ŠAPALAITĖ, E. Liudytojo apklausos reglamentavimo baudžiamojo proceso kodekse ir taikymo praktikoje santykio problemos. *Jurisprudencija*, 2007, t. 3(93), p. 86). Atsižvelgiant į tai, šiame darbe pasirinkta naudoti pastarąjį vertinį.

¹² Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo įstatymas nr. 2000-516, priimtas 2000 m. birželio 15 d., paskelbtas 2000 m. birželio 16 d. *Prancūzijos Respublikos oficialiajame leidinyje*, įsigaliojo 2001 m. sausio 1 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 30 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexteArticle.do?jsessionid=1F0478969BBA7F81B15486D72E304F0C.tpdila07v_1?cidTexte=JORFTEXT000000765204&idArticle=LEGIARTI000006493341&dateTexte=20000616>.

atstovaujamas liudytojas. Jei jis stoja prieš tyrimo (tardymo) teisėją, toks asmuo yra privalomai apklausiamas šiuo statusu, jei jis to reikalauja. Jei toks asmuo yra įvardytas ar nurodytas civilinės šalies kreipimesi, tokiam asmeniui iki stojimo prieš tyrimo teisėją yra išaiškinama teisė būti apklaustam šiuo statusu“. Skirtingai nuo pirmojo atvejo (kada atstovaujamojo liudytojo atsiradimą lemia prokuroro pateiktame procesiniame dokumente nurodyti duomenys), šiuo atveju esminis tokių duomenų šaltinis yra skundas arba nukentėjusiojo parodymai, tai yra asmenį, kuris gali būti apklaustas kaip atstovaujamas liudytojas, skunde įvardija arba parodymuose nurodo suinteresuotas baudžiamojo proceso dalyvis. Pažymėtina ir tai, kad jei pirmuoju atveju asmuo gali būti apklausiamas tik kaip atstovaujamas liudytojas (kitais tariant, jei toks asmuo turi būti apklaustas, jis gali būti apklausiamas tik kaip atstovaujamas liudytojas), tai šiuo atveju asmens apklausa atstovaujamojo liudytojo statusu priklauso ne tik nuo baudžiamąjį persekiojimą vykdančio asmens valios, bet ir nuo paties apklausiamojo valios. Tai reiškia, kad baudžiamąjį persekiojimą vykdančias asmuo (esant asmens, kuris įvardytas skunde arba nurodytas nukentėjusiojo, sutikimui) gali nuspręsti arba tokį asmenį apklausti kaip atstovaujamąjį liudytoją, arba šio asmens tokiu statusu neapklausti. Tuo tarpu jei toks asmuo stoja prieš tyrimo teisėją ir reikalauja būti apklaustas atstovaujamojo liudytojo statusu, jį šiuo statusu apklausti yra privaloma.

Trečia, Prancūzijos BPK 113-2 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad *„Bet kuris asmuo, kurį nurodė liudytojas arba apie kurį yra surinkta įrodymų, kurių pagrindu atrodo tikėtina, kad šis asmuo galėjo dalyvauti, kaip kaltininkas ar kaip bendrininkas, pažeidimo, dėl kurio kreiptasi į tyrimo teisėją, padaryme, gali būti apklausiamas kaip atstovaujamas liudytojas“.* Šiuo atveju duomenys apie asmenį, galimai padariusį pažeidimą arba prisidėjusį prie jo padarymo, gali būti tiek liudytojo (kaip nesuinteresuoto baudžiamojo proceso dalyvio) parodymai, tiek kiti duomenys. Be to, surinktų įrodymų pagrindu atsiradusi tikimybė leidžia manyti, kad toks asmuo gali būti pažeidimo kaltininkas arba galėjo prisidėti prie pažeidimo padarymo kaip bendrininkas. Taip pat šiuo atveju yra kreipiamasi į tyrimo teisėją, kuris procesinius veiksmus atlieka tik bylose, kuriose nagrinėjami nusikaltimai, tuo tarpu nusikaltimais Prancūzijoje laikomi sunkiausi deliktai, už kuriuos yra numatyta laisvės atėmimo bausmė nuo 5 iki 20 metų¹³, todėl „pažeidimu“ čia turima omenyje sunkiausius nusikaltimus, kurių atžvilgiu atliekamas ikiteisminis tyrimas.

Taigi, remiantis Prancūzijos BPK įtvirtintu reglamentavimu, atstovaujamas liudytojas – tai bet kuris asmuo, apie kurį yra duomenų pradiniame ar vėlesniame

¹³ GODA, G. *Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai*. Vilnius: Saulužė, 1997, p. 29, 32.

procesiniame dokumente, kurio atžvilgiu nėra pradėtas baudžiamasis persekiojimas ir kuris vienaip ar kitaip susijęs su tiriamu nusikaltimu, apie kurį jį galima apklausti. Prancūzijos teisės doktrinoje šis institutas apibūdinamas iš esmės taip pat, nurodoma, kad atstovaujamas liudytojas yra asmuo, įvardytas ar nurodytas civilinės šalies kreipimesi arba Respublikos prokuroro nurodyme, jei šio asmens atžvilgiu nėra atliekamas teisminis tyrimas. Toks asmuo gali pasinaudoti teisėmis asmens, kurio atžvilgiu yra atliekamas teisminis tyrimas (pavyzdžiui, advokato dalyvavimas apklausoje)¹⁴. Be to, pažymima, kad nors toks asmuo yra apklausiamas kaip liudytojas, tyrimo teisėjas prieš pirmąją apklausą jam privalo išaiškinti asmens, kurio atžvilgiu yra atliekamas teisminis tyrimas, teises¹⁵. Kitaip tariant, Prancūzijos teisės doktrinoje laikomasi nuomonės, kad atstovaujamas liudytojas yra apklausiamas kaip liudytojas ir jo atžvilgiu nėra pradėtas baudžiamasis persekiojimas, tačiau jam suteikiamos esminės procesinės garantijos, kurios suteikiamos asmeniui, prieš kurį baudžiamasis persekiojimas yra pradėtas. Šis svarbus aspektas ne tik yra akcentuojamas teisės doktrinoje, tačiau atsispindi ir Prancūzijos BPK reglamentavime. Kitų šalių autoriai, nagrinėdami Prancūzijos teisės doktriną, pažymi, kad asmuo, kurio atžvilgiu yra rimtų ir svarių įrodymų apie tai, kad jis dalyvavo įvykiuose, dėl kurių yra susirūpinęs tyrimo teisėjas, negali būti apklausiamas kaip paprastas liudytojas. Be to, asmuo, įvardytas skunde, pateiktame to, kas save įvardija „civiline šalimi“ arba oficialiame Respublikos prokuroro nurodyme, gali būti apklaustas kaip liudytojas, tačiau jis gali naudotis visomis teisėmis, suteikiamomis asmeniui, kurio atžvilgiu atliekamas tyrimas, ypač teise būti atstovaujama advokato. Taip pat nurodoma, kad šio instituto tikslas yra įtraukti į procesą kiekvieną asmenį, kurio galimą dalyvavimą pažeidime nurodo liudytojas arba kurio atžvilgiu yra surinkta tam tikrų įrodymų, lemiančių tokią tikimybę¹⁶. Taigi nors ir turi esmines procesines garantijas, tačiau atstovaujamas liudytojas vis tik nėra ir negali būti sutapatintas su asmeniu, kurio atžvilgiu atliekamas baudžiamasis persekiojimas.

Lyginamuoju požiūriu galima teigti, kad specialusis liudytojas Lietuvos baudžiamajame procese iš esmės yra atstovaujamojo liudytojo Prancūzijos baudžiamajame procese atitikmuo. Nepaisant to, šių institutų negalima sutapatinti ne tik dėl skirtingos reglamentavimo apimties, lygio ir būdų, tačiau ir apskritai dėl esmingai besiskiriančių teisinių sistemų. Specialiojo liudytojo institutas Lietuvoje skiriasi nuo atstovaujamojo liudytojo instituto Prancūzijoje, pirmiausia, daug laisvesniu

¹⁴ BORRICAND, J., SIMON, A. *Droit penal. Procedure penale*. Paris: DALLOZ, 1998, p. 256.

¹⁵ *Ibid.*, p. 295.

¹⁶ DELMAS-MARTY, M., SPENCER, J. R. *European Criminal Procedures*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 258.

reglamentavimu, tai yra Lietuvoje specialiojo liudytojo sąvoka, liudytojo, apklausiamo apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, apklausa, teisių ir pareigų bei atsakomybės turinys, taip pat šio instituto tikslai yra įtvirtinti poįstatyminiu teisės aktu – Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijose, tuo tarpu Prancūzijoje atstovaujamojo liudytojo institutas reglamentuojamas kodifikuotu teisės aktu (kodeksu). Be to, Prancūzijos BPK aiškiau ir konkrečiau nurodyti subjektai ir jų veiksmai, lemiantys atstovaujamojo liudytojo atsiradimą. Lietuvoje specialiojo liudytojo instituto taikymas iš esmės priskiriamas tik prokuroro ir ikiteisminio turimo įstaigų pareigūnų kompetencijai.

1.2.2. Atstovaujamojo liudytojo instituto taikymo tvarka

Prancūzijos BPK nenumato specialaus procesinio dokumento, reikalingo asmenį apklausti atstovaujamoju liudytoju, kadangi šią apklausą tiesiogiai atlieka tyrimo teisėjas. Tai reiškia, kad atstovaujamojo liudytojo institutas yra įgyvendinamas aukščiausiu procesiniu lygiu, tai yra nors ir ikiteismines funkcijas atliekančios, tačiau teisminės valdžios. Prancūzijos BPK 80-1 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad „*Tyrimo teisėjas teisminį tyrimą gali vykdyti tik dėl tokio asmens, kurio atžvilgiu nemano, kad gali panaudoti atstovaujamojo liudytojo procedūrą*“. Taigi akivaizdu, kad pripažinimas, jog yra pagrindas asmenį apklausti kaip atstovaujamąjį liudytoją (ir apskritai viso atstovaujamojo liudytojo instituto taikymas), priklauso tyrimo teisėjo kompetencijai.

Prancūzijos BPK 113-4 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „*Pirmosios atstovaujamojo liudytojo apklausos metu, tyrimo teisėjas nustato jo asmenybę, supažindina jį su pradiniu teikimu, skundu ar pranešimu, išaiškina jam jo teises ir atlieka kitus formalius veiksmus, numatytus paskutinėse dvejose 116 straipsnio dalyse. Ši informacija yra fiksuojama oficialiame įrašė*“. Pažymėtina, kad atstovaujamas liudytojas pagal šią nuostatą yra supažindinamas su pradiniu procesiniu dokumentu, kurio pagrindu yra pradėtas baudžiamasis persekiojimas, tuo jam tarsi leidžiama „žinoti, kuo jis įtariamas“, tai yra kur ir kada jis buvo įvardytas ir kas jį įvardijo arba kokiais duomenimis remiantis atsirado tikimybė, kad jis galėjo dalyvauti, kaip kaltininkas ar kaip bendrininkas, pažeidimo padaryme. Šią procedūrą Lietuvos baudžiamajame procese tik dalinai atitinka supažindinimas su prokuroro nutarimu apklausti asmenį kaip liudytoją apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, kadangi šis nutarimas nėra baudžiamąjį procesą inicijuojantis dokumentas, o jame nurodoma tik bendra informacija, tai yra baudžiamosios bylos numeris, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau

tekste – BK)¹⁷ specialiosios dalies straipsnis, pagal kurį pradėtas (atliekamas) ikiteisminis tyrimas, taip pat pagrindas ir motyvai, dėl kurių asmuo apklaustinas kaip liudytojas apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką (Rekomendacijų 1 priedas). Iš esmės visos procedūros, kurias tyrimo teisėjas atlieka su atstovaujamoju liudytoju (tame tarpe ir asmenybės nustatymas, teisių išaiškinimas ir kiti formalūs veiksmai), atitinka procedūras, kurias atliekamos su specialiuoju liudytoju Lietuvoje. Skiriasi tik šių procedūrų įforminimas, tai yra Lietuvoje – prokuroro nutarimu, liudytojo apklausos protokolu ir pažyma apie liudytojo, apklausto BPK 80 straipsnio 1 punkto ir 82 straipsnio 3 dalies pagrindais, asmens duomenis (Rekomendacijų 3 priedas – pažymos formos pavyzdys), tuo tarpu Prancūzijoje – oficialiuoju įrašu, kuriame fiksuojami visi tyrimo teisėjo veiksmai ir jais gauta informacija.

Prancūzijos BPK 113-4 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad „*Tyrimo teisėjas gali pranešti asmeniui, kad jis bus apklausiamas kaip atstovaujamas liudytojas, registruotu laišku. Šiame laiške nurodoma informacija, kuri numatyta šio straipsnio 1 dalyje. Taip pat pažymima, kad pasirinkto advokato vardas arba reikalavimas automatiškai paskirti advokatą turi būti nusiųstas tyrimo teisėjo klerkui*“. Taigi tokiu atveju, kai tyrimo teisėjas nusprendžia apklausti asmenį kaip atstovaujamąjį liudytoją, jis gali pranešti šiam asmeniui apie tai iš anksto, suteikdamas galimybę pačiam susirasti advokatą arba reikalauti, kad būtų paskirtas valstybės remiamas. Be to, Prancūzijos BPK 113-7 straipsnyje numatyta, kad „*Atstovaujamas liudytojas neprisiekia*“. Tai reiškia, kad toks asmuo neatsako už melagingus parodymus.

Vienos esminių atstovaujamojo liudytojo instituto nuostatų yra išdėstytos Prancūzijos BPK 113-8 straipsnyje. Šio straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „*Jeigu proceso metu tyrimo teisėjas nusprendžia, jog yra rimtų patvirtinančių įrodymų, pateisinančių teismo tyrimo pradėjimą atstovaujamojo liudytojo atžvilgiu, jis vykdo šią priemonę, vadovaudamasis 116 straipsnio 7 ir 8 dalimi tuo atveju, jei apklausa vyksta 114 straipsnio nustatyta tvarka*“. Ši nuostata reiškia, kad tyrimo teisėjas, apklausdamas atstovaujamąjį liudytoją, gali sužinoti informacijos, kurios pagrindu iš esmės baudžiamąjį persekiojimą gali nukreipti atstovaujamojo liudytojo atžvilgiu, tačiau jis prieš tai turi imtis tam tikrų Prancūzijos BPK nurodytų priemonių, susijusių su šio asmens statuso pasikeitimu (būtinai advokato dalyvavimas, sprendžiamas klausimas dėl procesinės prievartos priemonių taikymo).

Prancūzijos BPK 113-8 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad „*Tyrimo teisėjas gali pradėti asmens atžvilgiu teisminį tyrimą ir nusiųsdamas jam registruotą laišką, kuriame*

¹⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. VIII-1968.

išdėstomi visi kaltinimai jo atžvilgiu, taip pat nurodomas teisinis statusas ir išaiškinama teisė reikalauti atlikti veiksmus arba prašyti panaikinti veiksmus ar nustatyti terminą šiems veiksams atlikti, vadovaujantis 116 straipsnio 7 ir 8 dalies nuostatomis“. Taigi tyrimo teisėjas gali savarankiškai nuspręsti pradėti baudžiamąjį persekiojimą atstovaujamojo liudytojo atžvilgiu, kai jis jau yra apklaustas, tačiau tokiu atveju tyrimo teisėjas turi pranešti apie tai šiam asmeniui raštu, pasirašytinai supažindinant su kaltinimais, taip pat teisėmis reikalauti atlikti tyrimo veiksmus, tam tikrus veiksmus panaikinti arba nustatyti terminą tai atlikti. Be to, Prancūzijos BPK 113-8 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad *„Šis registruotas laiškas gali būti nusiųstas asmeniui tuo pat metu, kaip ir pranešimas apie tyrimo pabaigą pagal 175 straipsnį. Juo asmuo supažindinamas su teise reikalauti atlikti veiksmus arba prašyti nutraukti tyrimą per dvidešimt dienų“.* Galiausiai, Prancūzijos BPK 113-8 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad *„Šio straipsnio 2 ir 3 dalyje numatytais atvejais, asmeniui taip pat išaiškinama, kad jei šis pareikalas pakartotinai stoti prieš tyrimo teisėją, šis privalės jį apklausti“.*

Taigi Prancūzijos BPK 113-8 straipsnyje nurodyti atvejai, kada atstovaujamojo liudytojo statusas pasikeičia ir tyrimas nukreipiamas jo atžvilgiu. Tokiu atveju imamasi priemonių, kuriomis šiam asmeniui suteikiamos atitinkamos procesinės garantijos, tai yra pranešama apie kaltinimus, advokato dalyvavimas tampa privalomas, suteikiamos galimybės reikalauti keisti tyrimo eigą (jį nutraukti, papildyti, nustatyti atlikimo terminą). Nuo šio momento toks asmuo jau nebėra atstovaujamas liudytojas. Pažymėtina, kad Prancūzijos baudžiamojo proceso teisėje atstovaujamojo liudytojo institutas daugiau priskiriamas liudijimo ypatumams nei laikomas draudimo apklausti kaip liudytoją asmenį apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką išimtimi.

1.2.3. Atstovaujamojo liudytojo procesinis statusas

Priešingai nei BPK, Prancūzijos BPK neįtvirtina konkretaus ir aiškaus liudytojo teisių ir pareigų sąrašo. Yra nustatomos tam tikros procesinės garantijos, kaip vertėjo dalyvavimas apklausoje (Prancūzijos BPK 102 straipsnio 2 dalis), susipažinimas su savo apklausos oficialiais įrašais (Prancūzijos BPK 106 straipsnis), žurnalisto atsisakymas atskleisti informacijos šaltinį (Prancūzijos BPK 109 straipsnio 2 dalis), tyrimo teisėjo atvykimas apklausti liudytoją, jei šis negali atvykti pats (Prancūzijos BPK 112 straipsnis). Taip pat numatytos pareigos, pagal kurias asmuo privalo atvykti, jei yra kviečiamas į apklausą kaip liudytojas: privalo prisiekti ir privalo duoti parodymus (Prancūzijos BPK 109 straipsnio 1 dalis). Numatyta atsakomybė už melagingus parodymus ir vengimą duoti

parodymus (Prancūzijos BPK 109 straipsnio 1 dalis), dėl neatvykimo į apklausą ar atsisakymo atvykti gali būti taikomas atvesdinimas (Prancūzijos BPK 109 straipsnio 3 dalis).

Prancūzijos BPK 113-3 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „*Per pirmąją atstovaujamojo liudytojo apklausą, tyrimo teisėjas asmeniui išaiškina jo teises*“. Šia nuostata akcentuojama procesinė garantija, pagal kurią atstovaujамasis liudytojas dėl savo specifinio statuso privalo būti supažindintas su turimomis teisėmis. Ši procesinė garantija yra užtikrinama ir lietuviškojo specialiojo liudytojo apklausos metu. Tačiau lyginamuoju požiūriu, nežiūrint į Lietuvos ir Prancūzijos teisinės sistemos skirtumus, atstovaujамasis liudytojas turi daugiau laisvių (besąlyginių teisių). Kaip jau minėta, Prancūzijos BPK 113-2 straipsnio 1 dalyje yra numatyta asmens teisė reikalauti būti apklaustam atstovaujамuoju liudytoju, jei toks asmuo yra įvardytas ar nurodytas civilinės šalies kreipimesi, be to, jei jis naudojasi šia teise, jį šiuo statusu apklausti yra privaloma. Tačiau esminės teisės, apibūdinančios atstovaujamojo liudytojo procesinio statuso specifiškumą, yra įtvirtintos, pirmiausia, Prancūzijos BPK 113-3 straipsnyje. Šio straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad „*Atstovaujамasis liudytojas turi teisę būti atstovaujамas advokato, kuriam yra pranešama prieš apklausą ir kuris turi teisę susipažinti su bylos medžiaga 114 ir 114-1 straipsnių nustatyta tvarka. Šį advokatą pasirenka pats atstovaujамasis liudytojas arba jį gali paskirti advokatų asociacijos prezidentas ex officio, jei asmuo į jį kreipiasi*“. Ši besąlyginė teisė būti atstovaujамam teisininko (advokato) apima ir kitą teisę – susipažinti su bylos medžiaga, kuri nors ir netiesiogiai (per advokatą) įgyvendinama, tačiau suteikia papildomas procesines garantijas. Specialusis liudytojas, lyginamuoju požiūriu, yra prastesnėje situacijoje. Teisė turėti įgaliojimą atstovą Lietuvoje, kaip jau minėta, šiuo metu numatyta ne tik specialiajam liudytojui, bet ir liudytojui, tačiau nei vienam iš jų nenumatyta galimybė asmeniškai ar per atstovą susipažinti su bylos medžiaga.

Taip pat svarbi nuostata, numatyta Prancūzijos BPK 113-3 straipsnio 2 dalyje, pagal kurią „*Atstovaujамasis liudytojas gali prašyti tyrimo teisėjo surengti akistatą 82-1 straipsnio numatyta tvarka su asmeniu ar asmenimis, kurie jį nurodė, arba pateikti skundą dėl panaikinimo pagal 173 straipsnį*“. Šioje nuostatoje įtvirtintos dvi itin svarbios teisės (galimybės): prašyti surengti akistatą ir apskųsti procesinius veiksmus. Tokios procesinės garantijos akivaizdžiai yra labiau būdingos asmeniui, kurio atžvilgiu yra atliekamas baudžiamasis persekiojimas (arba teisminis tyrimas – Prancūzijoje), tuo tarpu Lietuvoje specialusis liudytojas (taip pat ir liudytojas) šių teisių neturi, kadangi teisė apskųsti proceso veiksmus ir sprendimus yra priskiriama įtariamajam (BPK 21 straipsnio

4 dalis), o galimybės prašyti surengti akistatą BPK konkrečiai nenumato, akistata įtvirtinta tik kaip procesinis veiksmas.

Galiausiai, Prancūzijos BPK 113-6 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad *„Bet kuriuo procesinių veiksmų atlikimo metu, atstovaujамasis liudytojas, apklausos metu arba registruotu laišku su patvirtinimo kvitu, gali reikalauti tyrimo teisėjo, kad šis jo atžvilgiu pradėtų teisminį tyrimą; asmuo tokiu atveju yra laikomas tokiu, kurio atžvilgiu yra atliekamas teisminis tyrimas ir gali naudotis visomis gynybos teisėmis nuo šio reikalavimo pateikimo arba registruoto laiško su patvirtinimo kvitu išsiuntimo momento“*. Ši atstovaujamojo liudytojo teisė iš esmės atitinka specialiojo liudytojo teisę reikalauti būti pripažintam įtariamuoju. Tačiau priešingai nei Lietuvoje, atstovaujамasis liudytojas gali šia teise pasinaudoti besąlygiškai. Kitaip tariant, bet kuriuo momentu, jei atstovaujамasis liudytojas tinkamai išreiškia tyrimo teisėjui reikalavimą jo atžvilgiu pradėti teisminį tyrimą, tyrimo teisėjui toks reikalavimas yra privalomas ir atstovaujamojo liudytojo statusas pasikeičia į asmens, kurio atžvilgiu yra atliekamas teisminis tyrimas, statusą. Šis asmuo tokiu atveju įgauna visas gynybos teises. Tuo tarpu pagal reglamentavimą Lietuvoje, specialiojo liudytojo teisė reikalauti būti pripažintam įtariamuoju priklauso nuo prokuroro valios.

Be to, Prancūzijos BPK 113-8 straipsnyje įtvirtintos sąlyginės atstovaujamojo liudytojo teisės reikalauti atlikti veiksmus arba prašyti panaikinti veiksmus ar nustatyti terminą tam tikram veiksmui atlikti, taip pat besąlyginė teisė reikalauti tyrimo teisėjo atlikti pakartotinę apklausą. Tokiu būdu yra sudaromos galimybės reikalauti pakeisti tyrimo eigą, atlikti papildomus veiksmus, o reikalavimas atlikti pakartotinę apklausą net yra privalomas. Lyginamuoju požiūriu specialusis liudytojas šiuo atžvilgiu yra žymiai prastesnėje procesinėje padėtyje, kadangi jis negali pateikti skundų ar prašymų dėl proceso eigos (pavyzdžiui, vilkinimo¹⁸, tam tikrų procesinių veiksmų atlikimo¹⁹), o galimybės apskųsti procesinius veiksmus ir nutarimus (ar nutartis) yra itin ribotos.

Minėta, kad liudytojui Prancūzijos BPK numato pareigas, pagal kurias jis privalo atvykti (jei yra kviečiamas) į apklausą, privalo prisiekti ir duoti parodymus, taip pat numato atsakomybę už melagingus parodymus ir vengimą duoti parodymus, o dėl neatvykimo į apklausą ar atsisakymo atvykti gali būti taikomas atveddinimas. Tuo tarpu atstovaujamojo liudytojo atžvilgiu yra daromos išimtys, kurios, teisinės analizės požiūriu,

¹⁸ BPK 215 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad *„Jei per šešis mėnesius po pirmosios įtariamojo apklausos ikiteisminis tyrimas nebaigiamas, įtariamasis, jo atstovas ar gynėjas gali paduoti skundą ikiteisminio tyrimo teisėjui dėl ikiteisminio tyrimo vilkinimo“*.

¹⁹ BPK 178 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad *„Įtariamasis, jo gynėjas, nukentėjęsysis, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas ir jų atstovai turi teisę raštu prašyti prokurorą atlikti šio Kodekso 97 straipsnyje, XII ir XIV skyriuose numatytus veiksmus“*.

sudaro liudijimo ypatumus. Prancūzijos BPK 113-5 straipsnyje numatyta, kad „Atstovaujamajam liudytojui negalima skirti teisminės priežiūros arba ikiteisminio sulaikymo, taip pat jo atžvilgiu negali būti taikomas atvedinimas arba atliekamas teisminis tyrimas“. Taigi tuo laikotarpiu, kai asmuo turi atstovaujamojo liudytojo statusą, jo atžvilgiu negalima taikyti procesinės prievartos priemonių (teisminės priežiūros, sulaikymo), jis negali būti atvedintas, taip pat jo atžvilgiu negalima pradėti teismo tyrimo. Be to, kaip jau minėta, atstovaujamas liudytojas neprisiekia (Prancūzijos BPK 113-7), todėl jis neturi teisinės pareigos sakyti tiesą ir nėra traukiamas atsakomybėn už melagingus parodymus. Skirtingai nuo reglamentavimo Prancūzijoje, specialiojo liudytojo atžvilgiu ne tik gali būti taikomos tam tikros procesinės prievartos priemonės (tame tarpe ir atvedinimas), tačiau numatyta pareiga šaukiamam atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą, o už ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo teisėjų nurodymų nevykdymą ar trukdymą tirti bei nagrinėti baudžiamąją bylą gali būti skiriama net bausmė arba areštas (BPK 163 straipsnis).

2. ASMENS, KURIS PROKURORO NUTARIMU YRA APKLAUSIAMAS APIE SAVO GALIMAI PADARYTĄ NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ, STATUSO REGLAMENTAVIMO LIETUVOJE ANALIZĖ

2.1. Liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto reglamentavimo tikslai ir būdai

2.1.1. Specialiojo liudytojo institutas baudžiamojo proceso kodekse

Liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto teisinį pagrindą sudaro BPK 80 straipsnio 1 punktas ir 82 straipsnio 3 dalis. Kaip jau minėta, šios nuostatos įtvirtintos BPK 5 skyriaus 1 skirsnyje „Liudytojai“. BPK 80 straipsnis reglamentuoja aplinkybes, dėl kurių asmenys negali būti apklausiami kaip liudytojai, o 82 straipsnis reglamentuoja liudijimo ypatumus. Viena iš BPK 80 straipsnyje numatytų aplinkybių, dėl kurių asmuo negali būti apklaustas kaip liudytojas, yra tai, kad asmuo gali duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką (1 punktas), tačiau kartu numatyta šios nuostatos išimtis, tai yra asmuo apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką duoti parodymus (būti apklausiamas kaip liudytojas) gali tada, kai jis sutinka duoti tokius parodymus, taikant BPK 82 straipsnio 3 dalyje numatytus liudijimo ypatumus. Lingvistiniu požiūriu ši nuostata traktuotina kaip išimtinė, draudimo apklausti kaip liudytoją asmenį apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką išimtis. Sisteminiu požiūriu būtina pažymėti, kad iš visų BPK 80 straipsnyje numatytų aplinkybių, dėl kurių asmenys negali būti apklausiami kaip liudytojai²⁰, tik dvejiems atvejams yra numatytos išimtys. Be aptarto atvejo išimtis numatyta viešosios informacijos rengėjų, skleidėjų, jų dalyvių, žurnalistų apklausai (BPR 80 straipsnio 5 punktas). Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, jog BPK 80 straipsnio 1 punkte numatyta nuostata, suteikianti galimybę apklausti kaip liudytoją asmenį apie jo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, taikytina tik išimtiniais atvejais. Rekomendacijų 2 punkte,

²⁰ Remiantis BPK 80 straipsniu, kaip liudytojas negali būti apklausiamas: 1) asmuo, kuris gali duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, išskyrus atvejus, kai jis sutinka duoti tokius parodymus, taikant šio Kodekso 82 straipsnio 3 dalyje numatytus liudijimo ypatumus; 2) teisėjas – apie teismo pasitarimų kambario paslaptį; 3) įtariamojo, kaltinamojo, išteisintojo ar nuteistojo gynėjas, nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo atstovai – dėl aplinkybių, kurias jie sužinojo atlikdami gynėjo arba atstovo pareigas; 4) dvasininkai – dėl to, kas jiems buvo patikėta per išpažintį; 5) viešosios informacijos rengėjai, skleidėjai, jų dalyviai, žurnalistai – dėl to, kas pagal Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymą sudaro informacijos šaltinio paslaptį, išskyrus atvejus, kai šie asmenys patys sutinka duoti parodymus arba kai yra priimtas teismo sprendimas, kad būtina atskleisti informacijos šaltinį dėl gyvybiškai svarbių ar kitų ypač reikšmingų visuomenės interesų, taip pat siekiant užtikrinti, kad būtų apgintos asmenų konstitucinės teisės ir laisvės ir kad būtų vykdomas teisingumas, ir kai kitomis priemonėmis atskleisti informacijos šaltinį nėra galimybės arba jos jau yra išnaudotos.

kaip jau minėta, taip pat yra pažymėta, jog ši nuostata turi būti taikoma itin retais atvejais. Toks reglamentavimo pobūdis reikalauja minėtą nuostatą taikyti kaip įmanoma rečiau, išvengiant situacijos, kada ši išimtis tampa taisykle, o specialioji nuostata pakeičia bendrąją. R. Ažubalytė taip pat laikosi nuomonės, kad asmuo baudžiamajame procese turi kuo greičiau įgyti ne tarpinį statusą procese: jis turėtų būti arba liudytojas, arba asmuo, kuriam pareikštas įtarimas²¹. Pritartina tokiam autorės išsakytam teiginiui, nes priešingu atveju atsirastų reali galimybė baudžiamojo proceso įstatymo vientisumo ir sistemiškumo pažeidimui, kodekso sąrangos bei jame įtvirtintų procesinių statusų esmės paneigimui ir, galiausiai, pagrindinių žmogaus teisių nepagrįstam suvaržymui. Teleologiniu požiūriu tokia praktika, be jokios abejonės, būtų ydinga, kadangi prieštarautų įstatymų leidėjo tikslams. Vertindama specialiojo liudytojo instituto atsiradimo galimybę, E. Šapalaitė išreiškė susirūpinimą, jog siūlomas reglamentavimas kelia pavojų, kad įtvirtintas kaip išimtis gali tapti taisykle²². Sutinkant su autore, pažymėtina, kad apžvelgus toliau darbe analizuojamą teismų praktiką, kyla pagrįstų abejonų, ar iš tiesų asmenys apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką kaip liudytojai apklausiami itin retais atvejais, juo labiau, kad tai tik fragmentas bendros, galutinės statistikos apie šio instituto taikymą²³. Pridurtina ir tai, kad Rekomendacijų 22 punkte numatytas pavyzdinis katalogas nusikalstamų veikų, kurias tiriant rekomenduojama taikyti aptariamą institutą, yra pakankamai platus, kad leistų abejoti liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto taikymo išimtinumu²⁴.

BPK 82 straipsnis numato liudijimo ypatumus, susijusius tiek su tam tikrų asmenų apklausos tvarka, tiek su jų teisių ir pareigų bei atsakomybės turiniu. Šie asmenys – specifiniai subjektai, kuriems baudžiamajame procese privalo būti užtikrinama papildoma teisinė apsauga, kylanti tiesiogiai iš Konstitucijos. BPK 82 straipsnio 1 dalyje numatyti liudijimo ypatumai, susiję su konstitucine Respublikos Prezidento asmens

²¹ AŽUBALYTĖ, R., et al. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 129.

²² ŠAPALAITĖ, E. Liudytojo apklausos reglamentavimo baudžiamojo proceso kodekse ir taikymo praktikoje santykio problemos. *Jurisprudencija*, 2007, t. 3(93), p. 85.

²³ Baigtinės statistikos darbo autorius pateikti negali, kadangi vien teismų praktikos, kurioje atsispindi specialiojo liudytojo instituto taikymas, pilna apžvalga pareikalautų neproporcingai didelių laiko sąnaudų, o jos aptarimas išeitų už šio darbo apimties ribų. Tuo tarpu ikiteisminių tyrimų duomenys yra ne tik neprieinami, bet ir nėra apskaitomi, kitaip tariant prokuratūra neveda statistikos apie tai, kiek apklausų ir kokių procesinių statusu yra atliekama, todėl tokios informacijos gauti neįmanoma.

²⁴ Nurodoma, kad tai, pavyzdžiui, „galimi kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimai, įmonių, įstaigų, organizacijų vadovų ar kitų įgaliotų asmenų galimai padaryti norminių aktų pažeidimai, galimi piktnaudžiavimo, tarnybos pareigų neatlikimo atvejai, galimi darbų saugos reikalavimų pažeidimai, galimai aplaidaus gydymo sukelti padariniai“.

neliečiamybe²⁵, kadangi ši nuostata yra taikoma liudytoju apklausiant Respublikos Prezidentą. Tuo tarpu BPK 82 straipsnio 2 ir 3 dalyse numatyti liudijimo ypatumai susiję su konstituciniu draudimo versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius principu, kadangi šios nuostatos yra taikomos liudytoju apklausiant atitinkamai įtariamojo ir kaltinamojo šeimos narius ar artimuosius giminaičius arba asmenį apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką²⁶. Šiuo atžvilgiu R. Merkevičius teigia, kad BPK 80 straipsnio 1 punkte numatyta procesinė taisyklė įstatymų leidėjas įtvirtino realizuodamas konstitucinę pareigą užtikrinti įtariamojo laisvę pačiam nuspręsti, kaip jam aktyviai dalyvauti prieš jį nukreiptame baudžiamajame procese. Šią nuostatą R. Merkevičius laiko draudimo versti duoti parodymus prieš save (*nemo tenetur se ipsum accusare*) principo turinio elementu²⁷. Su tokia autoriaus pozicija būtina sutikti, nes BPK 80 straipsnio 1 punktas negali būti laikomas konstitucinio draudimo versti duoti parodymus prieš save principo išimtimi, kadangi tokių išimčių apskritai negali būti²⁸, tai yra asmuo teoriškai jokiais būdais negali būti verčiamas duoti parodymus prieš save. Jei BPK 80 straipsnio 1 punkte įtvirtinta nuostata būtų taikoma be jokių BPK 82 straipsnio 3 dalyje numatytų liudijimo ypatumų, tokiu atveju ši nuostata pažeistų *nemo tenetur se ipsum accusare* principą, kadangi taptų šio principo išimtimi. Tačiau teleologiniu požiūriu įstatymų leidėjas, siekdamas pašalinti represinį „vertimo“ elementą, įtvirtino BPK 82 straipsnio 3 dalies nuostatas, kurios turi eliminuoti galimybes paveikti apklausiamo apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką liudytojo valią, kadangi, sutinkant su R. Ažubalyte, draudžiama *versti* duoti parodymus prieš save, bet nėra ir negali būti draudžiama duoti parodymus prieš save apskritai²⁹. Dėl šios priežasties atitinkami liudijimo ypatumai turi būti ne tik tinkamai taikomi, bet ir pakankami užtikrinimui, kad specialiojo liudytojo institutu nebūtų piktnaudžiaujama.

Liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto įtvirtinimo tikslus padeda atskleisti BPK pakeitimo ir papildymo įstatymo,

²⁵ Konstitucijos 86 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „Respublikos Prezidento asmuo neliečiamas: kol eina savo pareigas, jis negali būti suimtas, patrauktas baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn“. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Lietuvos Aidas*, 1992, nr. 220

²⁶ Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad „Draudžiama versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimuosius giminaičius“. *Ibid.*

²⁷ MERKEVIČIUS, R. *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2008, p. 487-488.

²⁸ Priešingu atveju būtų ne tik pažeidžiamos fundamentalios konstitucinės nuostatos (pvz. Konstitucijos 21 straipsnio 1 ir 2 dalis, 26 straipsnio 1 dalis, 31 straipsnio 3 dalis, konstitucinės teisinės valstybės principas), bet ir paneigiama baudžiamojo proceso paskirtis, tai yra „ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas“ (BPK 1 straipsnio 1 dalis).

²⁹ AŽUBALYTĖ, R., et al. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 127.

kuriuo buvo (be kita ko) įtvirtintas šis institutas, projekto aiškinamasis raštas³⁰ (toliau tekste – Aiškinamasis raštas). Aiškinamajame rašte nurodoma, kad „*BPK 80 straipsnyje taip pat numatoma išlyga, leidžianti apklausti liudytoju asmenį, kuris gali duoti parodymus apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką*“. Lingvistiniu požiūriu išlygą suprantant tiesiogine prasme – kaip sąlygą³¹, BPK 80 straipsnio 1 punkte numatytą nuostatą reikėtų laikyti sąlygine, tai yra asmuo gali duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, jeigu jis sutinka duoti tokius parodymus. Tokiu atveju asmens sutikimas yra esmine sąlyga liudytojo apklausos BPK 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje numatyta tvarka atlikimui, o ikiteisminio tyrimo pareigūnų ar prokuroro valia šiuo atžvilgiu yra antrinės reikšmės.

Aiškinamajame rašte taip pat nurodoma, kad „*Toks projektas siūlomas dėl to, kad ikiteisminio tyrimo praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet tyrimo metu, išnaudojus visas proceso galimybes, nesurenkama pakankamai duomenų, kurių pagrindu būtų galima pranešti asmeniui apie įtarimą, tačiau jį būtina apklausti apie reikšmingas tyrimui aplinkybes*“. Loginiu požiūriu nagrinėjama pakeitimais buvo siekiama įtvirtinti naują proceso galimybę surinkti tyrimui reikšmingus duomenis apklausiant asmenį, kuriam pranešti apie įtarimą nepakanka duomenų ir kuris dėl tam tikrų priežasčių negali būti apklausiamas kaip liudytojas. Tačiau toliau motyvuojama, kad „*Tokio asmens apklausti liudytoju neleidžia konstitucinės nuostatos ir galiojanti BPK 80 straipsnio redakcija*“. Lingvistiniu požiūriu šiais pakeitimais buvo siekiama tarsi apeiti tam tikras konstitucines nuostatas, kas galėtų būti įgyvendinama tik įtvirtinant išimtį. Nors tiksliai nenurodoma, kurios konstitucinės nuostatos neleido apklausti tokio asmens liudytoju, tačiau nurodoma, kad to padaryti neleido ir prieš tai galiojusi BPK 80 straipsnio redakcija, todėl galima teigti, jog kalbama apie *inter alia* Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalį, kurioje įtvirtintas draudimas versti duoti parodymus prieš save. Tai reiškia, kad šiais pakeitimais įtvirtintos BPK 80 straipsnio 1 punkto ir 82 straipsnio 3 dalies nuostatos yra itin glaudžiai susijusios su konstituciniu *nemo tenetur se ipsum accusare* principu, nors Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau tekste – KT) kol kas nėra tikrinęs šių nuostatų atitikties Konstitucijai.

³⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 37, 40, 44, 46, 48, 53, 55, 56, 62, 63, 64, 65, 70, 73, 80, 82, 90, 93, 108, 110, 111, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 151, 154, 160, 161, 166, 167, 168, 171, 178, 186, 199, 212, 214, 217, 225, 232, 233, 234, 254, 256, 276, 287, 296, 300, 302, 303, 308, 310, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 324, 326, 327, 329, 333, 342, 358, 367, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 380, 381, 382, 384, 385, 409, 413, 414, 439, 447, 448, 454, 460 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 306 straipsnio pripažinimo netekusiu galios, kodekso papildymo 41(1), 77(2), 80(1), 374(1), 374(2), 412(1) straipsniais ir kodekso priedo papildymo įstatymo aiškinamasis raštas. *Valstybės Žinios*, 2007, nr. XP-2219.

³¹ Lietuvių kalbos institutas. *Lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 1 d.]. Prieiga per internetą: <www.lkz.lt>.

Grįžtant prie asmens sutikimo reikšmės apklausiant jį liudytoju apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, Aiškinamajame rašte nurodoma, kad „*Asmens sutikimas dėl tokios apklausos išreikštų jo procesinę valią dėl jo bendradarbiavimo su tyrimo institucijomis, tiriant galimai tokio asmens padarytą nusikalstamą veiką*“. Teleologiniu požiūriu įstatymų leidėjas turėjo omenyje būtent rašytinį sutikimą, kadangi žodinis sutikimas būtų nepakankamai teisiškai įtvirtinta bei užtikrinta procesinės valios išreiškimo forma, vėlesnėse proceso stadijose sudaranti prielaidas abejoti tokio asmens valios autentiškumu, todėl specialiojo liudytojo institutas prarastų prasmę. Kita vertus, asmens, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, valios įtvirtinimo esmė siejama ne su jos išraiškos forma, bet su būdu ir asmeniu, kuris tuo būdu šią valią įtvirtina. Dėl šios priežasties BPK 82 straipsnio 3 dalyje *expressis verbis* numatytas prokuroro nutarimas, Rekomendacijomis traktuojamas kaip „*procesinė garantija, kad šios normos būtų taikomos tinkamai ir pagrįstai*“. Tai leidžia daryti išvadą, jog įstatymų leidėjas *a priori* numatė, kad ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimas nebus tinkamas liudytojo, apklausiamo apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, valios (sutikimo) įtvirtinimo būdas. Loginiu požiūriu, ikiteisminio tyrimo pareigūnams turint įgaliojimus (remiantis BPK 187 straipsnio nuostatomis) įteikti pranešimą apie įtarimą, įgaliojimų priimti nutarimą dėl specialiojo liudytojo apklausos jiems nesuteikimas atrodo nepagrįstas. Kita vertus, įtariamojo statusas baudžiamojo proceso įstatyme šiuo metu yra pakankamai subalansuotas pagrindinių žmogaus teisių užtikrinimo atžvilgiu, tuo tarpu specialiojo liudytojo statusas kelia daug klausimų, todėl šio statuso suteikimui įstatymų leidėjas numatė griežtesnius reikalavimus, pasireiškiančius, pirmiausia, aukštesne teisine (prokuroro) kompetencija priimant šį sprendimą. Nepaisant to, pačią apklausą įprastai atlieka ikiteisminio tyrimo pareigūnas, bet ne prokuroras, todėl toks įstatymų leidėjo įdiegtas „saugiklis“ įgauna tik formalią reikšmę, o prokuroro nutarimas tampa fiktyvia procesine garantija.

Atkreiptinas dėmesys, kad teleologiniu ir lingvistiniu požiūriu įstatymų leidėjas, įtvirtindamas specialiojo liudytojo institutą, siekė skatinti asmens bendradarbiavimą su tyrimo institucijomis, tiriant galimai tokio asmens padarytą nusikalstamą veiką. Loginiu požiūriu, viena vertus, asmens bendradarbiavimas su tyrimo institucijomis nėra teisiškai ribojamas, kadangi bet kuris asmuo, siekdamas prisipažinti dėl savo padarytos nusikalstamos veikos ir (ar) atskleisti visą su šia veika susijusią ir jam žinomą informaciją, neprivalo laukti, kol jam oficialiai bus įteiktas pranešimas apie įtarimą. Kita vertus, asmens nesutikimas šiuo atžvilgiu *per se* suponuotų nenorą bendradarbiauti su tyrimo įstaigomis, kas lemtų atitinkamas išvadas dėl šio asmens galimo prisidėjimo prie

tiriamos nusikalstamos veikos tiek ikiteisminio tyrimo pareigūno, tiek prokuroro sąmonėje. Be to, situacijos, kada asmuo aktyviai bendradarbiauja su tyrimo institucijomis suvokdamas, kad tirama jo paties padaryta nusikalstama veika, gali susidaryti tik tokiais atvejais, kai toks asmuo yra pakaltinamas, o jo padaryta veika – tyčinė. Kitaip tariant, asmuo tokiu atveju suvokia, kad nusikalto ir aiškiai tai deklaruoja. Tuo tarpu esant neatsargiai veikai (ypač nusikalstamam nerūpestingumui) asmuo gali nesuvokti ne tik to, kad tirama būtent jo padaryta veika, bet ir to, kad ši veika apskritai yra nusikalstama (kaip dažnai nutinka bylose dėl kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimų), todėl tokio asmens sutikimas bendradarbiauti negalėtų būti vertinamas kaip racionalus, sąmoningas jo sprendimas, o būtų traktuotinas daugiau kaip apgaulė. Iš viso to galima daryti išvadą, kad šio instituto įtvirtinimas neturėjo nieko bendro su siekiu skatinti sąmoningą bendradarbiavimą tarp asmenų, kurie gali duoti parodymus apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, ir tyrimo institucijų. Numatant liudytojo apklausą apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką buvo siekiama sukurti naują proceso galimybę apklausiant asmenį apie tyrimui reikšmingas aplinkybes surinkti pakankamai duomenų, kurių pagrindu būtų galima šiam asmeniui įteikti pranešimą apie įtarimą.

Aiškinamajame rašte taip pat nurodyta, kad „*pagal šias nuostatas būtų galima apklausti ir asmenis, kurie pagal tarptautinės teisės normas turi imunitetą nuo baudžiamosios jurisdikcijos, bei tokius asmenis, dėl kurių patraukimo baudžiamojon atsakomybėn turi būti gautas kompetentingos institucijos leidimas, kai toks leidimas yra būtinas pagal įstatymus (pavyzdžiui, Seimo nariai, teisėjai ir taip toliau)*“. Kaip yra nurodęs V. Kilinskas, tokiu institutu būtų galima išvengti proceso vilkinimo norint apklausti asmenį, turintį specifinį statusą (pavyzdžiui, Seimo nario apklausa), kuris gali būti apklausiamas tik gavus atitinkamos institucijos (pavyzdžiui, Seimo) sutikimą³². Su tokia autoriaus nuomone galima sutikti. Asmenys, dėl kurių patraukimo baudžiamojon atsakomybėn turi būti gautas kompetentingos institucijos leidimas, turi laikinąjį imunitetą, tai yra gavus atitinkamos kompetentingos institucijos leidimą jie, be kita ko, gali būti apklausiami kaip įtariamieji³³, todėl šiuo atveju įtvirtinama ne nauja galimybė

³² KILINSKAS, V. Ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama įtariamojo apklausa. *Teisė*, 2005, t. 57, p. 55.

³³ BPK 3² straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „*Nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, kuris baudžiamojon atsakomybėn gali būti patrauktas tik kompetentingos institucijos leidimu arba kuris pagal tarptautinės teisės normas turi imunitetą nuo baudžiamosios jurisdikcijos, baudžiamasis procesas pradedamas, tačiau jam negali būti surašytas pranešimas apie įtarimą, jis negali būti apklausiamas kaip įtariamasis ar pripažįstamas įtariamoju, negali būti suimamas ar kitaip suvaržoma jo laisvė. Kitos procesinės prievartos priemonės šiam asmeniui taikomos tiek, kiek tai nedraudžiama pagal Lietuvos Respublikos įstatymus ar tarptautinės teisės normas*“. Be to, Vienos konvencijos dėl konsulinių santykių 41 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „*Konsuliniai pareigūnai negali būti sulaikomi ar laikomi suimti iki teismo*

apklausti nurodytus asmenis apie jų pačių galimai padarytą nusikalstamą veiką, o galimybė greičiau tai padaryti. Tačiau Aiškinamajame rašte kartu minimi ir tarptautiniai imunitetai nuo baudžiamosios jurisdikcijos, kurie paprastai yra absoliutūs³⁴, todėl specialiojo liudytojo instituto įtvirtinimas nesukuria galimybės apklausti tokius asmenis apie jų pačių galimai padarytą nusikalstamą veiką, juolab, kad tokie asmenys gali atsisakyti būti apklausti ir kaip liudytojai³⁵.

2.1.2. Generalinio prokuroro rekomendacijos dėl specialiojo liudytojo instituto taikymo

BPK 80 straipsnio 1 punktą ir 82 straipsnio 3 dalį, kaip jau minėta, sudaro liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto teisinį pagrindą, tačiau šių normų taikymo pagrindai ir tvarka yra reglamentuojami Rekomendacijomis. Teleologiniu požiūriu BPK nuostatų lakoniškumas ir Rekomendacijų nuostatų išsamumas leidžia daryti išvadą, kad keičiant ir pildant BPK minėtomis nuostatomis, buvo *a priori* numatoma, jog šių nuostatų įgyvendinimui (papildomai nekeičiant ir nepildant BPK) bus privaloma priimti vienokį ar kitokį poįstatyminį teisės aktą. Tai reiškia, kad įstatymo nuostatos yra įgyvendinamos poįstatyminiu aktu. Rekomendacijomis nustatoma BPK 80 straipsnio 1 punkto ir 82 straipsnio 3 dalies taikymo sritis, paskirtis, pagrindai, tvarka, įtvirtinama nauja sąvoka – „specialusis liudytojas“, numatomas baigtinis specialiojo liudytojo teisių ir pareigų sąrašas, jų turinys, apibrėžiamos atsakomybės ribos ir kita, todėl minėtos BPK nuostatos be Rekomendacijų būtų neįgyvendinamos, o jų netaikant ir neaiškinant šios nuostatos būtų laikomos „mirusiomis“ normomis. Tokios prielaidos kelia klausimą dėl liudytojo, kuris apklausiamas BPK 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje numatyta tvarka, instituto reglamentavimo teisėtumo ir pakankamumo.

KT yra pakankamai plačiai pasisakęs dėl įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų santykio. KT jurisprudencijoje nurodoma, kad įstatymas yra pirminis teisinis aktas,

proceso, išskyrus atvejus, kai padarytas sunkus nusikaltimas, ir tik kompetentingos teismo įstaigos sprendimu“, todėl konsulai turi baudžiamosios jurisdikcijos imunitetą (kuris, beje, nėra absoliutus) dėl procesinės prievartos taikymo jų atžvilgiu, bet ne dėl tam tikro procesinio statuso suteikimo ar apklausos atlikimo. 1963 m. balandžio 24 d. Vienos konvencija dėl konsulinių santykių. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 83-2456.

³⁴ Vienos konvencijos dėl diplomatinių santykių 31 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „*Diplomatas naudojasi imunitetu nuo priimančiosios valstybės baudžiamosios jurisdikcijos*“. 1961 m. balandžio 18 d. Vienos konvencija dėl diplomatinių santykių. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 83-2455.

³⁵ Vienos konvencijos dėl diplomatinių santykių 31 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad „*Diplomatas neprivalo duoti parodymų kaip liudytojas*“.

išreiškiantis įstatymo leidėjo valią ir turintis aukščiausiąją teisinę galią, todėl visi kiti teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais ir negali jiems prieštarauti, tai yra turi būti poįstatyminiai. Tuo tarpu poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo nustatytais pagrindais ir tvarka kompetentingo organo priimtas teisės aktas, paprastai – valdymo aktas. Juo realizuojamos įstatymo normos, tačiau toks teisės aktas negali pakeisti paties įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios savo galia konkuruotų su įstatymo normomis. Jis yra įstatymo normų taikymo aktas nepriklausomai nuo to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*), ar nuolatinio galiojimo³⁶. Atsižvelgiant į šiuos išaiškinimus, Rekomendacijos negali savo galia konkuruoti su BPK nuostatomis, priešingu atveju tektų pripažinti jų prieštaravimą Konstitucijai. Teisinės analizės požiūriu galima teigti, kad, viena vertus, Rekomendacijos iš esmės nenumato bendro pobūdžio teisės normų, kurios galėtų konkuruoti su įstatymo nuostatomis ar realiai iškreipti jų tikrąją prasmę. Kita vertus, Rekomendacijose įtvirtinama sąvoka, kurios BPK nenumato, tačiau ji vis tik yra plačiai vartojama ne tik ikiteisminiame tyrime, bet ir teismų praktikoje. Kritikuodamas šį aspektą R. Merkevičius pažymi, kad visos pagrindinės procesinės sąvokos yra suformuluotos BPK II skyriuje³⁷. Iš dalies pritartina tokiam autoriaus pastebėjimui, kadangi, iš vienos pusės, pakankamai plačiai baudžiamajame procese vartojamos procesinės sąvokos turėtų būti įtvirtintos įstatyminiu lygmeniu, iš kitos pusės, jos nebūtinai turi būti įtvirtintos minėtame skyriuje (pavyzdžiui, liudytojo sąvoka numatyta BPK V skyriuje). Rekomendacijomis taip pat įtvirtinamas teisių ir pareigų baigtinis sąrašas, kurio įstatyme nėra ir su kuriuo apklausiamasis supažindinamas liudytojo apklausos (BPK 80 straipsnio 1 punkto ir 82 straipsnio 3 dalies pagrindais) protokolu prieš pat apklausą, nors kiti esminiai ikiteisminio tyrimo dalyviai – įtariamasis, liudytojas, nukentėjęsysis – su pilnu ir aiškiu savo procesinio statuso teisių ir pareigų sąrašu yra ne tik supažindinami prieš pat apklausą, bet gali ir susipažinti įstatyme. Toks šių baudžiamojo proceso dalyvių statusų pranašumas prieš asmens, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, statusą šiuo atžvilgiu lemia Rekomendacijų pranašumą prieš įstatymą. R. Merkevičius taip pat atkreipia dėmesį, kad Rekomendacijose apibrėžiama BPK vėlgi nežinoma baudžiamojo proceso tvarka ir procesinė forma – numatomas asmens prašymas būti apklaustam BPK

³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. birželio 17 d. Seimo nutarimo „Dėl žemės reformos pagrindinių kryptų“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.

³⁷ MERKEVIČIUS, R. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro rekomendacijų kaip baudžiamojo proceso teisės šaltinių problematika. *Teisė*, 2013, t. 88, p. 82.

80 straipsnio 1 punkte nustatyta tvarka³⁸. Iš tiesų lingvistiniu požiūriu įstatymų leidėjas aiškiai nurodė, jog asmuo kaip specialusis liudytojas yra apklausiamas *prokuroro nutarimu*, kas suponuoja, pirmiausia, prokuroro iniciatyvą, todėl, sutinkant su R. Merkevičiumi, apklausiamąjo iniciatyvos galimybė yra sukurta Rekomendacijomis, bet ne BPK.

KT taip pat yra pažymėjęs, jog įstatymo galia grindžiama tuo, kad tautos įgalioto įstatymų leidėjo – Seimo priimtame įstatyme išreiškiama tautos valia svarbiausiais visuomenės gyvenimo klausimais. Įstatymų ir poįstatyminių valdymo aktų reguliavimo ribos priklauso nuo daugelio veiksnių – teisės tradicijų, visuomenės politinės ir teisinės kultūros lygio, tačiau tiek teisės teorijos, tiek įstatymų leidybos praktikos požiūriu tam tikri visuomenės prioritetiniai dalykai turi būti reguliuojami tik įstatymais. Demokratinėje visuomenėje prioritetas teikiamas žmogui, todėl viskas, kas susiję su pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis, reguliuojama įstatymais. Tai – ir žmogaus teisių bei laisvių patvirtinimas, ir jų turinio apibrėžimas, ir apsaugos bei gynimo teisinės garantijos, ir leistinas jų apribojimas, ir kita³⁹. Taigi fundamentalios konstitucinės vertybės (jų turinio apibrėžimas, apsaugos bei gynimo teisinės garantijos, leistinas jų apribojimas *et cetera*) yra esminis kriterijus, galintis lemti poįstatyminio akto neteisėtą konkuravimą su įstatymu ir jo prieštaravimą Konstitucijai. Kaip jau minėta, BPK 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje įtvirtintos nuostatos yra itin glaudžiai susijusios su konstituciniu *nemo tenetur se ipsum accusare* principu, todėl netinkamas šių nuostatų įgyvendinimas gali lemti vieno iš pagrindinių konstitucinių principų pažeidimą.

Klausimas, ar Rekomendacijos nekonkuruoja su BPK, yra susijęs ir su Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro kompetencija. R. Merkevičius konstatuoja, kad nagrinėjamos Rekomendacijos yra iliustratyvus generaliniam prokurorui suteiktos konstitucinės kompetencijos ribų viršijimas (neleistino konkuravimo su BPK apibrėžtu teisiniu reglamentavimu pavyzdys)⁴⁰. Autorius nurodo, jog generalinio prokuroro rekomendacijos nėra tinkama juridinė forma baudžiamiesiems procesiniams santykiams reguliuoti. Teisinėje valstybėje baudžiamieji procesiniai santykiai iš principo turėtų būti reglamentuoti baudžiamojo proceso įstatyme – kodekse, o ne generalinio prokuroro

³⁸ *Ibidem*, p. 82.

³⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 10 straipsnio septintosios dalies nuostatos, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 55 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 15 d. nutarimo Nr. 470 patvirtintos Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ įgyvendinimo tvarkos dalinio pakeitimo“ 1.2 punkto nuostatos, 2.1 punkto ir jo 1, 2 bei 3 papunkčių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

⁴⁰ MERKEVIČIUS, R. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro rekomendacijų kaip baudžiamojo proceso teisės šaltinių problematika. *Teisė*, 2013, t. 88, p. 82.

rekomendacijomis. Generalinio prokuroro rekomendacijos kaip aktai, kuriuose apibendrinama geroji prokurorinė praktika, parodomi orientyrai, gal ir gali būti, tačiau jos negali būti laikomos baudžiamojo proceso teisės šaltiniais – aktais, privalomais baudžiamojo proceso dalyviams. Generalinio prokuroro rekomendacijos tiek formos, tiek turinio požiūriu daugeliu atvejų neatitinka konstitucinio legalumo kriterijų⁴¹. Viena vertus, tokios kategoriškos R. Merkevičiaus išvados nagrinėjamu atveju vertintinos kaip skubotos, kadangi, kaip minėta, Rekomendacijų prieštaravimas Konstitucijai dar nėra konstatuotas. Kita vertus, Rekomendacijomis įtvirtinto reglamentavimo pranašumas prieš baudžiamojo proceso įstatymą ir tiesioginė sąsaja su esminėmis konstitucinėmis vertybėmis kelia pagrįstą abejonę tokio reglamentavimo būdo pasirinkimo teisėtumu ir tikslingumu.

Svarbu pažymėti, kad teisės doktrinoje pirmasis pasiūlęs liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto įgyvendinimo Lietuvoje idėją buvo V. Kilinskas⁴². Dar 2005 metais autorius kritikavo Lietuvoje susiformavusią „netiesioginio“ įtariamojo apklausos praktiką, kada būdavo apklausiamas asmuo, apie kurį ikiteisminio tyrimo pareigūnas turėdavo duomenų, kad jis žino kokių nors reikšmės bylai išspręsti turinčių aplinkybių, kurios vėliau gali būti pagrindu įteikti jam pranešima apie įtarimą. V. Kilinskas išvelgė problemą, kad toks asmuo būdavo kviečiamas apklausai liudytojo procesiniu statusu, o dėl to šis asmuo negalėdavo iš tikrųjų pasinaudoti įtariamajam numatytomis pagrindinėmis teisėmis: nuo pirmosios apklausos turėti gynėją, atsisakyti duoti parodymus ar duoti melagingus parodymus. Susiformavusiai praktikai spręsti autorius pasiūlė naujo baudžiamojo proceso instituto, panašaus į Prancūzijos atstovaujamojo liudytojo, nustatymą Lietuvos BPK, pažymėdamas, kad šio proceso dalyvio procesinio statuso dinamika galėtų būti pavyzdžiu ir Lietuvos baudžiamajam procesui. V. Kilinskas pirmasis pasiūlė ne tik Lietuvos baudžiamojo proceso įstatymo leidėjams įvertinti šio instituto reikšmę ir būtinybę, tačiau ir pavadinti naująjį baudžiamojo proceso dalyvį „specialiuoju liudytoju“. Taip pat V. Kilinskas šią sąvoką apibrėžė, nurodydamas, kad „*specialiuoju liudytoju būtų šaukiamas asmuo, apie kurį yra duomenų, kad jis žino kokių nors reikšmės bylai išspręsti turinčių aplinkybių, kurios vėliau gali būti pagrindu įteikti jam pranešimą apie įtarimą*“. Autorius pasiūlė šį naujos rūšies proceso dalyvį įtvirtinti įstatymu, o Lietuvos BPK V skyrių pavadinti: „Liudytojais, specialieji liudytojais, ekspertais ir specialistais“, atitinkamai šio

⁴¹ *Ibidem*, p. 86.

⁴² KILINSKAS, V. Ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama įtariamojo apklausa. *Teisė*, 2005, t. 57, p. 55.

skyriaus pirmąjį skirsnį pavadinti: „Liudytojai ir specialieji liudytojai“⁴³. V. Kilinskas kartu paruošė ištisą BPK pakeitimų ir papildymų paketą, kuris pakankamai detaliai reglamentuotų specialiojo liudytojo instituto taikymo pagrindus ir tvarką įstatyminiu lygiu⁴⁴. Nors prieš tai minėtame įstatymo, kuriuo įtvirtintas nagrinėjamas institutas, projekto Aiškinamajame rašte nurodyta, kad darbo grupė BPK taikymo problemoms nagrinėti, kuri pradėjo rengti BPK pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą, buvo sudaryta Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto dar 2005 m. spalio 5 d. priimtu sprendimu, tačiau Aiškinamajame rašte nurodytų šios darbo grupės narių tarpe V. Kilinsko nėra. Šio darbo autoriaus nuomone, iš esmės neatsižvelgta ir į V. Kilinsko pasiūlymus. Nors šie pasiūlymai nebus detalčiau analizuojami, kadangi toliau darbe apskritai kvestionuojamas liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto reikalingumas Lietuvos baudžiamajame procese, tačiau, pripažinus šio instituto egzistavimo būtinybę, neabejotinai sutiktina su pasiūlymu tiesiogiai baudžiamojo proceso įstatyme įtvirtinti specialiojo liudytojo sąvoką (ir ją apibrėžti), teises ir pareigas (baigtinius jų sąrašus) bei tiksliai nustatyti atsakomybės ribas.

2.2. Liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto reglamentavimo ypatumai

2.2.1. Specialiojo liudytojo apklausa

BPK nenumato specialiojo liudytojo apklausos ikiteisminiame tyrime ypatumų. Sisteminiu požiūriu asmens, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, apklausa vykdoma BPK 183 straipsnyje numatyta bendra tvarka⁴⁵, tačiau taip pat atliekami Rekomendacijose nurodyti papildomi veiksmai. Pirmiausia specialiajam liudytojui papildomai išaiškinami šios apklausos ypatumai (Rekomendacijų 13 punktas). Pažymėtina, kad Rekomendacijose naudojama sąvoka „išaiškinti“, tačiau paprastai tokių apklausų metu asmeniui pateikiamas tam tikras procesinis dokumentas ir nurodoma pačiam susipažinti su apklausos ypatumais, o

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ *Ibidem*, p. 67-68.

⁴⁵ BPK 183 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „Prieš pradėdamas liudytojo apklausą, prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas įsitikina liudytojo asmens tapatybę, išsiaiškina reikiamus duomenis apie liudytojo asmenybę ir jo santykius su įtariamuoju, išaiškina jam šio Kodekso 81 ir 83 straipsniuose numatytas liudytojo teises ir pareigas. Prieš pradėdamas pirmąją apklausą liudytojas išpėjamas dėl atsakomybės pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 235 straipsnį už melagingų parodymų davimą ir jis tai patvirtina savo parašu protokole. Prieš pradėdamas kitas apklausas liudytojui primenama, kad jis išpėtas dėl atsakomybės už melagingų parodymų davimą ir tai pažymima protokole“.

apklausiantysis su jais supažindina apklausiamąjį tik tuo atveju, jei šis dėl vienokių ar kitokių priežasčių negali to padaryti pats. Konstitucinis *nemo tenetur se ipsum accusare* principas reiškia, kad fizinis asmuo gali atsisakyti duoti parodymus, kuriais remiantis jis galėtų būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, kadangi teisė tylėti per policijos apklausą ir teisė neduoti prieš save parodymų yra visuotinai pripažįstami tarptautiniai standartai, priskiriami teisės į teisingą bylos nagrinėjimą reguliavimo sričiai, tačiau toks teisinis reguliavimas negali būti aiškinamas kaip reiškiantis, kad fizinis asmuo negali savanoriškai (tai yra niekieno neverčiamas) duoti parodymus prieš save⁴⁶. Jei apklausą atlieka ikiteisminio tyrimo pareigūnas, vargu ar jis yra kompetentingas tinkamai išaiškinti šį principą, todėl jam belieka paminėti, kad draudžiama versti duoti parodymus prieš save (Rekomendacijų 13.1. papunktis). Prokuroras retai procesinius veiksmus atlieka pats, todėl atstovo dalyvavimas šiuo atveju atrodo neišvengiamai būtinas. Kadangi ne kiekvienas asmuo yra finansiškai pajėgus bet kuriuo metu pasisamdyti advokatą, o valstybės remiama teisinė pagalba nėra besąlyginė, pagrįstai vertintina galimybė įtvirtinti reikalavimą, kad šią apklausą atliktų prokuroras arba net ikiteisminio tyrimo teisėjas⁴⁷ (kaip yra numatyta Prancūzijos BPK⁴⁸). Pažymėtina, kad tokį siūlymą teikė ir Vidas Kilinskas⁴⁹.

Prieš tai darbe aptartas teisinis reguliavimas parodo, kad tai, ar specialiojo liudytojo apklausa įvyks, ar ne, priklauso išimtinai nuo asmens valios (sutikimo arba nesutikimo). Dėl šios priežasties prieš apklausą papildomai išaiškinama, kad asmuo gali būti apklausiamas kaip liudytojas apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką tik esant jo sutikimui (Rekomendacijų 13.2. papunktis). Šiuo atžvilgiu E. Šapalaitė yra pažymėjusi, kad numaćius asmens sutikimo reikalavimą, kiltų nauja problema: jei asmuo nesutinka būti apklausiamas kaip liudytojas, o duomenų surašyti įtarimą nepakanka arba nėra kompetentingos institucijos leidimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn, tokiu atveju net ir nemotyvuotas nesutikimas sukurtų situaciją, kai asmens iš viso nebūtų

⁴⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. balandžio 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos saugaus eismo automobilių keliais įstatymo (2007 m. lapkričio 22 d. redakcija) 20 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 276 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

⁴⁷ BPK 184 straipsnio (Ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama liudytojo apklausa) 1 dalis galėtų būti papildyta 4 punktu: „Prokuroras kreipiasi į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl liudytojo apklausos manydamas, kad: **liudytojas gali duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką**“, o 2 dalis galėtų būti keičiama, numatant, kad „Prieš pradėdamas liudytojo apklausą, ikiteisminio tyrimo teisėjas privalo jį prisaikdinti. **Apklauiamas asmuo neprisaikdinamas šio straipsnio 1 dalies 4 punkte numatytu atveju, taip pat šio Kodekso 278 straipsnyje numatytais atvejais**“.

⁴⁸ Parengtinis tardymas Prancūzijoje yra teismo pobūdžio – priklauso teisminės valdžios kompetencijai (žiūrėti: KUKAITIS, V. Ikiteisminio tyrimo teisėjo procesinė padėtis užsienio šalių ir Lietuvos baudžiamajame procese. *Teisė*, 2006, t. 60, p. 40), todėl liudytojo apklausa apie jo galimai padarytą nusikalstamą veiką *de facto* yra teisminės valdžios funkcija.

⁴⁹ KILINSKAS, V. Ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama įtariamojo apklausa. *Teisė*, 2005, t. 57, p. 55.

galima apklausti. Autorės nuomone, apklausiamojo statusą turi nulemti objektyvios aplinkybės: duomenų pranešimui apie įtarimą surašyti buvimas, apklausos dalykas, kompetentingos institucijos leidimas patraukti baudžiamojon atsakomybėn, todėl asmens sutikimas neturėtų būti apklausos taisyklių taikymo kriterijus⁵⁰. Tuo tarpu R. Jurka nurodo, kad valstybė negali drausti apklausti asmenį apie jo paties padarytą nusikalstamą veiką, jei toks asmuo sutinka duoti tokius parodymus, tačiau valstybė negali versti to daryti. Autoriaus nuomone, dėl šių priežasčių asmens valia yra viso to centre⁵¹. Pažymėtina, kad bet kuris proceso dalyvis ar net pašalinis asmuo potencialiai gali duoti parodymus apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, o tai iš tiesų priklauso tik nuo šio asmens valios. Nors asmens valia suteikti ar nesuteikti tam tikrą su jo galimai padaryta nusikalstama veika susijusią informaciją yra esminė, tačiau manytina, kad tokios informacijos suteikimo procedūros papildomas formalizavimas nėra tikslingas. Tiek liudytojas gali pradėti pasakoti apie savo padarytą nusikalstamą veiką, tiek įtariamasis gali pasakoti apie tai, kaip šios nusikalstamos veikos nepadarė, tik vienu atveju turėtų būti sprendžiama dėl įtarimo pareiškimo, o kitu atveju – dėl įtarimo panaikinimo (nepasitvirtinimo). Tuo tarpu dėl, be kita ko, liudytojo ir įtariamojo procesinių statusų suteikimo turėtų būti sprendžiama vertinant kriminalinės žvalgybos ir ikiteisminio tyrimo metu surinktus duomenis.

Lingvistiniu požiūriu BPK nedraudžia asmens išklausti, jei šis nori ikiteisminio tyrimo pareigūnams, prokurorui ar teismui pasisakyti. Priešingai, BPK įpareigoja pirmiausia išklausti asmenį, o tik po to leidžia jį apklausti⁵², tačiau šiuo atveju asmeniui jau yra suteiktas atitinkamas procesinis statusas. Tuo tarpu kalbant apie pirminę proceso stadiją, reikėtų panagrinėti asmenų apklausos galimybę ne pradėjus ikiteisminio tyrimo arba jį pradėjus, tačiau neturint pakankamai duomenų vienokio ar kitokio procesinio statuso suteikimui. Pirmiausia pažymėtina, kad įstatymai numato apklausos galimybę net ne pradėjus ikiteisminio tyrimo⁵³. R. Merkevičius nurodo, kad įvykio vietoje policijos

⁵⁰ ŠAPALAITĖ, E. Liudytojo apklausos reglamentavimo baudžiamojos proceso kodekse ir taikymo praktikoje santykių problemos. *Jurisprudencija*, 2007, t. 3(93), p. 85.

⁵¹ JURKA, R. Immunities of the witness and witnessing in the criminal procedure: the problem of identity and relation. *Jurisprudencija* (Jurisprudence), 2010, t. 3(121), p. 276.

⁵² BPK 183 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad „Apklausa pradedama pasiūlymu liudytojui papasakoti visa, kas jam žinoma apie aplinkybes, turinčias reikšmės bylai išspręsti. Po to liudytojui gali būti užduodami klausimai“, taip pat BPK 188 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad „Apklauskos pradžioje įtariamojo paklausiama, ar jis prisipažįsta padaręs nusikalstamą veiką, kurios padarymu įtariamas. Po to pasiūloma duoti parodymus apie įtarimo esmę. Vėliau įtariamajam gali būti užduodami klausimai“.

⁵³ Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad „Apklausa – kriminalinės žvalgybos informacijos rinkimo būdas, kai informacija gaunama tiesiogiai bendraujant su informaciją turinčiu asmeniu“ (Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 122-6093). Be to, BPK 168 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „Gauto skundo, pareiškimo ar pranešimo duomenų patikslinimui gali būti atlikti veiksmai, kurie nesusiję su procesinėmis prievartos

pareigūnai paprastai klausinėja įvykį mačiusių ar apie jį girdėjusių žmonių stengdamiesi nustatyti, ar apskritai buvo padaryta nusikalstama veika bei kas galėtų paliudyti faktines šios veikos aplinkybes (formalia prasme – kas galėtų būti apklausti liudytojais). Ši policijos veikla, anot mokslininko, yra nukreipta ne tik į liudytojų, bet ir į tikėtino kaltininko išaiškinimą bei ja siekiama gauti informacijos, tad savo esme yra apklausos. Tiesa, autorius pažymi, kad tokiu atveju vis tik privalo būti išaiškinama teisė atsisakyti pateikti tą informaciją, kurios pagrindu vėliau apklausiamasis gali būti įkaltintas⁵⁴. Su šia R. Merkevičiaus pozicija galima sutikti. Jei asmuo įvykio vietoje pradėtų valingai ir sąmoningai pasakoti apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką (net išaiškinus jam teisę atsisakyti pateikti tokią informaciją) arba policijos pareigūnui jo pasakojimas sukeltų įtarimą, tokiu atveju pareigūnas galėtų šį asmenį sulaikyti. Nuo šio momento pagal Lietuvoje vyraujančią baudžiamojo proceso teisės doktriną toks asmuo *de facto* įgyja įtariamojo procesinį statusą⁵⁵, todėl šiuo atveju pranešimo apie įtarimą įteikimas nors paprastai yra būtinas, tačiau tampa tik procedūrinis formalumu.

Paminėtina, kad Rekomendacijose numatyta specialiojo liudytojo informavimo apie pasikeitimus procese pareiga, kuri įgyvendinama jau atlikus apklausą. Rekomendacijų 17 punkte numatyta, kad specialiajam liudytojui ar jo įgaliotajam atstovui privaloma raštu pranešti apie tai, kad: ikiteisminio tyrimo metu negauta duomenų pripažinti šį asmenį įtariamuoju ir jis bus apklaustas kaip liudytojas bendra tvarka, jei yra tam pagrindas; byloje nėra pagrindo jį apklausti kaip liudytoją bendra tvarka (jis nežino kokių nors reikšmės bylai išspręsti turinčių aplinkybių), taip pat nėra pagrindo jį pripažinti įtariamuoju, jeigu tyrimas tęsiamas; nėra procesinių pagrindų jį apklausti kaip liudytoją bendra tvarka ar jam suteikti įtariamojo statusą, kai ikiteisminio tyrimo metu nenustatomas asmuo, padaręs nusikalstamą veiką, tačiau atlikti visi galimi ikiteisminio tyrimo veiksmai ir prokuroras paveda tęsti nenustatytą įtariamųjų paiešką; ikiteisminis tyrimas nutraukiamas ar bylos medžiaga perduodama teismui, kai byloje jis turėjo tik specialiojo liudytojo statusą. Šie pranešimai vertintini teigiamai, kadangi jais siekiama ne tik palaikyti procesinį konkretumą, bet ir sukelti kuo mažiau neuztikrintumo dėl savo

priemonėmis: įvykio vietos apžiūra, įvykio liudytojų apklausos, taip pat iš valstybės ar savivaldybės įmonių, įstaigų, organizacijų, pareiškėjo ar asmens, kurio interesais pateiktas skundas, pareiškimas ar pranešimas, reikalaujami duomenys ar dokumentai, atliktos pareiškėjo ar asmens, kurio interesais pateiktas skundas, pareiškimas ar pranešimas, apklausos“.

⁵⁴ MERKEVIČIUS, R. *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2008, p. 498.

⁵⁵ MERKEVIČIUS, R. *Ikiteisminio tyrimo teisėjo teisė kontroliuoti žmogaus pripažinimą įtariamuoju. Teisė*, 2005, t. 57, p. 109.

procesinės padėties asmeniui, kuris buvo apklaustas kaip specialusis liudytojas. Tačiau praktinis šios informavimo pareigos įgyvendinimas yra abejotinas, nes toks reguliavimas numatomas poįstatyminiu teisės aktu, bet ne įstatymu⁵⁶.

Rekomendacijų 18 punkte nurodoma, kad *„Jei išaiškinus specialiojo liudytojo santykį su tiriamą nusikalstama veika ikiteisminio tyrimo metu gaunama duomenų, kad specialusis liudytojas žino reikšmingas tyrimui aplinkybes ir yra procesiniai pagrindai tokį asmenį apklausti kaip liudytoją bendra tvarka, rekomenduojama tokį asmenį apklausti kaip liudytoją bendra tvarka iki ikiteisminio tyrimo pabaigos“*. Loginiu požiūriu ši nuostata reiškia, kad tokiu atveju prieš apklausiant asmenį pirmą kartą kaip specialųjį liudytoją, duomenų, kad jis žino reikšmingas tyrimui aplinkybes, gali ir nebūti, o šie duomenys surenkami tik asmenį apklausus. Šioje vietoje keltinas klausimas, kokių pagrindų apskritai toks asmuo buvo apklaustas. Jei šis pagrindas yra nesusijęs su žinojimu tyrimui reikšmingų aplinkybių, tokiu atveju darytina vienintelė išvada, kad baudžiamasis persekiojimas bent dalinai (prokuroro ir (ar) ikiteisminio tyrimo pareigūno sąmonėje) jau buvo nukreiptas šio asmens atžvilgiu. Be to, pakartotinė apklausa liudytojo statusu šiuo atveju įgauna tam tikrą parodymų patikrinimo pobūdį, kadangi šios apklausos metu asmuo turėtų duoti analogiškus parodymus, tačiau jau būtų išpėtas dėl atsakomybės už melagingų parodymų davimą pagal BK 235 straipsnį. Tuo tarpu Rekomendacijų 19 punkte nurodoma, kad *„Jei būtinybė apklausti specialųjį liudytoją, kuris ikiteisminio tyrimo metu nebuvo apklaustas kaip liudytojas bendra tvarka ar jam nebuvo suteiktas įtariamą statusas, iškyla bylos nagrinėjimo teisme metu, prokuroras esant atitinkamiems procesiniams pagrindams gali prašyti teismo apklausti tokį asmenį kaip liudytoją bendra tvarka“*. Ši nuostata vertintina kaip tam tikras „saugiklis“, kuriuo prokurorui užtikrinama galimybė specialiuoju liudytoju apklaustą asmenį pakartotinai apklausti teisme, tik jau liudytojo statusu ir išpėjus dėl atsakomybės pagal BK 235 straipsnį už melagingų parodymų davimą, tokiu būdu padidinant šių parodymų įrodomąją reikšmę.

2.2.2. Specialiojo liudytojo teisių, pareigų ir atsakomybės turinio problematika

Prieš tai darbe atliktas liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto reglamentavimo aptarimas parodė, kad BPK buvo įtvirtintos

⁵⁶ Pavyzdžiui, BPK 214 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad *„Apie ikiteisminio tyrimo nutraukimą ar ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimą nepatvirtinti prokuroro nutarimo dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo pranešama įtariamajam, jo atstovui, gynėjui, nukentėjusiajam, civiliniam ieškovui, civiliniam atsakovui ir jų atstovams išsiunčiant sprendimų nuorašus“*. Šioje nuostatoje liudytojai neminimi.

specifinės specialiojo liudytojo procesinės galimybės: teisė turėti įgaliotąjį atstovą ir teisė reikalauti būti pripažintam įtariamuoju. Jei prancūziškojo liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, vienas esminių aspektų yra teisė turėti gynėją – advokatą, tai Lietuvoje teisė turėti atstovą šiuo metu jau yra laiduojama ir liudytojo procesinį statusą turinčiam asmeniui. Minėta, kad šiuo pakeitimu buvo sukurta teisės spraga, kadangi specialiojo liudytojo teises ir teisėtus interesus ginti *expressis verbis* gali tik įgaliotasis atstovas. Dėl šios priežasties BPK 82 straipsnio 3 dalis tampa ne liudijimo ypatumu, o suvaržymu⁵⁷. Liudytojo teisių ir teisėtų interesų užtikrinimas pagal esamą BPK reglamentavimą yra efektyvesnis nei specialiojo liudytojo, nors pirminis sumanymas buvo priešingas. Aiškinamajame rašte buvo teigiama, kad „projektu išplečiamas atstovų dalyvavimas baudžiamajame procese. Šalinant praktikoje pastebėtas problemas siūloma numatyti, kad atstovus galėtų turėti ir <...> BPK 80 straipsnio 1 punkte numatytas liudytojas“. BPK įtvirtinus bendrąją liudytojo teisę turėti atstovą, liudytojo interesai nuo pat pirmosios apklausos gali būti saugomi geriau nei specialiojo liudytojo, todėl ši teisė nebelaikoma asmens, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, procesinio statuso ypatumu, o tampa suvaržymu, paneigiančiu specialiojo liudytojo instituto įtvirtinimo tikslus⁵⁸.

Rekomendacijų 14 punkte šiuo metu numatyta specialiojo liudytojo įgaliotojo atstovo paskyrimo ir jo dalyvavimo procese tvarka lingvistiniu požiūriu yra analogiška BPK 55 straipsnyje numatyta įgaliotojo atstovo paskyrimo ir jo dalyvavimo procese bendrajai tvarkai, todėl Rekomendacijose numatytas reguliavimas yra perteklinis. Tačiau klausimas dėl specialiojo liudytojo procesinių interesų papildomos apsaugos vis tik yra aktualus, kadangi šiuo atžvilgiu liudytojas ir specialusis liudytojas nėra lygiavertėje procesinėje padėtyje. Darbo autoriaus nuomone, nepanaikinus ar iš esmės nepakeitus dabartinio liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto, pagrįstai svarstyтина privalomo įgaliotojo atstovo ar gynėjo dalyvavimo galimybė tokio asmens apklausoje, kadangi baudžiamojo proceso įstatymas numato tam tikrus būtinus gynėjo ar įgaliotojo atstovo dalyvavimo atvejus. Visų pirma, BPK 17 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „Gynėju laikomas asmuo, kuris įstatymų nustatyta

⁵⁷ BPK 53 straipsnio 5 dalyje numatyta, kad „šio straipsnio 2 dalyje nurodyti asmenys gali būti apklausiami nepilnamečio liudytojo atstovais pagal įstatymą“. Taigi BPK nenumato, kad nepilnamečio specialiojo liudytojo atstovais pagal įstatymą galėtų būti tėvai, įtėviai, globėjai, rūpintojai arba globos ar rūpybos įstaigos įgalioti asmenys.

⁵⁸ Tam, kad būtų ištaisyta ši klaida (teisės spraga), BPK 82 straipsnio 3 dalis galėtų būti keičiama: „Asmuo, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, **be šio Kodekso 81 straipsnyje numatytų liudytojo teisių, turi teisę apklausos metu turėti įgaliotąjį atstovą, reikalauti būti pripažintas įtariamuoju. Tokiam asmeniui netaikoma atsakomybė, numatyta šio Kodekso 83 straipsnio 2 ir 4 dalyse**“.

tvarka teikia teisinę pagalbą įtariamajam, kaltinamajam, nuteistajam ar išteisintajam, gina jų teises ir teisėtus interesus“, todėl lingvistiniu požiūriu gynėjas net negali atstovauti specialiojo liudytojo. Tokią galimybę numačius, sisteminiu požiūriu būtų pažeistas BPK vientisumas, kadangi neišvengiamai tektų keisti eilę BPK nuostatų, reglamentuojančių gynėjo institutą, o teisinės analizės požiūriu būtų paneigta gynėjo, kaip tiesiogiai ginančio nuo pradėto baudžiamojo persekiojimo konkretaus asmens atžvilgiu subjekto, esmė. Tuo tarpu įgaliotuoju atstovu yra laikomas asmuo, nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo, liudytojo, užstato davėjo, asmens, kurio nuosavybės teisės laikinai apribotos ar konfiskuotas turtas, asmens, kurį siekiama įpareigoti atskleisti informacijos šaltinio paslaptį atžvilgiu teikiantis teisinę pagalbą, ginantis jų teises ir teisėtus interesus (BPK 55 straipsnio 1 dalis), todėl būtinas įgaliotojo atstovo dalyvavimas specialiojo liudytojo apklausos metu galėtų būti numatytas BPK 55 straipsnio 4 dalyje⁵⁹. Manytina, kad tokiu atveju sumažėtų galimybių piktnaudžiauti nagrinėjamu institutu, būtų efektyviau užtikrinami apklausiamojo procesiniai interesai, pragmatiniu požiūriu prokuroras ir ikiteisminio tyrimo pareigūnai privalėtų labiau paisyti proceso ekonomiškumo ir operatyvumo principų. Visa tai šio instituto taikymui, tikėtina, padėtų gražinti išimtinį pobūdį.

Teisė reikalauti būti pripažintam įtariamuoju yra specifinė, numatyta tik Rekomendacijose ir tik specialiajam liudytojui. Ši teisė yra išaiškinama prieš atliekant specialiojo liudytojo apklausą (Rekomendacijų 13.4. papunktis). Rekomendacijų 15 punkte numatoma tokio reikalavimo įgyvendinimo (arba atmetimo) tvarka. Pirmiausia nurodoma, kad „Specialiojo liudytojo rašytinį reikalavimą pripažinti jį įtariamuoju nagrinėja prokuroras. Jei specialiojo liudytojo reikalavimą pripažinti jį įtariamuoju gauna ikiteisminio tyrimo pareigūnas, perduoda jį nagrinėti prokurorui“. Šiuo atveju prokuroras gali tenkinti tokį reikalavimą ir pats suteikti specialiajam liudytojui įtariamojo statusą arba pavesti tai padaryti ikiteisminio tyrimo pareigūną. Bet kuriuo atveju tai padaryti prokuroras gali tik tada, jeigu bylos faktiniai duomenys pagrindžia minimalią tikimybę, kad buvo padaryta nusikalstama veika ir ją padarė reikalavimą pateikęs asmuo. Jei prokuroras šio reikalavimo netenkina, dėl to priima nutarimą, dėl kurio skundai paduodami ir nagrinėjami BPK 63 ir 64 straipsniuose nustatyta tvarka (Rekomendacijų 15

⁵⁹ BPK 55 straipsnio 4 dalis galėtų būti keičiama: „Ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras motyvuotu nutarimu ar teismas motyvuota nutartimi pripažįsta, kad įgaliotojo atstovo dalyvavimas būtinas bylose dėl nusikalstamų veikų žmogaus sveikatai, laisvei, seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, vaikui ir šeimai ar dorovei, kai nuo šių veikų nukentėjo nepilnametis, taip pat kitais atvejais, kai be įgaliotojo atstovo pagalbos nepilnamečio nukentėjusiojo teisės ir teisėti interesai nebūtų reikiamai ginami **arba kai asmuo sutinka duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, taikant šio Kodekso 82 straipsnio 3 dalyje numatytus liudijimo ypatumus**. Tokiais atvejais dėl įgaliotojo atstovo dalyvavimo atitinkamai taikomos šio Kodekso 51 ir 52 straipsnių nuostatos“.

punktas). Taigi specialiojo liudytojo rašytinis reikalavimas pripažinti jį įtariamuoju prokurorui nėra privalomas (kas nurodoma ir pačiose Rekomendacijose). R. Merkevičius nurodo, kad tokiu būdu yra paneigiama BPK 82 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, jog asmuo, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo kaip galima įtarti padarytą nusikalstamą veiką, turi teisę reikalauti būti pripažintas įtariamuoju, todėl, autoriaus nuomone, iš BPK 82 straipsnio 3 dalyje pakankamai kategoriškai suformuluotos teisės reikalauti Rekomendacijos šiam vadinamam specialiajam liudytojui tepalieka teisę skusti prokuroro nutarimą⁶⁰. Su tokia R. Merkevičiaus nuomone galima visiškai sutikti. Baudžiamojo proceso įstatymas (pirmiausia – BPK 1 ir 2 straipsnio nuostatos) įpareigoja prokurorą nedelsiant įteikti asmeniui pranešimą apie įtarimą, jei nustatoma, kad bylos faktiniai duomenys pagrindžia minimalią tikimybę, jog buvo padaryta nusikalstama veika ir ją padarė šis asmuo, tačiau atitinkamai ir draudžia prokurorui pripažinti asmenį įtariamuoju, jei nėra pakankamai duomenų, pagrindžiančių minimalią tikimybę, kad buvo padaryta nusikalstama veika ir ją padarė šis asmuo. Taigi prokuroras negali priimti nutarimo apklausti asmenį kaip liudytoją apie jo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką ir laukti, kol asmuo pateiks reikalavimą pripažinti jį įtariamuoju, jei yra pagrindas jam pareikšti įtarimą, tačiau taip pat negali tenkinti reikalavimo pripažinti asmenį įtariamuoju, jei tam nėra pagrindo. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad šis reikalavimas yra absoliučiai fiktyvus.

Rekomendacijų 21 punkte nurodoma, kad „*Asmeniui, dėl kurio priimtas prokuroro nutarimas apklausti jį kaip specialųjį liudytoją, netaikoma atsakomybė, numatyta BPK 83 straipsnio 2 ir 4 dalyse, t. y. už neatvykimą pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą, atsisakymą ar vengimą duoti parodymus negali būti taikomos BPK 163 straipsnyje numatytos procesinės prievartos priemonės; už melagingų parodymų davimą jis neatsako pagal BK 235 straipsnį, todėl prieš apklausą negali būti įspėjamas dėl tokios atsakomybės. Šis asmuo gali būti atvesdinamas BPK 142 straipsnio nustatyta tvarka*“. Šiuo atžvilgiu pažymėtina, kad specialiuoju liudytoju apklaustinam asmeniui negali būti taikoma atsakomybė už neatvykimą pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą⁶¹, tačiau jis gali būti atvesdintas. Turint omenyje, kad tai, ar ši apklausa įvyks, priklauso išskirtinai nuo apklausiamojo valios, esant nesutikimui atlikti tokią apklausą, atvykimas į ją turi vienintelį tikslą – įforminti tokį nesutikimą raštu. Tokios procedūros

⁶⁰ MERKEVIČIUS, R. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro rekomendacijų kaip baudžiamojo proceso teisės šaltinių problematika. *Teisė*, 2013, t. 88, p. 82.

⁶¹ Atkreiptinas dėmesys, kad liudytojo apklausos protokole (BPK 80 straipsnio 1 punkto ir 82 straipsnio 3 dalies pagrindais) yra aiškiai nurodyta, kad „*kiekvienas šaukiamas kaip liudytojas asmuo privalo atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą*“ (žiūrėti Rekomendacijų 2 priedą).

tampa panašesnės ne į naujas procesines galimybes nustatyti bylai reikšmingas aplinkybes, bet į nereikalingą delsimą, lemiantį proceso vilkinimą. Tuo tarpu atvedinimo taikymas tokiu atveju vertintinas ne tik kaip betikslis, tačiau ir kaip valstybės lėšų švaistymas.

Pažymėtina ir tai, kad formaliai BPK 83 straipsnio 3 dalyje numatytą areštą teisėjas ar teismas už be svarbios priežasties neatvykimą į teismą arba be teisėto pagrindo atsisakymą ar vengimą duoti parodymus taip pat gali paskirti ir specialiajam liudytojui, tačiau BPK nenumato specialiojo liudytojo apklausos bylos nagrinėjimo teisme metu, tokios apklausos negali atlikti ir ikiteisminio tyrimo teisėjas, todėl šios nuostatos taikymas specialiojo liudytojo atžvilgiu yra neįmanomas.

Specialiajam liudytojui, kaip ir bet kuriam kitam proceso dalyviui, už ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo teisėtų nurodymų nevykdymą ar trukdymą tirti bei nagrinėti baudžiamąją bylą gali būti taikomos procesinės prievartos priemonės, numatytos BPK 163 straipsnyje. Nors šie įpareigojimai yra prevenciniai, tačiau jų esmė pirmą kartą asmeniui išaiškinama tik atvykus į apklausą (Rekomendacijų 13.5., 13.7 papunkčiai, 1-2 priedai).

Apibendrinat galima teigti, kad specialusis liudytojas turi nebent moralinę pareigą duoti teisingus parodymus, nes už melavimą negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Toks asmuo privalo atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar teismą, kadangi priešingu atveju gali būti atvedintas. Taip pat specialusis liudytojas turi bendrąją pareigą vykdyti visus kitus teisėtus ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nurodymus ir privalo netrukdyti tirti bei nagrinėti baudžiamąją bylą, nes priešingu atveju jam gali būti taikomos procesinės prievartos priemonės, numatytos BPK 163 straipsnyje.

2.2.3. Specialiojo liudytojo procesinės padėties problematika

Asmens, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, statusas baudžiamajame procese nėra tiksliai apibrėžtas. Rekomendacijų 5 punkte įtvirtinta nuostata, jog tai – „asmuo, kurio procesinė padėtis yra sąlyginai tarpinė tarp neturinčio procesinio intereso liudytojo ir įtariamojo procesinės padėties“, taip pat nieko konkretaus nesako. Formaliu požiūriu asmuo, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, turėtų būti laikomas liudytoju su tam tikrais procesiniais ypatumais, kadangi tokio asmens apklausos teisinis pagrindas įtvirtintas *liudytojo* institutą reglamentuojančiame BPK

skyriuje, Rekomendacijose toks asmuo įvardijamas specialiuoju *liudytoju*, procesinis pagrindas tokiai apklausai yra prokuroro nutarimas apklausti asmenį kaip *liudytoją* (Rekomendacijų 1 priedas), tokio asmens apklausa įforminama *liudytojo* apklausos protokolu (Rekomendacijų 2 priedas), asmens duomenys įforminami pažyma apie *liudytojo* asmens duomenis (Rekomendacijų 3 priedas), o šį asmenį gali atstovauti tik įgaliotasis atstovas, kuris, remiantis BPK 55 straipsnio 1 dalimi, gali atstovauti tik nukentėjusįjį, civilinį ieškovą, civilinį atsakovą, *liudytoją*, užstato davėją, asmenį, kurio nuosavybės teisės laikinai apribotos ar konfiskuotas turtas ir asmenį, kurį siekiama įpareigoti atskleisti informacijos šaltinio paslaptį.

Kita vertus, R. Jurka pažymi, jog baudžiamajame procese vis dėlto vyrauja nuomonė, kad liudytojas byloje negali būti asmuo, suinteresuotas bylos baigtimi. Liudytojas byloje negali turėti jokio materialinio teisinio ar procesinio teisinio intereso bylos baigtimi⁶². Jei yra nors menkiausia tikimybė, kad asmuo gali duoti parodymus apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, tokiu atveju negalima pripažinti, kad toks asmuo negali būti bent kiek suinteresuotas bylos baigtimi. Loginiu požiūriu esant galimybei, kad asmuo yra nors kiek suinteresuotas bylos baigtimi, toks asmuo negali būti laikomas liudytoju. Taigi materialiu požiūriu asmuo, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, liudytoju būti negali. J. Rinkevičiaus nuomone, asmuo, kuris gali duoti parodymus apie savo paties padarytą nusikalstamą veiką, turi būti apklausiamas kaip įtariamasis, o ne kaip liudytojas⁶³. Su šiuo autoriaus teiginiu negalima visiškai sutikti, nes tai, kad asmuo yra suinteresuotas bylos baigtimi ir gali duoti parodymus apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, nebūtinai reiškia, kad tokiam asmeniui būtina (yra pagrindas) įteikti pranešimą apie įtarimą.

Paminėtina ir tai, kad pagal Rekomendacijų 20 punktą „*Specialiajam liudytojui netaikytinas anonimiškumas*“. Turint omenyje, kad tai yra itin svarbus liudytojo procesinės apsaugos elementas, užtikrinantis ne tik paties asmens fizinę apsaugą, bet ir galimybę sužinoti tam tikras bylai reikšmingas aplinkybes, kurias žino tik šis asmuo, tokios procesinės galimybės nesuteikimas specialiajam liudytojui sukuria dar vieną esminį skirtumą tarp liudytojo procesinio statuso ir asmens, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, padėties baudžiamajame procese.

⁶² JURKA, R. Diskusiniai liudytojo intereso egzistavimo baudžiamajame procese aspektai. *Jurisprudencija*, 2009, t. 1(115), p. 368.

⁶³ RINKEVIČIUS, J., et al. *Baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 209.

Rekomendacijomis yra numatomos situacijos, kada atlikus specialiojo liudytojo apklausą, šios apklausos metu (ar kitais procesiniais veiksmais) gautų duomenų pagrindu atsiranda galimybė suteikti tokiam asmeniui konkretų procesinį statusą⁶⁴. Rekomendacijų 16 punkte numatyta, kad „*Jeį specialiojo liudytojo apklausos metu gaunama faktinių duomenų, kad buvo padaryta nusikalstama veika ir ją padarė apklausiamas asmuo, pabaigus šio asmens apklausą spręstinas klausimas dėl įtariamojo statuso suteikimo*“. Šiuo atveju apklausos metu gauti duomenys iš esmės sudaro faktinį pagrindą įteikti pranešimą apie įtarimą ir, atitinkamai, suteikti įtariamojo procesinį statusą (arba padidina tikimybę, kad šis asmuo padarė tiriamą nusikalstamą veiką (ar veikas), iki pakankamos pagrįstam įtarimui pareikšti). Tuo tarpu Rekomendacijų 17 punktą numato priešingą situaciją, tai yra „*Jeigu yra pagrindas asmenį, kuris buvo apklaustas kaip specialusis liudytojas, apklausti kaip liudytoją bendra tvarka, prieš tokią apklausą prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas tokiam asmeniui ir jo įgaliotajam atstovui raštu praneša, kad ikiteisminio tyrimo metu negauta duomenų pripažinti šį asmenį įtariamuoju ir jis bus apklaustas kaip liudytojas bendra tvarka*“. Šiuo atveju apklausos metu (ar kitais procesiniais veiksmais) gauti duomenys iš esmės sudaro faktinį pagrindą pakartotinai apklausti asmenį liudytojo procesiniu statusu. Turint omenyje, kad liudytojas yra asmuo, apie kurį yra duomenų, kad jis gali žinoti kokių nors reikšmės bylai išspręsti turinčių aplinkybių (BPK 78 straipsnis), loginiu – lingvistiniu požiūriu pakartotinė tokio asmens apklausa neatrodo tikslinga, kadangi jis jau turėtų būti išdėstęs visas jam žinomas reikšmės bylai išspręsti turinčias aplinkybes. Tuo tarpu teisinės analizės požiūriu tokia apklausa yra būtina šių parodymų, kaip duomenų (kurių įrodomoji reikšmė vėliau bus vertinama teisme), patikimumo užtikrinimui (arba įrodomosios reikšmės padidinimui), kadangi apklausiamasis, prieš tai neįspėtas dėl baudžiamosios atsakomybės už melagingus parodymus, pakartotinai turėtų duoti parodymus kaip liudytojas, kuriam gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė pagal BK 235 straipsnį už melagingų parodymų davimą. Taigi galima daryti išvadą, kad specialiojo liudytojo procesinis statusas turėtų būti traktuojamas kaip tarpinis, laikinas, o tokio statuso pakeitimo klausimas turėtų būti išspręstas dar ikiteisminio tyrimo metu.

Kaip jau minėta, tam, kad būtų užtikrintas konstitucinis *nemo tenetur se ipsum accusare* principas, turi būti eliminuotos bet kokios galimybės paveikti apklausiamo apie

⁶⁴ Rekomendacijų 17 punkte numatyta, kad „*Pasikeitus faktiniams bylos duomenims ir (ar) esant procesiniams pagrindams, asmuo, kuris buvo apklaustas kaip specialusis liudytojas, gali būti apklaustas kaip liudytojas bendra tvarka, taip pat jam gali būti suteikiamas įtariamojo statusas. Tokiais atvejais atskiras proceso sprendimas dėl specialiojo liudytojo nepriimamas. Jeigu šiuos proceso veiksmus ikiteisminio tyrimo pareigūnas atlieka savo iniciatyva, apie tai praneša prokurorui*“.

savo galimai padarytą nusikalstamą veiką liudytojo valią. Pažymėtina, kad sprendžiant, ar buvo pažeista teisės tylėti ir teisės neduoti parodymų prieš save esmė, turi būti atsižvelgiama į prievartos, naudotos siekiant gauti įrodymus, pobūdį ir laipsnį, tinkamų saugiklių buvimą ir šitaip surinktos medžiagos panaudojimą⁶⁵. Nustatant, ar esamas reglamentavimas nesukuria nepalankios, galimybę konstatuoti potencialius ar realius pažeidimus suteikiančios asmens, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, procesinės padėties, būtina įvertinti procesinės prievartos priemonių taikymą specialiojo liudytojo atžvilgiu. R. Ažubalytė, vertindama liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, institutą, nurodo, kad tokiam asmeniui negali būti taikomos kardomosios priemonės ir kitos procesinės prievartos priemonės, kurios gali būti taikomos įtariamajam⁶⁶. Tokia autorės išvada nėra visiškai teisinga. Rekomendacijų 21 punkte nurodoma, kad „*Tokiam liudytojui neskiriamos kardomosios priemonės, jis negali būti verčiamas duoti parodymus prieš save, tačiau už ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo ar teismo teisėtų nurodymų nevykdymą ar trukdymą tirti arba nagrinėti baudžiamąją bylą jam gali būti taikomos procesinės prievartos priemonės, numatytos BPK 163 straipsnyje*“, taip pat 20 punkte nurodoma kad „*Specialiajam liudytojui kitos procesinės prievartos priemonės taikomos ar kiti (papildomi) ikiteisminio tyrimo veiksmai su juo atliekami kaip ir su liudytoju ar kitu asmeniu pagal BPK taisykles, reglamentuojančias šių priemonių ar veiksmų atlikimo tvarką*“. Taigi, nors kardomosios priemonės specialiajam liudytojui neskiriamos, už melagingų parodymų davimą jis neatsako ir už neatvykimą pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar ikiteisminio tyrimo teisėją jam negalima skirti baudos ar arešto, tačiau visos kitos procesinės prievartos priemonės jo atžvilgiu gali būti taikomos ir kiti (papildomi) ikiteisminio tyrimo veiksmai su juo gali būti atliekami⁶⁷. Tai reiškia, kad baudžiamojo persekiojimo nuokrypio amplitudė tokio asmens atžvilgiu iš tiesų yra ganėtinai plati, todėl kyla pagrįstos abejonės ne tik dėl to, ar

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. balandžio 12 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos Respublikos saugaus eismo automobilių keliais įstatymo (2007 m. lapkričio 22 d. redakcija) 20 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 276 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*“.

⁶⁶ AŽUBALYTĖ, R., et al. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 129.

⁶⁷ Sisteminiu – lingvistiniu požiūriu tokio asmens atžvilgiu gali būti taikomos šios procesinės prievartos priemonės: atvesdinimas (BPK 142 straipsnis), asmens apžiūra (BPK 143 straipsnis), pavyzdžių lyginamajam tyrimui paėmimas (BPK 144 straipsnis), krata (BPK 145 straipsnis), asmens krata (BPK 146 straipsnis), poėmis (BPK 147 straipsnis), pašto siuntų poėmis (BPK 148 straipsnis), laikinas nuosavybės teisės apribojimas (BPK 151 straipsnis), elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, jos fiksavimas ir kaupimas (BPK 154 straipsnis), fotografavimas, filmavimas, matavimas, rankų atspaudų ir pavyzdžio genetinei daktiloskopijai paėmimas (BPK 156 straipsnis), slaptas sekimas (BPK 160 straipsnis) et cetera.

nesudaromos latentinės galimybės priversti asmenį duoti parodymus prieš save, bet ir dėl to, ar tokio asmens atžvilgiu negali būti *de facto* pradedamas (nukreipiamas) baudžiamasis persekiojimas, nepagrįstai ir neteisėtai nesuteikiant jam atitinkamų galimybių gintis, ir sudarant itin pavojingą terpę procesiniam ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir (ar) prokuroro piktnaudžiavimui.

3. ASMENS, KURIS PROKURORO NUTARIMU YRA APKLAUSIAMAS APIE SAVO GALIMAI PADARYTĄ NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ, STATUSO TAIKYMAS LIETUVOJE

3.1. Lietuvos teismų praktikos, susijusios su liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto taikymu apžvalga

3.1.1. Specialiojo liudytojo instituto taikymo baudžiamosiose bylose apžvalga

Per beveik devynerių metų aptariamų BPK nuostatų galiojimo ir beveik tokį patį šių nuostatų taikymo laikotarpį⁶⁸, Lietuvos teismų praktikoje jau pastebimi tam tikri specialiojo liudytojo instituto taikymo ypatumai ir atitinkamos problemos. Kaip jau minėta, Rekomendacijų 22 punkte numatytas pavyzdinis katalogas nusikalstamų veikų, kurias tiriant rekomenduojama taikyti specialiojo liudytojo institutą. Tačiau aptariamoms normoms tame pačiame Rekomendacijų punkte rekomenduojama taikyti ir „bylose, kuriose ikiteisminis tyrimas atliekamas siekiant nustatyti, ar nusikalstama veika iš tikrųjų buvo padaryta, taip pat kai tiriamos nusikalstamos veikos aplinkybės nėra pakankamai aiškios <...>; taip pat bylose, kai neaiškūs (nenustatyti) atsakingi asmenys“. Lingvistiniu požiūriu šia nuostata rekomenduojama asmenis apklausti kaip liudytojus apie savo galimai padarytas nusikalstamas veikas bylose, kuriose siekiama nustatyti, ar nusikalstama veika iš tikrųjų buvo padaryta, kuriose nusikalstamos veikos aplinkybės nėra pakankamai aiškios arba kuriose neaiškūs (nenustatyti) atsakingi asmenys, kas iš esmės apima absoliučią daugumą baudžiamųjų bylų. Be to, vadovaujantis aptariamomis normomis „taip pat gali būti apklausiami asmenys, kuriems patraukti baudžiamojon atsakomybėn būtinas kompetentingos institucijos leidimas; valstybės pareigūnai ir tarnautojai, dėl kurių veiksmų pradėti ikiteisminį tyrimą įstatymuose yra numatyta apribojimų ir pan.“. Nors nežymiai⁶⁹, tačiau ši nuostata taip pat išplečia rekomenduojamą instituto taikymo sritį.

Siekiant pateikti objektyvesnę specialiojo liudytojo instituto taikymo srities vaizdą, buvo apžvelgiami įvairių Lietuvos miestų ir įvairių instancijų teismų nuo 2008 metų iki

⁶⁸ BPK pakeitimo ir papildymo įstatymas, kuriuo buvo įtvirtintas nagrinėjamo instituto teisinis pagrindas, priimtas 2007 m. birželio 28 d., tačiau įsigaliojo tik 2007 m. rugsėjo 1 d., tuo tarpu Rekomendacijos buvo priimtos tik 2008 m. sausio 9 d., o įsigaliojo 2008 m. sausio 16 d. Kadangi šiame darbe buvo prieita prie išvados, kad be įgyvendinamojo teisės akto (šiuo atveju – Rekomendacijų) BPK 80 straipsnio 1 dalies ir 82 straipsnio 3 dalies nuostatos negalėtų būti taikomos, todėl realiai šios nuostatos galėjo būti pradėtos taikyti tik nuo 2008 m. sausio 16 d.

⁶⁹ Šio darbo 2.1.1. dalyje jau prieita prie išvados, kad specialiojo liudytojo institutas ne itin išplečia galimybes apklausti nurodytus asmenis. Be to, praktikoje tokių atvejų pasitaiko ganėtinai retai.

2015 metų baudžiamosiose bylose priimti sprendimai, kuriuose galima aptikti specialiojo liudytojo instituto taikymo apraiškų. Apžvelgus teismų sprendimus 56 baudžiamosiose bylose, buvo išskirtos nusikalstamų veikų rūšys, dėl kurių nagrinėjant baudžiamąją bylą buvo taikomas specialiojo liudytojo institutas. Iš to galima daryti išvadas apie tai, kurios rūšies nusikalstamas veikas (dėl kurių byla pasiekia teismą) tiriant ir nagrinėjant specialiojo liudytojo institutas yra taikomas, kaip dažnai yra taikomas ir ar tai atitinka įstatymų leidėjo tikslus.

Net 24 teismų sprendimai priimti baudžiamosiose bylose, kuriose asmenys specialiaisiais liudytojais (apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką) buvo apklausiami tiriant ir nagrinėjant skirtingas nusikalstamų veikų rūšis (skirtinga nusikalstamos veikos rūšis buvo tiriama ir nagrinėjama skirtingoje byloje). Tai tokios nusikalstamos veikos, už kurias atsakomybė yra numatyta⁷⁰: BK 135 straipsnyje (Sunkus sveikatos sutrikdymas), BK 138 straipsnyje (Nesunkus sveikatos sutrikdymas), BK 140 straipsnyje (Fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas), BK 149 straipsnyje (Išžagginimas), BK 150 straipsnyje (Seksualinis prievartavimas), BK 165 straipsnyje (Neteisėtas asmens būsto neliečiamumo pažeidimas), BK 189 straipsnyje (Nusikalstamu būdu gauto turto įgijimas arba realizavimas) BK 198 straipsnyje (Neteisėtas elektroninių duomenų perėmimas ir panaudojimas), BK 199² straipsnyje (Neteisėtas disponavimas akcizais apmokestinamomis prekėmis), BK 208 straipsnyje (Skolininko nesąžiningumas), BK 213 straipsnyje (Netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimas, laikymas arba realizavimas), BK 216 straipsnyje (Nusikalstamu būdu gauto turto legalizavimas), BK 227 straipsnyje (Papirkimas), BK 229 straipsnyje (Tarnybos pareigų neatlikimas), BK 233 straipsnyje (Poveikis liudytojui, nukentėjusiam asmeniui, ekspertui, specialistui ar vertėjui), BK 237 straipsnyje (Nusikaltimo ar nusikaltimą padariusio asmens slėpimas), BK 245 straipsnyje (Teismo sprendimo, nesusijusio su bausme, nevykdymas), BK 253 straipsnyje (Neteisėtas disponavimas šaunamaisiais ginklais, šaudmenimis, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis), BK 270 straipsnyje (Aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo, arba statinių, kuriuose naudojamos ar saugomos pavojingos medžiagos arba kuriuose yra potencialiai pavojingų įrenginių ar atliekami potencialiai pavojingi darbai, priežiūros ar naudojimo taisyklių pažeidimas), BK 274 straipsnyje (Neteisėtas saugomų laukinių augalų, grybų ar jų dalių rinkimas, naikinimas, realizavimas ar kitoks disponavimas jais), BK 284 (Viešosios tvarkos pažeidimas), BK 292 straipsnyje (Neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną), BK 297 straipsnyje (Tarnybos paslapties atskleidimas), BK 301 straipsnyje

⁷⁰ Žiūrėti priedų lentelę nr. 1.

(Antspaudo, spaudo ar blanko suklastojimas). Šie teismų sprendimai sudaro 42.8 proc. visų apžvelgtų teismų sprendimų, todėl net 57.2 proc. atvejų buvo tiriamos ir nagrinėjamos pasikartojančių rūšių nusikalstamos veikos.

Tam tikros nusikalstamų veikų, kurias tiriant ir nagrinėjant asmenys buvo apklausiami specialiaisiais liudytojais (apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką), rūšys apžvelgtuose teismų sprendimuose kartojosi. Baudžiamoji atsakomybė už atitinkamą nusikalstamos veikos, kuri buvo tiriami ir nagrinėjama 2-3 skirtingose baudžiamosiose bylose, rūšį yra numatyta⁷¹: BK 145 straipsnyje (Grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimas) – 3 atvejai (5.4 proc.), BK 183 straipsnyje (Turto pasisavinimas) – 3 atvejai (5.4 proc.), BK 184 straipsnyje (Turto iššvaistymas) – 2 atvejai (3.6 proc.), BK 199 straipsnyje (Kontrabanda) – 2 atvejai (3.6 proc.), BK 223 straipsnyje (Aplaidus apskaitos tvarkymas) – 2 atvejai (3.6 proc.), BK 225 straipsnyje (Kyšininkavimas) – 2 atvejai (3.6 proc.), BK 259 straipsnyje (Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti) – 3 atvejai (5.4 proc.). Baudžiamoji atsakomybė už atitinkamą nusikalstamos veikos, kuri buvo tiriami ir nagrinėjama daugiau nei 3 skirtingose baudžiamosiose bylose, rūšį yra numatyta⁷²: BK 178 straipsnyje (Vagystė) – 4 atvejai (7.1 proc.), BK 182 straipsnyje (Sukčiavimas) – 5 atvejai (8.9 proc.), BK 222 straipsnyje (Apgaulingas apskaitos tvarkymas) – 4 atvejai (7.1 proc.), BK 228 straipsnyje (Piktnaudžiavimas) – 6 atvejai (10.7 proc.), BK 235 straipsnyje (Melagingi skundas, pareiškimas, pranešimas, parodymai, išvados ir vertimas) – 7 atvejai (12.5 proc.), BK 260 straipsnyje (Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti arba neteisėtas disponavimas labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu) – 5 atvejai (8.9 proc.), BK 281 straipsnyje (Kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimas) – 6 atvejai (10.7 proc.), BK 300 straipsnyje (Dokumento suklastojimas ar disponavimas suklastotu dokumentu) – 9 atvejai (16 proc.).

Atsižvelgiant į atliktą Lietuvos teismų sprendimų baudžiamosiose bylose apžvalgą, asmenys specialiaisiais liudytojais yra apklausiami ne tik baudžiamosiose bylose, kuriose tiriami ir nagrinėjami galimi kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimai, įmonių, įstaigų, organizacijų vadovų ar kitų įgaliotų asmenų galimai padaryti norminių aktų pažeidimai, galimi piktnaudžiavimo, tarnybos pareigų neatlikimo atvejai, galimi darbų saugos reikalavimų pažeidimai, galimai

⁷¹ Žiūrėti priedų lentelę nr. 2.

⁷² Žiūrėti priedų lentelę nr. 3.

aplaidaus gydymo sukelti padariniai (Rekomendacijų 22 punktą), bet ir bylose, kuriose tiriamos nusikalstamos veikos, už kurias baudžiamoji atsakomybė numatyta *inter alia* BK 18 skyriuje (Nusikaltimai žmogaus sveikatai), 19 skyriuje (Nusikaltimai, pavojingi žmogaus sveikatai ir gyvybei), 21 skyriuje (Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui), 24 skyriuje (Nusikaltimai asmens privataus gyvenimo neliečiamumui), 28 skyriuje (Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams), 31 skyriuje (Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai), 34 skyriuje (Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai teisingumui), 37 skyriuje (Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis).

Ši apžvalga leidžia daryti išvadą, kad liudytojo, apklausiamo apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, institutas nėra taikomas kaip įmanoma rečiau, taip pat nėra taikomas tiriant ir nagrinėjant tik rekomenduojamas nusikalstamų veikų rūšis, todėl BPK 80 straipsnio 1 punkte numatyta išimtinė nuostata neretai tampa taisykle, o jos taikymas nėra apribojamas konkrečiomis baudžiamųjų bylų kategorijomis. Ši nuostata nėra taikoma itin retais atvejais, todėl nesilaikoma *inter alia* Rekomendacijų 2 punkto nuostatos, o tokia praktika prieštarauja įstatymų leidėjo tikslams.

3.1.2. Specialiojo liudytojo instituto aiškinimas Lietuvos teismų praktikoje

Lietuvos teismų praktikoje aptinkama nemažai atvejų, kada konstatuojamas asmens vertimas duoti parodymus prieš save nesilaikant Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje įtvirtinto draudimo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo išaiškinimų dėl šio draudimo. Kauno apygardos teismas nurodė, kad *BPK 80 straipsnio 1 punkto prasme, asmuo bet kurioje proceso stadijoje negali būti apklausiamas kaip liudytojas apie bet kokias aplinkybes, duomenys apie kurias galėtų būtų pagrindu vėliau jam reikšti įtarimus ar kaltinimus ne tik tiriamoje baudžiamojoje byloje, bet ir bet kurioje kitoje baudžiamojo pobūdžio byloje. Formalus įtarimų nepareiškimas neleidžia kategoriškai teigti, kad asmens teisė atsisakyti duoti parodymus prieš save nebuvo varžoma. Todėl sprendžiant, ar tokia teisė nebuvo varžoma, atsižvelgtina ne tik į tai, ar procesine prasme asmeniui buvo pareikšti įtarimai dėl aplinkybių, kurios buvo tiriamos baudžiamojoje byloje, bet būtina įvertinti visus faktinius bylos duomenis. Šiuo atveju teismas konstatavo, kad ikiteisminį tyrimą atliekantiems pareigūnams buvo žinoma, jog su tiriamą nusikalstama veika galimai yra susijęs net tik V. D., kuriam 2009-04-21 buvo įteiktas pranešimas apie*

įtarimą, tačiau ir liudytoju apklausiamas V. K. Esant šioms aplinkybėms, pirmosios instancijos teismas padarė teisėtas ir pagrįstas išvadas, jog ikiteisminio tyrimo metu apklausiant liudytoju V. K., tikrinant jo parodymus bei jį suvedant į akistatą su įtariamuoju V. D. buvo padaryti esminis BPK pažeidimas bei pažeistas Konstitucijos 31 straipsnyje numatytas draudimas versti asmenį duoti parodymus prieš save⁷³.

Tuo tarpu Vilniaus apygardos teismas sutiko su apelianto argumentu, kad ikiteisminio tyrimo metu atliktos liudytojo apklausos prieštaravo Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje įtvirtintam draudimui versti asmenį duoti parodymus prieš save, nurodė, jog jis *neturėjo būti apklausiamas kaip liudytojas dėl aplinkybių, susijusių su baudžiamojo įstatymo numatytomis veikomis, kurių padarymu vėliau buvo apkaltintas*, tačiau konstatavo, kad *šis pažeidimas šioje byloje nevertintinas kaip esminis ir nėra pagrindo teigti, jog šis proceso pažeidimas kaip nors suvaržė įstatymų garantuotas kaltinamojo teises ar sukliudė pirmosios instancijos teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį*⁷⁴. Pažymėtina, kad teismai paprastai neatsižvelgia į konstitucinio *nemo tenetur se ipsum accusare* principo pažeidimą, jei pažeidžiant šį principą gautais duomenimis nėra remiamasi priimant apkaltinamąjį nuosprendį⁷⁵. Tuo tarpu dėl draudimo versti duoti parodymus prieš save principo pažeidimo reikšmės teismų pozicijos dažnai išsiskiria: vienais atvejais draudimo versti duoti parodymus prieš save pažeidimai pripažįstami esminiais, kitais atvejais laikoma, kad reikšmės teismo sprendimui šie pažeidimai neturi.

Lietuvos teismų praktikoje išaiškinimai dėl specialiojo liudytojo statuso yra prieštaringi. Kauno apygardos teismas prieš tai cituotoje byloje pažymėjo, kad *liudytojo, kaip baudžiamojo proceso dalyvio, statusas paprastai yra neutralus, t. y. kaip liudytojas turi būti apklausiamas asmuo, tiesiogiai niekaip nesuinteresuotas bylos baigtimi. Liudytojo parodymų dalyko negali sudaryti duomenys apie tikėtiną jo dalyvavimą darant nusikalstamas veikas*. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pagal BK 233 straipsnį (numatantį baudžiamąją atsakomybę už poveikį liudytojui, nukentėjusiam asmeniui, ekspertui, specialistui ar vertėjui) iškeltoje byloje, kurioje asmenys buvo apklausiami taip pat ir apie savo pačių galbūt padarytas nusikalstamas veikas, konstatavo, jog *tai, kad D. K. ir V. B. apklausos de jure buvo įformintos liudytojo apklausos protokoluose*

⁷³ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. rugpjūčio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-426-348-2012. Taip pat žiūrėti: Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-921-366-2011.

⁷⁴ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. kovo 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-140-166-2011.

⁷⁵ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. liepos 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-98-238/2015.

(BPK 183 straipsnis), nereiškia, kad jos buvo įgijusios liudytojų procesinį statusą pagal BPK 78 straipsnį. Todėl, kaip pagrįstai teigiama kasaciniame skunde, nei D. K., nei V. B. ikiteisminiame tyrime Nr. (duomenys neskelbtini) nebuvo baudžiamojo proceso santykių subjektai – liudytojos BK 233 straipsnio prasme⁷⁶. Šiame sprendime Lietuvos Aukščiausiasis Teismas specialiojo liudytojo procesinio statuso prilyginimą liudytojo procesiniam statusui paneigė ne tik BPK, bet ir BK prasme, kadangi asmeniui, kuris apklausiamas kaip liudytojas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, negali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė pagal BK 235 straipsnį⁷⁷, todėl, atitinkamai, ir kiti asmenys negali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 233 straipsnį už siekimą paveikti tokį asmenį. Remiantis šiais išaiškinimais, specialiojo liudytojo procesinis statusas daugiau sietinas su įtariamojo procesiniu statusu, kadangi liudytoju apklausiamas asmuo turi būti tiesiogiai niekaip nesuinteresuotas bylos baigtimi, o jo parodymų dalyko negali sudaryti duomenys apie tikėtiną jo dalyvavimą darant nusikalstamas veikas.

Nepaisant to, Klaipėdos apygardos teismas yra pasisakęs, kad *kaip liudytoju apklausiamam asmeniui, kuris gali duoti parodymus apie savo paties galbūt padarytą nusikalstamą veiką, būdingas liudytojo statusas, turintis tam tikras procesinių teisių išimtis, kurios patvirtina, kad specialusis liudytojas procese yra daugiau liudytojas nei įtariamasis, tai yra jam nėra nustatyti teisių suvaržymai, kurie būdingi įtariamojo statusą turinčiam proceso dalyviui*. Teismas nurodė, kad *specialiajam liudytojui iš esmės negali būti taikoma tokia procesinė prievarta, kokia gali būti taikoma įtariamajam, todėl toks asmuo yra daugiau liudytojas nei įtariamasis*⁷⁸. Toks teismo išaiškinimas nedera su prieš tai minėtais išaiškinimais. Pažymėtina, kad teismai, aptardami galimybės ikiteisminio tyrimo stadijoje asmenį, kuris gali duoti parodymus apie savo paties galbūt padarytą nusikalstamą veiką, jo sutikimu apklausti kaip liudytoją teisinį pagrindą, paskirtį, tikslus, esmę ir net procesinę padėtį, dažnai pažodžiui atkartoja Rekomendacijų bendrąsias nuostatas, net nenurodydami šio teisės akto kaip šaltinio. Būtent taip pasielgė Klaipėdos apygardos teismas pastarojoje byloje. Tokiais atvejais susidaro išpūdis, kad teismas aiškina BPK 80 straipsnio 1 punkte esančią nuostatą, o ne cituoja generalinio prokuroro

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-348-303/2015.

⁷⁷ BK 235 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad „Nukentėjęs asmuo ar liudytojas neatsako už melagingų parodymų davimą, jeigu pagal įstatymus turėjo teisę atsisakyti duoti parodymus, tačiau prieš apklausą nebuvo su šia teise supažindintas“.

⁷⁸ Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. balandžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-121-462/2010.

rekomendacijas, todėl galima teigti, kad Rekomendacijos iš esmės tampa teisės aiškinimo rekomendacijomis teismui.

Teismų praktikoje aptinkama išaiškinimų dėl specialiojo liudytojo teisių ir pareigų. Prieš tai minėtoje byloje Klaipėdos apygardos teismas, nuroydamas, kad *specialiajam liudytojui iš esmės negali būti taikoma tokia procesinė prievarta, kokia gali būti taikoma įtariamajam*, nepripažino specialiajam liudytojui teisės skųsti ikiteisminio tyrimo pareigūnų ar prokuroro veiksmų ir jų priimamų procesinių sprendimų. Viena vertus, su tokia teismo išvada negalima visiškai sutikti, kadangi, kaip jau minėta, BPK nedraudžia taikyti tam tikrų procesinės prievartos priemonių specialiojo liudytojo (nors ir netiesiogiai) atžvilgiu. Kita vertus, BPK *expressis verbis* tokios teisės specialiajam liudytojui nenumato, todėl nėra teisinio pagrindo jos suteikti.

Teismai taip pat nepripažįsta specialiajam liudytojui galimybės pateikti skundą dėl ikiteisminio tyrimo vilkinimo, nurodant, kad *ikiteisminis tyrimas taip pat gali būti nutrauktas ir dėl pernelyg ilgos ikiteisminio tyrimo trukmės, tačiau šešių mėnesių terminas skaičiuojamas ne nuo ikiteisminio tyrimo pradžios, kaip nurodo pareiškėjas, bet nuo pirmosios įtariamojo apklausos, o šiame ikiteisminiame tyrime, kaip jau buvo minėta, nei vienas asmuo nėra įgijęs įtariamojo statuso ir niekam nėra pareikšti įtarimai*⁷⁹. Tokia teismo pozicija leidžia daryti išvadą, kad teismas nelaiko, jog specialusis liudytojas negali turėti kokio nors suinteresuotumo ikiteisminio tyrimo baigtimi. Be to, šioje byloje teismas specialiojo liudytojo procesinį statusą turinčiam asmeniui nesuteikė teisės susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga, motyvuodamas, kad *nėra įstatyminio pagrindo, numatyto BPK 181 straipsnyje, leisti S. G. susipažinti su minėto ikiteisminio tyrimo duomenimis, be to, šioje ikiteisminio tyrimo byloje nėra atlikti visi būtini ikiteisminio tyrimo veiksmai, todėl toks leidimas susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis galėtų pakenkti ikiteisminio tyrimo sėkmei*. Šiuo atveju teismas paneigė tiek teisinį, tiek faktinį pagrindą leisti specialiajam liudytojui susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga, nors teisinės analizės požiūriu nesant teisinio pagrindo, faktinio pagrindo nagrinėjimas neturi jokios reikšmės.

Kalbant apie teisę reikalauti būti pripažintam įtariamuoju, prokurorai paprastai tokius prašymus (reikalavimus) atmeta⁸⁰, tuo tarpu teismų praktikoje aiškinama, kad *toks reikalavimus jokiu būdu nėra privalomas ikiteisminio tyrimo pareigūnui. Būtent ikiteisminio tyrimo pareigūnai, atlikdami tyrimą, turi teisę savo nuožiūra ir eiliškumu*

⁷⁹ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-989-533-2009.

⁸⁰ *Ibid.*

atlikti visus BPK numatytus ir jų kompetencijai priskirtus veiksmus. Dėl vienokių ar kitokių ikiteisminio tyrimo veiksmų tyrimo eigoje atlikimo sprendžia tyrimą atliekantys pareigūnai⁸¹. Kaip jau minėta, iš esmės vienintelė specifinė specialiojo liudytojo statusą turinčio asmens teisė ir (ar) aktyvi gynybos priemonė (reikalavimas pripažinti įtariamuoju) yra visiškai neefektyvi, o tai patvirtina ir teismų praktika.

Šiuo atžvilgiu paminėtina, kad taikant BK specialiojoje dalyje numatytas nuostatas dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės⁸² kildavo klausimas, koku procesiniu statusu turi būti apklaustas asmuo, kuris praneša teisėsaugos institucijai apie savo paties padarytą nusikalstamą veiką. Teismų praktikoje pripažįstama, kad toks asmuo turi būti apklausiamas kaip liudytojas, jei jis apie savo padarytą nusikalstamą veiką praneša iki pranešimo apie įtarimą įteikimo⁸³. Tokia teismų praktika vertintina kritiškai, nes atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės nereiškia, kad nebuvo padaryta veika, atitinkanti nusikalstamos veikos sudėtį⁸⁴, tuo tarpu asmuo pirmiausia praneša apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, paprastai po to yra apklausiamas, o tik tada atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, todėl *de facto* kaip liudytojas yra apklausiamas apie savo padarytą nusikalstamą veiką, tokiu būdu tiesiogiai pažeidžiant BPK 80 straipsnio 1 punkto nuostatą. Kita vertus, vien pirminis pranešimas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką gali sudaryti pagrindą atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, o tokiu atveju net nebūtina prieš tai šio asmens apklausti. Pripažinus, kad veika arba asmuo prarado pavojingumą, asmuo gali būti apklausiamas kaip liudytojas bendra tvarka.

Kaip minėta ankstesniame šio darbo skyriuje, Rekomendacijų 16-19 punktų nuostatomis specialiojo liudytojo procesinio statuso klausimas turėtų būti išspręstas dar ikiteisminio tyrimo metu, tačiau neretai bylos nagrinėjimo teisme metu specialiojo liudytojo parodymai yra vieninteliai duomenys, kuriuose užfiksuoti atitinkamo asmens paaiškinimai. Prokurorai, pagrįsdami kaltinamojo kaltę, įprastai remiasi ir kaltinamojo duotais parodymais jį prieš tai apklausiant specialiuoju liudytoju⁸⁵. Teismuose tokie

⁸¹ *Ibid.*

⁸² Pavyzdžiui, BK 227 straipsnio 5 dalyje numatyta, kad „Asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės už papirkimą, jeigu kyšio iš jo buvo reikalaujama ar provokuojama duoti kyšį ir jis, pasiūlęs ar pažadėjęs duoti arba davęs kyšį, per įmanomai trumpiausią laiką, bet ne vėliau negu iki jo pripažinimo įtariamuoju, savanoriškai apie tai pranešė teisėsaugos institucijai, taip pat jeigu kyšį jis pažadėjo duoti ar davė su teisėsaugos institucijos žinia“.

⁸³ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. birželio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-393-166/2010.

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-11/2009.

⁸⁵ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-63-493/2015.

parodymai paprastai yra tiriami kaip rašytiniai įrodymai⁸⁶, kadangi BPK nenumato galimybės apklausti asmenį specialiuoju liudytoju bylos nagrinėjimo teisme metu, tuo tarpu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad *aplinkybė, jog asmuo ikiteisminio tyrimo metu buvo apklaustas kaip specialusis liudytojas, savaime neužkerta kelio remtis šio liudytojo parodymais. Dėl tokių parodymų patikimumo sprendžiama vertinant juos bendra tvarka*⁸⁷. Tačiau teismų praktikoje nurodoma, kad *asmuo, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie galimai savo padarytą nusikalstamą veiką, nėra išpėjamas dėl atsakomybės pagal BK 235 straipsnyje už melagingų parodymų davimą ir dėl to neprisiekia, kas reiškia, kad jis gali duoti bet kokius parodymus, kurių patikimumas turi būti patikrintas kitomis baudžiamojo proceso įstatyme numatytomis priemonėmis*⁸⁸. Nors dėl specialiojo liudytojo parodymų patikimumo bylos nagrinėjimo teisme metu sprendžiama vertinant juos bendra tvarka, tačiau tokių parodymų patikimumas yra akivaizdžiai žemesnio lygio.

Vertinant prokuroro nutarimo dėl specialiojo liudytojo apklausos reikšmę, Klaipėdos apygardos teismas, nurodydamas, kad *liudytojais apklausiami asmenys aiškino apie galimai savo padarytas nusikalstamas veikas, tačiau jų nepripažino, o įtarimai jiems nepateikti*, konstatavo, kad *BPK 80 straipsnio 1 punkto prasme jie negalėjo būti apklausti kaip liudytojai, nes kiekvienas iš jų aiškino apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, be to, nebuvo priimto prokuroro nutarimo, kad jie sutinka ir norėtų būti apklausti apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką*. Teismas taip pat konstatavo, kad *sistemiškai aiškinant BPK 80 straipsnio 1 dalį ir 82 straipsnio 3 dalį, toks prokuroro nutarimas yra būtinas, nes priešingu atveju galima vertinti kaip pažeidimą BPK 20 straipsnio 3 dalies prasme*. Be to, teismas nurodė, kad *teisė neduoti parodymų BPK 80 straipsnio 1 punkto prasme išaiškintos nebuvo*. Kaip žinia, liudytojas paprastai apklausiamas apie jam žinomus kitų asmenų veiksmus, kitas, nustatant tiesą byloje svarbias aplinkybes, ir jo parodymų dalyko nesudaro duomenys apie tikėtiną paties dalyvavimą darant nusikalstamas veikas. Atsižvelgdamas į tai, Klaipėdos apygardos teismas padarė išvadą, kad *pirmosios instancijos teismo išvados dėl apklaustų liudytojų parodymų patikimumo prieštarauja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalies, Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalies, BPK 80 straipsnio 1 punkto, 82 straipsnio 3 dalies nuostatoms, pagal kurias draudžiama versti*

⁸⁶ Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. liepos 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-103-116-2014.

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. balandžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-176-303/2015.

⁸⁸ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. balandžio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-270-485-2014.

*asmenį duoti parodymus prieš save*⁸⁹. Pažymėtina, kad šiuo atveju teismas didelę svarbą teikė prokuroro nutarimui, kaip liudytojo apklausos apie jo galimai padarytą nusikalstamą veiką procesiniam pagrindui, tačiau įrodinėjimo atžvilgiu tokio nutarimo nebuvimą teismas vertino kaip įrodymų sąsajumo – liečiamumo (BPK 20 straipsnio 3 dalis), bet ne leistinumą (BPK 20 straipsnio 1 dalis) ar teisėtumą (BPK 20 straipsnio 4 dalis) pažeidimą, nors prokuroro nutarimas dėl specialiojo liudytojo apklausos yra tiesiogiai sietinas su įrodymų teisėtumu ir leistinumu, kadangi yra numatytas įstatyme ir yra laikomas procesine garantija užtikrinant, kad liudytojas nebūtų verčiamas duoti parodymus prieš save.

Remiantis šiais išaiškinimais, specialiojo liudytojo apklausa turėtų būti traktuojama kaip atskiras, išimtinis procesinis veiksmas, o šio asmens procesinė padėtis turėtų būti tarpinė, laikina, nesiejama nei su liudytojo, nei su įtariamojo procesiniais statusais, kadangi tokioje situacijoje esantis asmuo yra neužtikrintumo būsenoje, iš kurios išeiti neturi jokių realių procesinių galimybių, tuo tarpu jo atžvilgiu gali būti atliekami įvairūs procesiniai veiksmai, nebūtinai susiję su procesinės prievartos taikymu, tačiau aiškiai rodantys baudžiamojo persekiojimo nuokrypį šio asmens atžvilgiu.

3.1.3. Specialiojo liudytojo instituto taikymo problemos Lietuvos teismų praktikoje

Lietuvos teismų praktikoje dėl specialiojo liudytojo apklausos aptinkama atvejų, kada asmuo apklausiamas specialiuoju liudytoju, tačiau įtarimai jam nepareiškiami⁹⁰, nors vėliau tam pačiam asmeniui įteikus pranešimą apie įtarimą, jam įgyvendinus savo teisę turėti gynėją, susipažinus su pareikštu įtarimu, šis asmuo kaltę pripažįsta visiškai ir labai gailisi⁹¹. Kitais atvejais asmuo apklausiamas specialiuoju liudytoju, tačiau įtarimai jam nepareiškiami ir ikiteisminis tyrimas nutraukiamas⁹². Neretai asmenys, kurie atsisako duoti parodymus, šia procesine teise naudojasi viso ikiteisminio tyrimo metu: apklausiami specialiuoju liudytoju, vėliau – įtariamuoju⁹³. Taip pat esama atvejų, kada ikiteisminio tyrimo stadijoje asmuo turėjo įtariamojo statusą ir buvo apklaustas įtariamuoju, tačiau

⁸⁹ Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. spalio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-596-106-2012.

⁹⁰ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. kovo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-164-290/2015.

⁹¹ Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. liepos 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-295-255/2015; Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 23 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-208-290/2015.

⁹² Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. balandžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-306-193/2013.

⁹³ Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1067-458-2013.

vėliau, nesurinkus pakankamai šio asmens kaltę patvirtinančių duomenų, jo statusas byloje pasikeitė ir jis tapo liudytoju, *de facto* duodančiu parodymus apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką⁹⁴. Be to, aptinkama nemažai atvejų, kada ikiteisminiame tyrime apklaustam specialiuoju liudytoju asmeniui yra įteikiamas pranešimas apie įtarimą⁹⁵ ir dažnai toks asmuo yra nuteisiamas⁹⁶, tačiau teismai paprastai nesutinka su argumentais, kad tokiais atvejais pažeidžiama teisė turėti gynėją⁹⁷. Taip pat pasitaiko atvejų, kada asmuo, apklaustas liudytoju apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, yra nuteisiamas pirmojoje instancijoje, tačiau apeliacinėje instancijoje yra išsteisinamas⁹⁸.

Paprastai ikiteisminio tyrimo metu specialiuoju liudytoju apklaustas asmuo teismo posėdyje pakartotinai neapklausiamas⁹⁹, kadangi, kaip jau minėta, tokios galimybės BPK nenumato, tačiau pasitaiko atvejų, kada specialiuoju liudytoju asmenį bandoma apklausti bylą nagrinėjant teisme¹⁰⁰, pavyzdžiui, gynėjas teismo posėdžio metu pareiškia prašymą liudytoją apklausti BPK 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, tačiau teismas, atsižvelgęs į bylos duomenis ir konkrečias aplinkybes, dažniausiai tokį prašymą atmeta¹⁰¹.

Teismų praktikoje atsiranda problemų vertinant asmens duotus parodymus apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką šį apklausiant liudytojo statusu. Paprastai teismas, darydamas išvadą, jog liudytojas galėjo kalbėti apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, tai yra liudyti prieš save, jo parodymus, duotus teisme, vertina kritiškai¹⁰². Klaipėdos apygardos teismas konstatavo, kad *nors A. S. davė parodymus apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, ikiteisminio tyrimo metu ir teisme A. S. buvo apklausiamas liudytoju, negarantuojant jam BPK 80 str. 1 p., 82 str. 3 d. numatytų*

⁹⁴ Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-921-366-2011.

⁹⁵ Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-845-557/2010.

⁹⁶ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-598-530-2014; Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. kovo 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-27-318-2013; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-568/2012; Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-36-315-2014; Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. kovo 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-114-348/2013.

⁹⁷ Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-212-491/2015.

⁹⁸ Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-921-366-2011.

⁹⁹ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. balandžio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-22-149-2014.

¹⁰⁰ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. birželio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-53-318/2012.

¹⁰¹ Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-563-134-2009.

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-94/2012.

*specialaus liudytojo teisių, tame tarpe ir teisės atsisakyti duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką. Nesuteikus liudytojui teisės atsisakyti duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, taip pat galimybės naudotis kitomis specialaus liudytojo teisėmis, jo parodymų įrodomoji reikšmė žymiai sumažėja, kadangi duotoje situacijoje liudytojas, duodantis parodymus apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, neatsako pagal BK 235 str. už melagingų parodymų davimą*¹⁰³. Tuo tarpu Kauno apygardos teismas, konstatuodamas, kad asmenys buvo apklausti pažeidžiant BPK 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas nuostatas, nurodė, kad *liudytojų G. U. ir V. J. parodymais negalima remtis ir grįsti kaltinamųjų kaltės, nes šių liudytojų parodymai neleistini, nepatikimi ir prieštarauja kitiems byloje esantiems įrodymams. Jeigu teismas jais remtųsi, būtų pažeista teisė į gynybą ir pažeista nekaltumo prezumpcija*¹⁰⁴. Šiuo atveju teismas akcentavo, pirmiausia, įrodymų leistinumą pažeidimą, tačiau taip pat nurodė, kad liudytojų, apklausiamų apie jų pačių galimai padarytas nusikalstamas veikas, apklausų metu gautais parodymais negalima remtis ir grįsti kaltinamųjų kaltės, kitaip būtų pažeista kaltinamųjų teisė į gynybą ir nekaltumo prezumpcija. Kitu atveju, pripažinus, kad tarp liudytojo ir įtariamojo buvo atlikta akistata, konstatuota, kad *buvo pažeistos Lietuvos Respublikos BPK 80 straipsnio 1 punkto nuostatos, todėl minėtos liudytojos parodymai neatitinka įrodymų leistinumą reikalavimų*¹⁰⁵. Taigi liudytojo apklausa pažeidžiant BK 80 straipsnio 1 punkto ir 82 straipsnio 3 dalies nuostatas lemia šių parodymų patikimumo žymų sumažėjimą arba net absoliutų neleistinumą. Pažymėtina, kad asmens apklausa apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką (nesant jo sutikimo) pažeidžia tokio asmens teises, bet ne visada turi įtakos nuosprendžio teisėtumui ir pagrįstumui.

Pastebėtina, kad teismai asmenų teiginius apie tai, jog apklausiami kaip liudytojai jie buvo apklausinėjami apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, vertina labai formaliai. Štai Panevėžio apygardos teismas, neatsižvelgdamas į tokius teiginius, konstatavo, kad *asmuo atsisakė duoti bet kokius parodymus ir atsakinėti į bet kokius klausimus, to priežasčių nenurodė, atstovo nereikalavo, prokuroro nutarimas jį apklausti liudytoju apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką nebuvo priimtas, todėl jis nepagrįstai atsisakė atlikti savo pareigą iškvieistas apklausai kaip liudytojas papasakoti*

¹⁰³ Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-345-557-2010.

¹⁰⁴ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. liepos 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-98-238/2015.

¹⁰⁵ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. balandžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-125-562-2014.

apie jam žinomas bylos aplinkybes, o prokuroras jam už tai paskyrė baudą pagrįstai ir teisėtai¹⁰⁶.

Specialiaisiais liudytojais nevengiama apklausti advokatus¹⁰⁷, neretai apklausiami ir valstybės tarnautojai¹⁰⁸, tačiau nepavyko aptikti atvejų, kada specialiojo liudytojo institutas būtų taikomas asmenų, kurie pagal tarptautinės teisės normas turi imunitetą nuo baudžiamosios jurisdikcijos, ir asmenų, dėl kurių patraukimo baudžiamojon atsakomybėn turi būti gautas kompetentingos institucijos leidimas, kai toks leidimas yra būtinas pagal įstatymus, atžvilgiu.

Teismų praktikoje pripažįstama, kad atliekant liudytojo ir įtariamojo akistatą, susidaro vertimo duoti parodymus apie savo veiksmus, galinčius užtraukti baudžiamąją atsakomybę, situacija, tai yra egzistuoja BPK 80 straipsnio 1 punkte numatytas pagrindas, draudžiantis jį apklausti kaip liudytoją dėl minėtų aplinkybių, išskyrus atvejus, kai jis sutinka duoti tokius parodymus, taikant BPK 82 straipsnio 3 dalyje numatytus liudijimo ypatumus¹⁰⁹. Iš to darytina išvada, kad tarp specialiojo liudytojo ir įtariamojo gali būti atliekama akistata, nors atkreiptinas dėmesys, kad BPK 190 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog „Apklausiant į akistatą suvestus asmenis, turi būti laikomasi šiame Kodekse numatytų bendrųjų liudytojo ir įtariamojo apklausos taisyklių“. Tuo tarpu į klausimą, ar akistata gali būti atliekama tarp liudytojo ir specialiojo liudytojo arba dviejų specialiųjų liudytojų, atsako BPK 190 straipsnio 1 dalies nuostata¹¹⁰, kuri lingvistiniu ir sisteminiu požiūriu leidžia tai daryti.

Praktikoje dažnai kildavo problemos dėl BK 235 straipsnio taikymo tokiais atvejais, kai liudytojas apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, neišaiškinant jam teisės atsisakyti duoti parodymus prieš save ir pažeidžiant BPK 80 straipsnio 1 punkte įtvirtintą draudimą. Teismai jau ne kartą yra išteisinę asmenį dėl BK 235 straipsnio 1 dalyje numatytos nusikalstamos veikos padarymo. Vilniaus apygardos teismas vienoje byloje motyvavo, jog *atliekant ikiteisminį tyrimą dėl autoįvykio, kurį pagal turėtus pradinius duomenis galimai sukėlė V. S. (kas tiesiogiai yra nurodyta ir pranešime apie pradėtą ikiteisminį tyrimą, kurį įstatymo nustatyta tvarka patvirtino*

¹⁰⁶ Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. gegužės 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-475-337/2012.

¹⁰⁷ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1T-4-579/2015.

¹⁰⁸ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. kovo 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-114-348/2013.

¹⁰⁹ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. balandžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-125-562-2014.

¹¹⁰ BPK 190 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „Į akistatą gali būti suvedami du pirmiau apklausti asmenys, kurių parodymai iš esmės prieštarauja vieni kitiems, siekiant sužinoti prieštaravimų priežastis ir juos pašalinti“.

prokuroras), šis asmuo ikiteisminio tyrimo metu (o būtent 2008-06-18) privalėjo būti apklausiamas ne kaip paprastas liudytojas, o kaip specialusis liudytojas, kuriam negali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė už apklausos metu duotus melagingus parodymus. Todėl pripažintina, kad 2008-06-18 V. S. parodymai, kurių pagrindu ir buvo pareikštas nagrinėjamoje byloje kaltinimas, buvo paimti pažeidžiant BPK reikalavimus, suvaržant V. S. teises. Esant BPK 82 str. 3 d. numatytais išimtims, V. S. atžvilgiu nagrinėjamu atveju negali būti taikoma atsakomybė dėl melagingų parodymų pagal LR BK 235 str., jis nėra šio nusikaltimo subjektas¹¹¹. Kitoje byloje Vilniaus apygardos teismas nurodė, kad šiuo konkrečiu atveju, įtarimas pagal Lietuvos Respublikos BK 235 str. 1 d. A. S. yra pareikštas nepagrįstai, nes asmeniui, apklausiamam apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, netaikoma atsakomybė už melagingų parodymų davimą. Todėl konstatuotina, kad įtariamasis A. S. nepadarė nusikalstamos veikos, numatytos Lietuvos Respublikos BK 235 str. 1 d.¹¹² Panevėžio apygardos teismas taip pat konstatavo, kad apeliančio R. K. apklausos metu buvo kilusi vertimo duoti parodymus prieš save situacija, t. y., egzistavo BPK 80 straipsnio 1 punkte numatytas pagrindas, draudžiantis R. K. apklausti kaip liudytoją. Šio BPK straipsnio pažeidimas lėmė netinkamą baudžiamojo įstatymo – BK 235 straipsnio 1 dalies taikymą, todėl pirmosios instancijos teismo nuosprendis naikinamas BPK 329 straipsnio 1 punkte numatytu pagrindu ir R. K. atžvilgiu priimamas išteisinamasis nuosprendis¹¹³. Atsižvelgiant į šiuos pavyzdžius darytina išvada, kad specialiojo liudytojo instituto įtvirtinimas šios problemos neišsprendė, nes problemą sukelia ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai (ir prokuroro neveikimas), bet ne įstatymo spragos, kadangi ikiteisminio tyrimo metu liudytojais nesant prokuroro nutarimo apklausiami apie savo galimai padarytas nusikalstamas veikas, pažeidžiant BPK 80 straipsnio 1 punkto nuostatą, o paaiškėjus, jog šie parodymai melagingi arba prieštarauja bylos duomenims, tokiems asmenims įteikiamas pranešimas apie įtarimą ir, galiausiai, pareiškiamas kaltinimas pagal BK 235 straipsnį. Bylai pasiekus teismą, teisėjui tereikia įvertinti liudytojo apklausos protokolą, kurio pagrindu reiškiamas įtarimas (kaltinimas), ir, nustatęs, kad liudytojas iš tiesų buvo apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, teisėjas gali pritaikyti BK 235 straipsnio 4 dalį ir tokį asmenį išteisinti.

¹¹¹ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-460-86-2010.

¹¹² Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. vasario 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-84-312/2013.

¹¹³ Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-921-366-2011.

Aptarti teismų praktikos aspektai leidžia daryti išvadas, kad specialiojo liudytojo institutas ne tik neužtikrina draudimo versti duoti parodymus prieš save principo apsaugos, bet ir įneša papildomos sumaišties į baudžiamąjį procesą. Teismų praktikoje iki šiol nėra visiškai aišku, kaip šį institutą įtvirtinusios nuostatos turi būti taikomos skirtingose proceso stadijose, nėra vieningų išaiškinimų dėl duomenų, gautų tiek apklausiant asmenį specialiuoju liudytoju, tiek be prokuroro nutarimo apklausiant liudytoją apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, vertinimo bylos nagrinėjimo teisme metu. Nuostatų, reglamentuojančių specialiojo liudytojo institutą, aiškinimas teismų praktikoje nors yra gana nuoseklus, tačiau įprastai remiamasi išimtinai Rekomendacijomis ar jos tiesiog yra cituojamos. Teisinės analizės požiūriu šios aplinkybės sudaro procesinio nestabilumo situaciją, procese trūksta konkretumo, aiškumo, tuo tarpu baudžiamojo proceso operatyvumui ir išsamumui ne retai suteikiama pirmenybė prieš žmogaus ir piliečio teisių bei laisvių apsaugą. Tai sudaro pagrįstą abejonę, ar specialiojo liudytojo institutas (toks, koks yra) atitinka BPK 1 straipsnio 1 dalyje numatytos baudžiamojo proceso paskirtį, visų pirma – ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Išvados:

1. Nors specialiojo liudytojo institutas Lietuvoje buvo kuriamas atstovaujamojo liudytojo instituto Prancūzijoje pagrindu, tačiau šie institutai kardinaliai skiriasi, kadangi nebuvo perimtos esminės atstovaujamojo liudytojo procesinės garantijos (pavyzdžiui, pilnavertė teisė turėti gynėją (atstovą), besąlyginė teisė reikalauti būti pripažintam įtariamuoju, reikalavimas, kad apklausą atliktų ikiteisminio tyrimo teisėjas).
2. Asmuo, kuris prokuroro nutarimu apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, realiai neturi jokių efektyvių specifinių procesinių garantijų, tuo tarpu tokio asmens atžvilgiu gali būti taikoma eilė BPK XII skyriuje numatytų procesinės prievartos priemonių, o su apklausa susijusių procedūrų (pavyzdžiui, apklausiamojo valios įforminimo būtinybė net kai šis nesutinka būti apklaustas specialiuoju liudytoju, galimybė susipažinti su savo teisėmis ir pareigomis tik atvykus į apklausą) atitikimas proceso ekonomiškumo ir operatyvumo reikalavimams yra abejotinas.
3. Esminių procesinių garantijų specialiajam liudytojui nesuteikimas gali lemti: vertimą duoti parodymus prieš save; baudžiamojo persekiojimo *de facto* pradėjimą (ar nukreipimą) tokio asmens atžvilgiu, nepagrįstai ir neteisėtai nesuteikiant jam atitinkamų galimybių gintis; ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir (ar) prokuroro piktnaudžiavimą tarnybiniais įgaliojimais.
4. Liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto reglamentavimo teisėtumas ir tikslingumas yra pagrįstai abejotinas, kadangi Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijos konkuruoja su BPK (pavyzdžiui, įtvirtinama BPK nenumatyta sąvoka, numatomas teisių ir pareigų baigtinis sąrašas, sukuriama apklausiamojo iniciatyvos prašyti būti apklaustam specialiuoju liudytoju galimybė), todėl yra pagrindas abejoti reglamentavimo turinio ir būdo atitiktimi Konstitucijai.
5. Specialiojo liudytojo taikymo praktika prieštarauja įstatymų leidėjo tikslams, o Lietuvos teismų praktika dėl liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, yra fragmentiška, nevienoda ir neaiški.
6. Asmens, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, statusas neturi nei liudytojo, nei įtariamojo procesinių statusų esminių elementų, tačiau tokia tarpinė procesinė padėtis negali būti laikoma nauju, atskiru procesiniu statusu.

7. Apklausa, kurios metu asmuo gali pateikti informaciją apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, metu gautų duomenų teisėtumo ir leistinumo esminis kriterijus yra laisva šio asmens valia, o ne procesinis tokios apklausos įforminimas.

Pasiūlymai:

8. Liudytojo, kuris gali būti apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, instituto Lietuvoje praktinė nauda yra fiktyvi ir šis institutas nepasiteisino įstatymų leidėjo tikslų atžvilgiu, todėl tiksliausia būtų jį panaikinti, o vietoj šio instituto turėtų būti plėtojama praktika, kada dėl liudytojo ir įtariamojo procesinių statusų suteikimo yra sprendžiama vertinant kriminalinės žvalgybos, apklausinėjimo įvykio vietoje, skundo, pareiškimo ar pranešimo duomenų patikslinimo ir (ar) ikiteisminio tyrimo metu surinktus duomenis.

9. Nusprendus tobulinti šį institutą, privaloma atsižvelgti į šiame darbe akcentuotus esamo reglamentavimo trūkumus (pavyzdžiui, teisė turėti tik įgaliotąjį atstovą, fiktyvi teisė reikalauti būti pripažintam įtariamuoju, tai, kad apklausą atlieka ikiteisminio tyrimo pareigūnas), Lietuvos teisės mokslininkų pasiūlymus ir esminius atstovaujamojo liudytojo instituto Prancūzijoje aspektus.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

- 1) Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Lietuvos Aidas*, 1992, nr. 220;
- 2) Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. VIII-1968;
- 3) Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. IX-785;
- 4) Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 37, 40, 44, 46, 48, 53, 55, 56, 62, 63, 64, 65, 70, 73, 80, 82, 90, 93, 108, 110, 111, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 151, 154, 160, 161, 166, 167, 168, 171, 178, 186, 199, 212, 214, 217, 225, 232, 233, 234, 254, 256, 276, 287, 296, 300, 302, 303, 308, 310, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 324, 326, 327, 329, 333, 342, 358, 367, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 380, 381, 382, 384, 385, 409, 413, 414, 439, 447, 448, 454, 460 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 306 straipsnio pripažinimo netekusiu galios, kodekso papildymo 41-1, 77-2, 80-1, 374-1, 374-2, 412-1 straipsniais ir kodekso priedo papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2007, nr. X-1236;
- 5) Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 3-1 straipsniu ir 18, 21, 38, 55, 64, 78, 81, 102, 112, 121, 125, 134, 135, 136, 137, 142, 151, 157, 168, 170, 176, 178, 181, 342, 348, 389, 418, 440 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2010, nr. XI-1014;
- 6) Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 122-6093;
- 7) Rekomendacijos dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymu Nr. I-8. *Valstybės žinios*, 2008, nr. I-8;
- 8) Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas „Dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymo nr. I-8 „Dėl rekomendacijų dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka patvirtinimo“ pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 2011, nr. I-211.

Tarptautinės teisės aktai:

- 1) 1961 m. balandžio 18 d. Vienos konvencija dėl diplomatinių santykių. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 83-2455;

2) 1963 m. balandžio 24 d. Vienos konvencija dėl konsulinėjų santykių. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 83-2456.

Užsienio valstybių teisės aktai:

1) Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (*Code de procédure pénale*). Konsoliduota 2016 m. sausio 1 d. redakcija. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006071154>>;

2) Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo įstatymas nr. 2000-516, priimtas 2000 m. birželio 15 d., paskelbtas 2000 m. birželio 16 d. *Prancūzijos Respublikos oficialiajame leidinyje*, įsigaliojo 2001 m. sausio 1 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 30 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexteArticle.do?sessionId=1F0478969BBA7F81B15486D72E304F0C.tpdila07v_1?cidTexte=JORFTEXT000000765204&idArticle=LEGIARTI000006493341&dateTexte=20000616>.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija:

1) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. birželio 17 d. Seimo nutarimo „Dėl žemės reformos pagrindinių kryptų“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai*“;

2) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 10 straipsnio septintosios dalies nuostatos, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 55 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 15 d. nutarimu Nr. 470 patvirtintos Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ įgyvendinimo tvarkos dalinio pakeitimo“ 1.2 punkto nuostatos, 2.1 punkto ir jo 1, 2 bei 3 papunkčių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai*“;

3) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. balandžio 12 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos Respublikos saugaus eismo automobilių keliais įstatymo (2007 m. lapkričio 22 d. redakcija) 20 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 276 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*“.

Specialioji literatūra:

- 1) AŽUBALYTĖ, R., *et al. Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014;
- 2) GODA, G. *Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai*. Vilnius: Saulužė, 1997;
- 3) JURKA, R. Diskusiniai liudytojo intereso egzistavimo baudžiamajame procese aspektai. *Jurisprudencija*, 2009, t. 1(115), p. 359-376;
- 4) JUSKIENĖ., A., *et al. Prancūzų – lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Mokslas, 1976;
- 5) KILINSKAS, V. Ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama įtariamąjo apklausa. *Teisė*, 2005, t. 57, p. 50-70;
- 6) KUKAITIS, V. Ikiteisminio tyrimo teisėjo procesinė padėtis užsienio šalių ir Lietuvos baudžiamajame procese. *Teisė*, 2006, t. 60, p. 38-49;
- 7) Lietuvių kalbos institutas. *Lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 1 d.]. Prieiga per internetą: <www.lkz.lt>;
- 8) MERKEVIČIUS, R. *Baudžiamasis procesas: įtariamąjo samprata*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2008;
- 9) MERKEVIČIUS, R. Ikiteisminio tyrimo teisėjo teisė kontroliuoti žmogaus pripažinimą įtariamuoju. *Teisė*, 2005, t. 57, p. 106-127;
- 10) MERKEVIČIUS, R. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro rekomendacijų kaip baudžiamojo proceso teisės šaltinių problematika. *Teisė*, 2013, t. 88, p. 73-93;
- 11) RINKEVIČIUS, J., *et al. Baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003;
- 12) ŠAPALAITĖ, E. Liudytojo apklausos reglamentavimo baudžiamojo proceso kodekse ir taikymo praktikoje santykio problemos. *Jurisprudencija*, 2007, t. 3(93), p. 83-91;
- 13) BORRICAND, J., SIMON, A. *Droit penal. Procedure penale*. Paris: DALLOZ, 1998;
- 14) DELMAS-MARTY, M., SPENCER, J. R. *European Criminal Procedures*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005;
- 15) JURKA, R. Immunities of the witness and witnessing in the criminal procedure: the problem of identity and relation. *Jurisprudencija (Jurisprudence)*, 2010, t. 3(121), p. 269–282.

Lietuvos teismų praktika:

- 1) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-11/2009;

- 2) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-94/2012;
- 3) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-196/2012;
- 4) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-568/2012;
- 5) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. balandžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-176-303/2015;
- 6) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-348-303/2015;
- 7) Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 22 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1N-65/2008;
- 8) Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 8 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-499/2012;
- 9) Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. balandžio 10 d. nuosprendis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-20-307/2015;
- 10) Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. rugpjūčio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-426-348-2012;
- 11) Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. kovo 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-114-348/2013;
- 12) Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-835-582-2013;
- 13) Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. balandžio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-270-485-2014;
- 14) Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. spalio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-91-478/2014;
- 15) Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-598-530-2014;
- 16) Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-127-245/2014;
- 17) Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1T-4-579/2015;
- 18) Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-63-493/2015;

- 19) Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 23 d. *baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-208-290/2015;*
- 20) Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. kovo 27 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-164-290/2015;*
- 21) Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. balandžio 16 d. *nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-90-785/2015;*
- 22) Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. birželio 25 d. *nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-406-327/2015;*
- 23) Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. liepos 24 d. *nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-98-238/2015;*
- 24) Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. balandžio 13 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-121-462/2010;*
- 25) Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 2 d. *nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-345-557-2010;*
- 26) Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 21 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-845-557/2010;*
- 27) Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. spalio 4 d. *nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-596-106-2012;*
- 28) Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 12 d. *nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1067-458-2013;*
- 29) Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. spalio 14 d. *nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-134-360/2015;*
- 30) Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. liepos 16 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-295-255/2015;*
- 31) Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 3 d. *nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-563-134-2009;*
- 32) Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. rugpjūčio 5 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-733-350/2011;*
- 33) Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 14 d. *nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-921-366-2011;*
- 34) Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. gegužės 10 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-475-337/2012;*
- 35) Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. balandžio 4 d. *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-306-193/2013;*

- 36) Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-212-350/2015;
- 37) Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-212-491/2015;
- 38) Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. spalio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-175-282-2010;
- 39) Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-453-116-2010;
- 40) Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-586-282-2013;
- 41) Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. liepos 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-103-116-2014;
- 42) Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. spalio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-16-316/2015;
- 43) Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-917-628-2009;
- 44) Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. birželio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-393-166/2010;
- 45) Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-460-86-2010;
- 46) Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. kovo 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-140-166-2011;
- 47) Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1140-303-2011;
- 48) Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. birželio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-53-318/2012;
- 49) Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. vasario 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-84-312/2013;
- 50) Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. vasario 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-107-495/2013;
- 51) Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. kovo 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-27-318-2013;
- 52) Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-665-190-2013;

- 53) Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-419-648-2013;
- 54) Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-36-315-2014;
- 55) Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. balandžio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-22-149-2014;
- 56) Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. balandžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-125-562-2014;
- 57) Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. spalio 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-645-149-2014.

Travaux préparatoires:

1) Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 37, 40, 44, 46, 48, 53, 55, 56, 62, 63, 64, 65, 70, 73, 80, 82, 90, 93, 108, 110, 111, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 151, 154, 160, 161, 166, 167, 168, 171, 178, 186, 199, 212, 214, 217, 225, 232, 233, 234, 254, 256, 276, 287, 296, 300, 302, 303, 308, 310, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 324, 326, 327, 329, 333, 342, 358, 367, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 380, 381, 382, 384, 385, 409, 413, 414, 439, 447, 448, 454, 460 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 306 straipsnio pripažinimo netekusiu galios, kodekso papildymo 41(1), 77(2), 80(1), 374(1), 374(2), 412(1) straipsniais ir kodekso priedo papildymo įstatymo aiškinamasis raštas. *Valstybės žinios*, 2007, nr. XP-2219.

ASMENS, KURIS PROKURORO NUTARIMU YRA APKLAUSIAMAS APIE SAVO GALIMAI PADARYTĄ NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ, STATUSAS BAUDŽIAMAJAME PROCESSE

SANTRAUKA

Šiame darbe siekiama įvertinti asmens, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, statusą baudžiamajame procese lyginamuju, teisiniu ir praktiniu aspektais. Darbe bandoma atsakyti į tokius pagrindinius klausimus: ar Lietuvos baudžiamajame procese tinkamai reglamentuotas liudytojo, kuris apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, institutas; ar šio instituto praktinė nauda yra reali, ar vis tik fiktyvi; ar šis institutas turi būti pašalintas iš Lietuvos baudžiamojo proceso. Darbe aptariamos asmens, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, statuso Lietuvoje ištakos ir lyginamieji aspektai, taip pat atliekama reglamentavimo Lietuvoje analizė ir praktinio taikymo apžvalga. Šiame darbe prieinama prie išvadų, kad specialusis liudytojas neturi jokių efektyvių specifinių procesinių garantijų, o tai gali lemti: vertimą duoti parodymus prieš save; baudžiamojo persekiojimo *de facto* pradėjimą (ar nukreipimą) tokio asmens atžvilgiu, nepagrįstai ir neteisėtai nesuteikiant jam atitinkamų galimybių gintis; ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir (ar) prokuroro piktnaudžiavimą tarnybiniais įgaliojimais. Be to, šio instituto taikymo praktika prieštarauja įstatymų leidėjo tikslams, o Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijos konkuruoja su BPK, kas leidžia abejoti tokio reglamentavimo būdo ir (ar) turinio teisėtumu. Taip pat asmens, kuris prokuroro nutarimu yra apklausiamas apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, statusas yra daugiau tarpinė procesinė padėtis nei naujas, atskiras procesinis statusas. Darbe siūloma panaikinti specialiojo liudytojo institutą ir plėtoti kriminalinės žvalgybos, apklausinėjimo įvykio vietoje, skundo, pareiškimo ar pranešimo duomenų patikslinimo ir (ar) ikiteisminio tyrimo metu surinktų duomenų vertinimo praktiką.

THE STATUS OF A PERSON, WHO BY RULING OF THE PROSECUTOR IS BEING QUESTIONED ABOUT HIS ALLEGEDLY COMMITTED CRIMINAL OFFENCE, IN CRIMINAL PROCEDURE

SUMMARY

This work aims to assess the comparative, legal and practical aspects of the status of a person, who by ruling of the prosecutor is being questioned about his allegedly committed criminal offence, in criminal procedure. The paper attempts to answer the following key questions: whether the institute of the witness who is being interrogated about his possible commission of a criminal offense is properly regulated in Lithuanian criminal procedure; whether these practical benefits of this institute are real, or are they just a sham; should the institute be removed from the Lithuanian criminal procedure. The paper discusses the comparative aspects and origins in Lithuania of the status of a person, who by ruling of the prosecutor is being questioned about his allegedly committed criminal offence, also regulatory analysis and review of practical application is performed. This work leads to the conclusion that the special witness does not have any effective specific procedural guarantees, which could lead to: the compulsion to give evidence against oneself; *de facto* initiation (or targeting) of the prosecution of such person, unreasonably and unlawfully depriving him of the opportunity to defend himself; the abuse of authority by the investigating officers and (or) the prosecutor. In addition, the practical application of this institute is contrary to the objectives of the legislature, and the recommendations of the general prosecutor of the Republic of Lithuania compete with the CCP, which may call into question the legitimacy of the regulatory method and (or) content. Also, the status of a person, who by ruling of the prosecutor is being questioned about his allegedly committed criminal offence, is more like an intermediate procedural position than new, separate procedural status. The paper proposes to eliminate the institute of special witness and fatherly develop evaluation practices of the data, collected during the exercise of criminal intelligence, interrogation at the scene, adjustment of data in a complaint, statement or report and (or) pre-trial investigation.

PRIEDAI

Lentelės:

1 lentelė. **BK straipsnių ir teismų sprendimų baudžiamosiose bylose, kuriose asmenys buvo apklausiami specialiaisiais liudytojais (apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką), suvestinė, kai skirtinga nusikalstamos veikos rūšis buvo tiriama ir nagrinėjama skirtingoje byloje**

BK straipsnis	Teismo sprendimas baudžiamojoje byloje
BK 135 straipsnis (Sunkus sveikatos sutrikdymas)	Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. balandžio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-270-485-2014.
BK 138 straipsnis (Nesunkus sveikatos sutrikdymas)	Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. spalio 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-645-149-2014.
BK 140 straipsnis (Fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas)	Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1140-303-2011.
BK 149 straipsnis (Išžaginimas)	Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 8 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-499/2012.
BK 150 straipsnis (Seksualinis prievartavimas)	Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 8 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-499/2012.
BK 165 straipsnis (Neteisėtas asmens būsto neliečiamumo pažeidimas)	Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1140-303-2011.
BK 189 straipsnis (Nusikalstamu būdu gauto turto įgijimas arba realizavimas)	Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-835-582-2013.
BK 198 straipsnis (Neteisėtas elektroninių duomenų perėmimas ir panaudojimas)	Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. birželio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-53-318/2012.
BK 199 ² straipsnis (Neteisėtas disponavimas akcizais apmokestinamomis prekėmis)	Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-127-245/2014.
BK 208 straipsnis (Skolininko nesąžiningumas)	Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. liepos 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-98-238/2015.
BK 213 straipsnis (Netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimas, laikymas arba realizavimas)	Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-453-116-2010.
BK 216 straipsnis (Nusikalstamu būdu gauto turto legalizavimas)	Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 23 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-208-290/2015.
BK 227 straipsnis (Papirkimas)	Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-665-190-2013.
BK 229 straipsnis (Tarnybos pareigų neatlikimas)	Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. rugpjūčio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-733-350/2011.
BK 233 straipsnis (Poveikis liudytojui, nukentėjusiam asmeniui, ekspertui, specialistui)	Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. birželio 16 d. nutartis

ar vertėjui)	<i>baudžiamojoje byloje Nr. 2K-348-303/2015.</i>
BK 237 straipsnis (Nusikaltimo ar nusikaltimą padariusio asmens slėpimas)	Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. spalio 4 d. nuosprendis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1A-596-106-2012.</i>
BK 245 straipsnis (Teismo sprendimo, nesusijusio su bausme, nevykdymas)	Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. spalio 19 d. nuosprendis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1-16-316/2015.</i>
BK 253 straipsnis (Neteisėtas disponavimas šaunamaisiais ginklais, šaudmenimis, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis)	Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. balandžio 4 d. nuosprendis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1A-22-149-2014.</i>
BK 270 straipsnis (Aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo, arba statinių, kuriuose naudojamos ar saugomos pavojingos medžiagos arba kuriuose yra potencialiai pavojingų įrenginių ar atliekami potencialiai pavojingi darbai, priežiūros ar naudojimo taisyklių pažeidimas)	Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. rugpjūčio 31 d. nutartis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1A-426-348-2012.</i>
BK 274 straipsnis (Neteisėtas saugomų laukinių augalų, grybų ar jų dalių rinkimas, naikinimas, realizavimas ar kitoks disponavimas jais)	Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. birželio 28 d. nuosprendis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1-53-318/2012.</i>
BK 284 (Viešosios tvarkos pažeidimas)	Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 9 d. nuosprendis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1A-63-493/2015.</i>
BK 292 straipsnis (Neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną)	Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. birželio 28 d. nuosprendis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1-53-318/2012.</i>
BK 297 straipsnis (Tarnybos paslapties atskleidimas)	Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 10 d. nuosprendis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1-127-245/2014.</i>
BK 301 straipsnis (Antspaudo, spaudo ar blanko suklastojimas)	Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 22 d. nutartis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1A-453-116-2010.</i>

Šaltinis: Sudaryta remiantis: Lietuvos teismų informacinės sistemos – LITEKO duomenų bazėmis. Prieiga per internetą: <<http://liteko.teismai.lt/viesaspresnimupaiska>>.

2 lentelė. BK straipsnių ir teismų sprendimų baudžiamosiose bylose, kuriose asmenys buvo apklausiami specialiaisiais liudytojais (apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką), suvestinė, kai ta pati nusikalstamos veikos rūšis buvo tiriama ir nagrinėjama 2-3 skirtingose baudžiamosiose bylose

BK straipsnis	Teismo sprendimas baudžiamojoje byloje
BK 145 straipsnis (Grasvinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimas)	Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 25 d. nutartis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1140-303-2011</i> ; Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1S-989-533-2009</i> ; Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1S-917-628-2009</i>
BK 183 straipsnis (Turto pasisavinimas)	Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. spalio 19 d. nuosprendis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1-16-316/2015</i> ;

	Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. spalio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-91-478/2014; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-94/2012
BK 184 straipsnis (Turto iššvaistymas)	Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. spalio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-134-360/2015; Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. liepos 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-98-238/2015
BK 199 straipsnis (Kontrabanda)	Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-127-245/2014; Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. vasario 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-107-495/2013
BK 223 straipsnis (Aplaidus apskaitos tvarkymas)	Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. spalio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-16-316/2015; Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. spalio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-134-360/2015
BK 225 straipsnis (Kyšininkavimas)	Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-127-245/2014; Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. kovo 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-114-348/2013
BK 259 straipsnis (Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti)	Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. kovo 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-27-318-2013; Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. birželio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-53-318/2012; Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. spalio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-596-106-2012

Šaltinis: Sudaryta remiantis: Lietuvos teismų informacinės sistemos – LITEKO duomenų bazėmis. Prieiga per internetą: <<http://liteko.teismai.lt/viesaspresnimupaiska>>.

3 lentelė. BK straipsnių ir teismų sprendimų baudžiamosiose bylose, kuriose asmenys buvo apklausiami specialiaisiais liudytojais (apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką), suvestinė, kai ta pati nusikalstamos veikos rūšis buvo tiriama ir nagrinėjama daugiau nei 3 skirtingose baudžiamosiose bylose

BK straipsnis	Teismo sprendimas baudžiamojoje byloje
BK 178 straipsnis (Vagystė)	Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-212-350/2015; Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. balandžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-306-193/2013; Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų

	<p>skyriaus 2012 m. rugpjūčio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-426-348-2012; Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-563-134-2009</p>
BK 182 straipsnis (Sukčiavimas)	<p>Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. balandžio 10 d. nuosprendis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-20-307/2015; Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. kovo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-164-290/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-568/2012; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. balandžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-176-303/2015; Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. liepos 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-103-116-2014</p>
BK 222 straipsnis (Apgaulingas apskaitos tvarkymas)	<p>Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. liepos 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-295-255/2015; Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-212-491/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. balandžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-176-303/2015; Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. liepos 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-98-238/2015.</p>
BK 228 straipsnis (Piktnaudžiavimas)	<p>Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-127-245/2014; Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-419-648-2013; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-196/2012; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-94/2012 Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. rugpjūčio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-426-348-2012; Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. birželio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-393-166/2010.</p>
BK 235 straipsnis (Melagingi skundas, pareiškimas, pranešimas, parodymai, išvados ir vertimas)	<p>Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. spalio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-175-282-2010; Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-460-86-2010;</p>

	<p>Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. vasario 1 d. nutartis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1S-84-312/2013</i>;</p> <p>Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. balandžio 13 d. nutartis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1S-121-462/2010</i>;</p> <p>Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. balandžio 15 d. nutartis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1A-125-562-2014</i>;</p> <p>Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 14 d. nuosprendis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1A-921-366-2011</i>;</p> <p>Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 2 d. nuosprendis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1A-345-557-2010</i>.</p>
<p>BK 260 straipsnis (Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti arba neteisėtas disponavimas labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu)</p>	<p>Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. balandžio 4 d. nuosprendis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1A-22-149-2014</i>;</p> <p>Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. balandžio 16 d. nuosprendis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1-90-785/2015</i>;</p> <p>Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. kovo 1 d. nuosprendis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1A-27-318-2013</i>;</p> <p>Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 22 d. nutartis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1A-453-116-2010</i>;</p> <p>Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. spalio 4 d. nuosprendis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1A-596-106-2012</i>.</p>
<p>BK 281 straipsnis (Kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimas)</p>	<p>BK 281 straipsnio 3 dalyje:</p> <p>Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. birželio 25 d. nuosprendis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1A-406-327/2015</i>;</p> <p>Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 4 d. nutartis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1A-598-530-2014</i>;</p> <p>Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 12 d. nuosprendis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1067-458-2013</i>.</p> <p>BK 281 straipsnio 5 dalyje:</p> <p>Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. kovo 22 d. nutartis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1A-140-166-2011</i>;</p> <p>Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. vasario 12 d. nutartis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1A-36-315-2014</i>;</p> <p>Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 22 d. nutartis, <i>priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1N-65/2008</i>.</p>
<p>BK 300 straipsnis (Dokumento suklastojimas ar disponavimas suklastotu dokumentu)</p>	<p>Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. spalio 19 d. nuosprendis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1-16-316/2015</i>;</p> <p>Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. liepos 3 d. nutartis <i>baudžiamojoje byloje Nr. 1A-212-491/2015</i>;</p>

	<p>Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. balandžio 10 d. nuosprendis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-20-307/2015;</p> <p>Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 23 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-208-290/2015;</p> <p>Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-845-557/2010;</p> <p>Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-586-282-2013;</p> <p>Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. balandžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-176-303/2015;</p> <p>Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. liepos 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-103-116-2014;</p> <p>Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. liepos 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-98-238/2015.</p>
--	---

Šaltinis: Sudaryta remiantis: Lietuvos teismų informacinės sistemos – LITEKO duomenų bazėmis. Prieiga per internetą: <<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska>>.